

Самоcтійна

Національно-громадський
та літературний журнал

Виходить 5. і 20. кожного місяця.

Редагує: Комітет Письменників.

Думка

Рік II.

Чернівці, 5. квітня 1932.

Число 5.

Самоcтійність і соборність

Самоcтійність і соборність! Які горді й прекрасні слова! Шлях для безлічі поколінь!

Але чи не є оті прекрасні слова в нас сьогодні мертвою схемою? Чи не стали свого роду уніформою, що прикриває внутрішню порожнечу її носіїв? Чи не стали вони своєрідною словесною формулою, *conditio sine qua* поп для кожного, хто хоче сьогодні виступати на ролях громадсько-політичного діяча, своєрідним пашпортом чи свідоцтвом „політичної благонадійності“, що ніби дає якісь права, але не зобов'язує?

І приходиться сказати, що раніше, коли ще не втворено цієї формули, ці гасла, ще неоформлені розумом, але **відчуті серцем**, оберталися буйним чином, творили дива.

Ось 2/12. жовтня 1656. р. на соймі в Чигирині „всі полковники, осавули й сотники складали собі взаємно, проміж себе, присягу, що коли хто-небудь на них наступатиме, то вони проти того ворога всі, як оден муж, разом стоятимуть!“ І самоcтійницький і соборницький елементи тут яскраво виявлені **в чині**. Але це давнє прибулося...

І ось підчас останнього визвольного руху молодь, не ті, що тоді „політику“ робили, поділяючи вже й тоді ризи, а саме молодь, серцем відчувши оті гасла, творить дива й своїм буйним чином фактично втворює цю формулу й зброєю та кров'ю своєю вписує її на сторінках історії.

І ось ми тепер перед завданням уже не втворювати ту формулу досвідним шляхом, а, передану нам, як заповіт нашими попередниками, **здійснювати**.

Якже-ж зреалізувати той заповіт? Коли він прибере реальних форм? Тоді, коли та суха розумова формула обросте м'язами й набрякне бурхливою кров'ю, себто, тоді, коли зі скостенілого слова-схеми стане вона словом-чином, що його попід серцем носив Тарас Шевченко. Самоcтійність і соборність можна зреалізувати не орієнтаціями, не пертрактаціями, не ситуаціями, чи ще там якими махінаціями, а лишень тоді, коли певна кількість одиниць, **безмежно відданих і вірних осо-**

бисто в своєму власному житті цим гаслам, пірвуть за собою наші багатомільйонові маси, запаливши їх своїм переможним прагненням гасла ті всенародно здійснити, а рівночасно маси ті послухом та дисципліною скувавши.

Проти такого зриву сили нема!

А без цього це все буде або авантюра амбітних отаманів, або бунт рабів, завжди наперед засуджений на невдачу.

Отже проблема самоcтійности й соборности українського народу — це проблема самоcтійности й соборности **української інтелігенції**, проблема самоcтійности й соборности поодиноких її членів у їх особистому житті.

І доки в нас на провідних місцях будуть Ісави, фарисеї, книжники, Петри, що не прослухали всіх своїх півнів, Нікодими (перебування їх усіх на чолі є показником вартости їх виборців), доти про самоcтійність державну не може бути й мови. Доти, доки кожен, хто хоче вести, і в найдрібніших виявах свого щоденного життя не буде самоcтійним і незалежним.

Те саме й з соборністю.

Чи можна сьогодні зібрати соборно землі українські, такі різні культурою й історією, коли ми не можемо собою зеднати для найпотрібнішої акції кілька соток українських інтелігентів? Не можемо, бо ми не соборно думаємо й відчуваємо. Для прикладу: чи можна балакати про державну соборність, коли ми звичайно мінімальну (не максимальну!) етичну вимогу **соборно** застосувати нездідні, застосовуючи її звичайно дуже завзято до своїх супротивників групових, але до своїх, крий Боже, бо вони... „свої“.

Поки не переборимо в собі розуміння політичного співжиття, як „Україна — це я“, доти соборність буде побожним бажанням, мертвою формулою, а то й ще гірше — фальшованою розмінною монетою політичних „комбінацій“.

Шляхи до реалізації самоcтійности й соборности йдуть через самоcтійність і соборність нашої інтелігенції, її кожного окремого члена.

Інакших шляхів нема!

На наших очах відбулися величезні події, а ще більші на черзі. Такі часи вимагають великих характерів, а не ловчил і „політичних“ махерів. І чи здають собі справу ті, що пишуть на своєму прапорі „самостійність і соборність“, що це значить? Чи розуміють вони свою велич поставленої проблеми? Чи розуміють вони, що реалізація цієї проблеми означає поставлення шкереберть рівноваги Європи? Чи розуміють вони всю велич завдань світового характеру, що їх має сповнити Україна?

Коли розуміють, то хай тоді зрозуміють, що велич проблеми вимагає особистої духової величі тих, хто її здійснити прагне.

А тоді... тоді й Савли в Павлів обернуться. — Б. Г.

Народові дай чудо!

(Докінчення).

Роскішна ніч згустила свої барви, розпростерла в усю ширину темні піря своїх крил, густих і легких як тканина небесних хоромів, окутала синястими тінями й скелі сірі нерухому постать Мойсея, стопивши їх у мороці пустелі. Мінливий відблиск неба на сході давно погас, вступивши своє місце темно-синьому серпанкові — рівному на всьому безмежному небі та розмальованому пишним гаптуванням мільярдів зір, блискучих як вогонь, мінливих і мрійних як промінь сонця, блакитних як вода в тихому плесі озера, осяяна ясним промінням сонця, червоних та гарних як рубіни, розкидані на темнім оксамиті, й тманих, з тихим сяйвом, як нитки переплетених в химернім визерунку перлів... Тільки вогні далекого жидівського табору, який ще не спав, світилися червоними плямами на темнім тлі пустелі, вносячи якусь різку суперечність в загальний колорит і пишність барв ночі.

Мойсей перериває свою нерухому задумливість, бо ніч так хутко лине над землею, а перед ним так багато тяжкої праці. Він кидає пильний погляд у бік далекого табору й потім повагом, обережно ступаючи на виступи каміння, прямує в глибину гір, час-од-часу зупиняючися і пильно оглядаючи скелі. О! якби безмірно був здивований кожний з жидів того далекого табору, колиб побачив його, величного Мойсея, плазуючого між скелями під темним шатром ночі... Якби здивувалися всі вони, не виключаючи і брата його Арона, узнавши про цю дивну річ. А може й — ні, може вони, правда — не всі, але та найбільше слухняна й покірна частина їх подумалаб, що то їх грізний і невблаганий Мойсей так покірно й низько плазує перед грізним лицем Бога, бажаючи простити, пробачити народові його сліпу й темну непокору...

Мовчать похмурі скелі в вічному сні, мовчать густі тіні по всіх куточках і закутках і тільки шелестіння одяжі плазуючого між камінням Мойсея то на мент затихає то знову шелестить. Мойсей не почуває нічного холоду, бо від невпинної напруженої праці та сильного підбурення в його з чола котиться буйний піт, немов на його зігнуту постать леє своє вогняне промін-

ня полудневе сонце. Так лине час — проносяться прудкі хвилини, зникають години в небуття й незабаром ясний ранок почне свою боротьбу з темрявою ночі й розжене, знищить темні барви неба, згасивши зорі й запаливши схід червоним морем полум'я, та прониже ясний оксамит неба золотим промінням сонця. Тому ніч, як отаман перед боєм, що згуртовує всі свої сили, — згустила й потемнила барви небесного шатра, засвітила ще ясніше зорі й вчинила пильну, варту в похмурному чеканні ворога...

Мойсей уже відчуває втому. Його міцні ноги нидіють у колінах від постійного плазування по холодному камінню, а в голові від невпинного напруження слуху та думки — щось шумить і дзвонить і хилить до сну стомлений мозок. Густі брови похмуро нависли над погаслими очима, а в серці все дужче, все виразніше бренть струна безнадійності й болю. До краю стомлений, він врешті сідає, притулившись широкою спиною до скелі, і обхоплює руками коліна зігнутих ніг. Здавалося заснув — у голові настала порожнеча, а по всьому тілі ослабленому й безсилому, розлилася втома. Навіть горда голова й та безсило схилилася на груди, покривши їх скуйовдженою густою бородою.

— Невже кінець, неville не всіли я знайти їх й сьогодні?!...

Яка насмішка, глум... Він, Мойсей, що переміг всі хитрощі жерців, що покоровив своєю волею та розумом його, могутнього й сильного володаря Єгипту, що легко так перемогав і далі всі труднощі на своєму шляху, — тепер безсило тут лежить на камені, немов останній раб, й чекає ранку... Але — прокляття! Він не покорений ще, бо не прийшло ще страшне світання ранку й темні тіні ночі ще густо закутали собою все...

Гордим поглядом, упевненим і непохитним, скидає по темних сілуєтах гір і сягає ним у темну далечінь сходу.

Передчуття близької перемоги та непокірна впевненість знову гріють йому серце, знову запалюють палким вогнем його очі й нищать, змітають останки короткого зневіря й упадку сил. А через хвилину знову шелестить одіж, постукують сандали й пильно, гостро прислухається вухо в мертвій тиші пустелі. Мойсей чує лиш як бється в грудях власне серце, як прудко летиться в жилах горяча кров та як пашиє на холодне каміння від нього жар.

Ще не сіріли барви гір, ще не бліднів розкішний оксамит небесного шатра й не згасала пишна врода зір, коли Мойсей здригнувся й на мент здавалося прикипів, злився в одно з камінням скель... Навіть невпинний трепіт серця й той затих, спинивши в жилах кров і заанімівши в напруженім чеканні...

В холодних твердих грудях скелі тихо, ледві чуйно для вуха, гомонів, дзвенів і ніжно щось наспівував струмок...

Посипались дрібні скалки каміння, зірки іскор замигтіли під загартованим металем, а глибока тиша ночі враз похитнулася від сухого, як короткі удари грому, згуку. Мойсей кресав, кресав з напруженням усіх

мязів на своїх міцних руках, потім враз припадав гарячими грудьми до скелі, слухав мент, а потім знову летіли іскри й билися об друге каміння. Мойсей повагом, але уперто розціплював холодні груди скелі, бажаючи дістатись до її серця, примусити її холодну кров, лиш від одного міцного удару топірця — забить струмком цілющої води...

Нерухома тиша знову вкрила гори, а безмежна королева ніч ще прудчіше неслась над сонною пустелею, і тремтячо, пильно дивилися на землю прекрасні очі зір, ждучи світання ранку, — коли Мойсей підвівся з землі й спокійно взяв у стомлені руки свій топірець. Він не боявся тепер ясного ранку, його не турбувало вже непевне сяйво зір, які були як дивні очі дівчини в останній мент її згорівшого життя, коли у них на мент засяє все жадання, біль і туга вічного... Нехай у його болять потомлені руки, нехай охоплює все тіло гостра прохолода, але зате в гордім серці палає перемога й безупинними роями проносяться думки, плывуть картини майбутнього тріумфу. Мойсей яскраво бачить все, що принесе з собою вже близький ранок, бо коли вогняне сонце встане над землею й розпалить полум'ям піски пустелі, — він величною ходою вийде з-під свого намету й кине слово про збір всього жидівського народу, бо він їм скаже слово Бога, слово їхнього грізного й жорстокого в страшному гнівові Адоная... І вони зберуться всі, зйдуться до гурту — одні з страхом, другі байдужо й похмуро, а треті з ехидною посмішкою на блідих від спраги пересохлих губах. Він бачить уже всіх їх так яскраво, немов вони стоять ось тут між цими скелями й дивляться на його пильними очима, в котрих відбивається страждання й страх. Але Мойсей не йде на зборище. Він повинен виждати ту хвилину, коли в їхніх головах від проміння сонця почне горіти такий вогонь і створиться таке болюче почуття, як було в його в часи зневіри й темного розбаччя...

Тоді він вийде. В глибокій тиші його короткі й важкі слова падатимуть на пошарпані їхні душі й там лягатимуть, удавившись у саме серце, у його найглибші кутки:

— Дві ночі молився я, дві ночі благав я в сльозах, плазуючи по землі, як той гробак, перед лицем того могутнього й грізного, імя котрого мої уста не можуть вимовити, бо заціпилиб навек і язик не повернувся б більше в роті... Дві ночі я молився й благав простити ваш гріх, пробачить вам невіру вашу темну й не карать тяжкими муками, щоб лиш скарав мене одного.

На мент замовк і пильним оком окидає всіх. Але мовчить нарід, здавив своє дихання в грудях і жаром очей вплився в лице свого пророка.

— І він сказав мені... Устань, Мойсею, устань ти, єдиний жиде, від котрого ще не відступилася любов безмежно доброго до праведних і грізного до ворогів, єдиного на світі Бога. Устань, бо я почув твоє благання за нарід, побачив твою любов і віру в мене. Підди й скажи, що я не раз робив уже їм чуда, не раз хо-

тів укріпити віру їхню, скажи їм, що безмежна любов у моєму серці до мого народу, але безмежний і гнів мій за їхню непокору. Підди й скажи їм нехай ідуть усі сюди, до мертвих гір оцих, і з ними я зроблю тут чудо... Так сказав мені, рабові покірному, його могутній голос, подібний до згуків усіх громів у негоду й стих у високих небесах... Так сказав мені той, хто дав по своїй волі нам життя й забере його, коли настане час. Так сказав той, перед лицем котрого сліпли мої очі й німіли каменем уста...

Ось бачить він, як з страхом, покірні й тремтячі, вони юрбою поспішають сюди, до гір, як світяться очі бунтівників то злякано то недовірливо. Бачить, як попереду всіх гордо виступає брат його Арон повний певности й віри в майбутнє чудо.

І від цих образів і картин Мойсееве серце ще більше наповнюється гордістю. Велично випростувавши свою високу постать, стоїть він обпершись об скелю, й по суворому чолі його злегка ворухнуться зморшки, а в очах з'являється на мент горда посмішка. Так, він завтра зробить ще один крок вперед у наближенні до того менту, коли постане рівний фараонам і сяде на золотий престол царя жидівської держави... І в цьому завітнішому його кроці найліпшим моментом буде та хвилина, коли ударить він об скелю топірцем і з її грудей полетиться, бризне й засяє діамантами струмок холодної води... Коли крик жаху і радості вирветься з грудей народу й усі кинуться сюди з стогнанням і плачем згасити спрагу... А покищо там, прямо перед ним, в п'яті пустелі спить тяжким тривожним сном жидівський табір тай у сні багато з них жахаються майбутньої страшної спеки дня, коли пісок, каміння й небо дише полум'ям і коли життя становиться жахливим пеклом...

Далеко десь за небосхилом уже неслися прудкі коні ранку, бажаючи здогнати, шалено налетіть на темне військо ночі. Тому так ураз потухло сяйво зір, і зблід серпанок неба й ураз дихнуло різкою прохолодою з пустелі. Мойсей перериває сплетіння мрій своїх, кидає ще оден, останній погляд на сірі скелі й певним кроком сходить в низ. Його висока сіра постать яскраво вимальовується на темнім тлі пісків і кожну мить здавалося все більшає й зростає з часом згасання тіней ночі...

Василь Некрашевич.

Не трать, куме, сили...

Одна й та ж сама хвороба національного організму в різних народів зветься по різному. Розслаблення національної волі підчас війни в Росіян виявилось в формі „пораженчества“, натомість у Французів воно прибрало назву „дефетизму“, Українці витворили для означення подібного явища поговорку „не трать, куме, сили та спускайся на дно“. Ця хвороба з усіма її ознаками слідна в статті пана Мотренка видрукованій у „Часі“ ч. 1003. п. з. „Об'єднання чи нова спроба роз'єднання“.

Не маю чести знати п. Мотренка, та по щирости

кажучи, я тієїж чести собі й не бажаю. Але по прочитанні його статті досить точно виявляю собі його образ. Має це бути чоловігача тихої, сумовитої вдачі, з довгими обвислими вусами, який любить тужні пісні й веселу чарку, деклямує про неньку-Україну, який на словах готов пролити за неї останню краплю крови, але який не зносить суматохи, руху, робітби. З вдачею селянина він, як той Хома Невірний, відноситься з застереженням до всього, що виходить поза круг його хуторянських справ і світогляду. То є тип українського патріота старої марки.

Але поганим знавцем нашої національної вдачі бувби той, хто не знавби, що в особі такого простодушного критика може ховатися Хитрий Малорос, порога також досить знана, бо поширена поміж Українцями навіть під чужим підсонням. Ховаючи власне обличчя, щоб вивірити розуму в других, ця бестія легко закаптурюється під плащик несвідомости, байдужости, недовірчivosti. Колиб справді вдання п. Мотренка було виявом „малоросійських хитрощів“, то її автор мав уявляти з себе заїлого прихильника певної політичної групи, нетерпимим до всього, що не носить тавра його партійної формули, поза якою він не бачить світу. Тоді його простяцтво, то лиш димова завіса й його дефетизм, то лиш отруйні гази, якими він намагається розложити противника.

Після цього невеликого уступу на тему національної психології перейдемо до самої статті п. Мотренка. Свідомо чи несвідомо намішав він у ній гороху з капустою, поплутавши різні річі й поняття. А зрештою тут йому можна вибачити, бо таке поплутання є досить поширене серед нашого громадянства. У нас час-то забувається, що є три форми національно-суспільного життя: громадська, політична й державна. Перша найбільш уємна, найменш піддається організації, її висловниками є преса, вулиця, примодні збори, в ній корінь збірної чинности. Друга більш обмежена, її організація хоч і добровільна, але стійкіша, вона є вислідною укладу партійно-політичних сил країни й унагледнюється в формі парламенту (чи парламентарної репрезентації як то є для Українців під Польщею). Зрештою третя є строго організованою в державу, вона виявляється і чинить через владу виконавчу й у тойже час керуючу. Так є серед нормальних умов у державних цивілізованих націй.

В положенні недержавного народу та ще в обставинах емігрантських справу уряду ліпше не дискутувати, бо неминуче зійдемо на московську стежку, на якій навіть церкви мусять поділитися на кирилівські й некирилівські. Коли до них ще додати свіцькі каплиці мілюковців, керенківців і черновців і т. д., то можливість поділу стане необмеженою. Тому ми усуваємо з серії актуальних справ це питання уряду, памятаючи, що маєм своїх кирилівців, мілюковців і черновців. Наколи і є певні вигоди мати на вигнанні свій законний, хоч і безвладний уряд, то в наших відносинах ті вигоди зрівноважуються шкодами від розходження, розбрату, що звязані з питанням законности.

Важнішим і практичнішим є питання укладу політичних сил. Хіба що лиш „хитрі малороси“ можуть заперічити, коли їм це вигідно, що питання державности є справою суто-політичною, що для її переведення потрібна організована політична робота, а відтак і політична формація. Розходження в політичних світоглядах, концепціях, тактики, об'єктивно кажучи, вони є оправдані, ба навіть необхідні на випадок, коли одні з них викажуться непридатними, щоб можна заступити іншими. Зрештою в той самий час часто потрібні різні засоби ділання на різних відтинках національного фронту. Але в силу недосконалости людської природи дуже часто ті розходження породжують шкідливу внутрішню боротьбу, яка більше знесилює націю знутри, не улекшуючи її положення на вні. Це то останнє й не дозволяло досі на витворення в українськй житті закордоном однієї національно-політичної вислідної в формі якогось партійно-політичного об'єднання, свого роду емігрантського парламенту чи представництва закордоном.

А зрештою то й не дивно, бо те підложжя, на яким таке явище може повстати в нас непідготоване. Тим підложжям мусить бути національно-громадське життя, його душею громадська опінія. Щоб стала можливою координація політичної роботи Українців закордоном, треба, щоб те життя не було диким полем, а опінія мала органи свого виявлення на вні. Бо доки Українці не навчаться все триматися купи, як Українці, яко національна спільнота, доти вони не будуть здібні узгіднити свої політичні зусилля. Навчитись національної солідарности й координації змагань найліпше в організаціях основаних на засобах громадськості, а не партійности. Ті засади виключають поділ Українців по признакам політики, класовости, територіяльного походження одиниць і забезпечують правдиву синтезу національного життя. Цього то в нас і нема.

Справжні будівничі української державности повинні, коли не починати з цієї останньої ділянки, то в кожному разі на неї вважати, її пильнувати, її організувати. Усі дотеперішні спроби синтезувати наше українське життя закордоном грішили на цій точці. Вони бралися впрост теж за партійно-політичні об'єднання, оминувши національно-громадське підложжя. Їх формули не витримували тиску життя й почерзі всі лопа-лись. Так було після смерті Петлюри, коли всі запалились до єдности й кооперації, а не могли зносити один одного через партійні розходження. Не повелася спроба створення централі українського національного життя закордоном шляхом Конференції 1929. р., коли заходились складати Головну Еміграційну Раду. Бо, не давши усталитись і виявитись громадській опінії, творці Ради захотіли накинати цій останній певну політичну позицію, й то одну для всіх, вузьку й ризиковану.

Вже на початку заходів з тією Конференцією було слідно хибні тенденції її організаторів і Українська Громада в Брюсселі, висилаючи свій звіт попереджувала Конференцію про небезпеку. На самій Конференції

не бракувало голосів про konieczність „відділення державної роботи від громадської“ (Косенко). Зрештою коли політичний ухил виявився в ній надто вільно, дехто (Добриловський і Бутовський) покинув Конференцію. Не вважаючи на це Конференція, поквапившись над міру, винесла резолюцію про „підтримування праці Державного Центру УНР“. В той спосіб, скинувши плащик громадськості й не узглядивши реальних відносин політичних сил серед нашої еміграції, учасники Конференції одним махом вирішили дразливе питання „законного уряду“. У висліді замість національно-громадської Централі з Гол. Еміг. Ради вийшла експозитура політичної групи, що стоїть за урядом УНР.

Як при організації Конференції так і в діяльності Гол. Еміг. Ради виразно переведено засаду недопущення до неї Українців з Зах. Земель. До того спричинилась політична орієнтація уряду УНР, задивленого в бік Польщі, а рівно нехоть творців Ради до „Галичан“. В статті Черепина (Тризуб ч. 10) доказується, що існують „занадто глибокі психологічні різниці між наддніпрянцями та галичанами“, які мовляли виключають об'єднання. Коли судити по деяким дописам у тім же Тризубі (ч. 12), то можна подумати, що цей орган має за ціль культивувати й поглиблювати ці різниці. Та чи не до того зрештою й приводить підкреслювання прихильниками Ради її „емігрантськості“, себто неучасті в ній українців з Зах. Земель, тих мовляв п. Ковальський, що „їдуть на заробітки“. Подібний стан річей і таке наставлення цілковито позбавляє Гол. Еміг. Раду всеукраїнськості й робить з неї наддніпрянське земляцтво, подібне до яких інших земляцтв, в яких любов до „тіснішої батьківщини“ переважає національну свідомість і український патріотизм.

Отже політична виключність і територіяльна обмеженість є двома первородними гріхами Гол. Еміг. Ради, вони то відбирають їй змогу й охоту доконати синтезу українського національного життя закордоном. На щастя українська національна свідомість і політична виробленість українського громадянства є значно вище за свідомість і виробленість творців Ради. Воно відкидає штучні переборки і політичні сутечки проп'яговані Радою й шукає можності прислужитись нащій справі спільною роботою на ґрунті чисто національно-громадській. Тут на нього чекає праця по об'єднанні чужинців з українською справою, оборона нашого національного імені, голошення нашого права на державність і незалежність України, боротьба за правні й матеріальні інтереси еміграції, попертя нашої культури, праця, на якій всі згори і засадничо годяться й готові зійтись до купи.

Для її переведення бракує лиш організаційного терену, який дозволивби всім „потягти в оден гуж“, а Європейське Об'єднання Українських Організацій і є тим тереном. Воно не питає ні в кого, хто до якої партійно-політичної віри належить, але підносить, що всі Українці без огляду на їх походження, мають до нього доступ. Об'єднання повстало не як опозиція до Ради, без валення Ради, 2½ роки пізніше цієї останньої

в процесі позитивної пропагандистичної роботи викликаной сумними подіями 1930. р. роботи, до якої Рада вважає себе непокликаною. Її повстання буде конечним, бо не можуть же люди поставлені Радою поза рамці ширшого об'єднання ходити самотпас і бути розеднані організаційно. А повставши воно набрало характеру всеукраїнського, що диктується Українцям ідеєю їх національної єдності.

Пан Мотренко як правдивий Хома Невірний чи Хитрий Малорос намагається переконати всіх, що об'єднання є націоналістичним, цебто певної політичної тенденції. Хоч тут же сам собі перечить, відзначаючи що п. Галаган, голова однієї із найважливіших сфедерованих організацій, націоналістом не є. Не є ними й п. Кузеля чи п. Ключ і інші особи, що підписали декларацію. Видно практика з Головною Емігр. Радою глибоко засіла в голову п. Мотренкові й він не годен уявити, щоб Українці могли зійтись помимо спільної партійно-політичної плятформи. Тим часом так сталося.

Але чи помічає п. Мотренко, що, виступаючи проти Об'єднання з причини участі в ній націоналістів, він тим самим виявляє вузькосектлярську нетерпимість і бе не по коневі, а по оглоблі. Чиж той, хто є політично-означеним не має права працювати на ниві громадській? Чиж п. проф. Шульгин, радикал-демократ чи п. проф. Дорошенко, гетьманець, не мають права стояти на чолі громадських установ і робити щось поза політикою? Чиж для пп. Мотренків мають вартість лиш особи, ні зимні ні гарячі, ті, яких звуть ні риба ні мясо? Горе не в тім, що політики беруться до громадської праці, але в тім, що вони вносять туди, як от в справі Празької Конференції і Гол. Еміг. Ради партійність. Не політика партійної гризні тому винна, але наше невміння поводитись з нею, винне наше сектярство, розбрат і взаємне недовіря, з якими ми беремось до політики. Ці міязми в статті п. Мотренка дуже слідні й вони спричинили його хоробу „не трать, куме, сили...“

Переглянувши попередні сумні спроби об'єднування Українців закордоном п. Мотренко, замість скористати з їхнього досвіду й науки та з новою силою й завзяттям шукати рішення, безсило спускає руки й радить всім не йняти віри жадним спробам. Вусаті сумовиті українські люди, що знаходять нездорову насолоду віддаватись гірким спогадам, чорнити других за наші спільні невдачі з приємністю прочитають статтю п. Мотренка й пірнуть ще глибше в безнадію. Але на щастя від того нічого не зміниться. І не лиш земля далі крутиметься, але навіть українське громадянство шукатиме далі виходу із скрути й змагатиме до правильної організації. І чай пп. Мотренки далі блиматимуть своїми безнадійними статтями й чадитимуть своїм неглибоким скептизмом, знайдуться інші, що загоряться правдивим вогнем і таки доконають ту роботу й те завдання, які не вдалися їх попередникам.

Дм. Андрієвський.

Пісні карпатських українців про руїників газдівства

На всім просторі розселення українського народу пісні для нього „все: і поезія, і історія, і батьківська могила“. Про все своє життя він у них розповідає. В біді скаргою виспівує, виспіване лихо — наполовину лихо. Іноді висміює свої обставини, адже сміх якось то примиряє людину... Так було на всім просторі проживання в минулому, так є й сьогодні ще. Співаються старі пісні, але витворюються й нові. В новостворених між інш. говориться й про соціальне та економічне положення. Послухаймож дещо з того, що говорить на соціально-економічні теми наш карпато-український люд: гуцул, бойко, лемківець, тощо.

Ніде на світі серед автохтонної людності немає стільки жидів, як у Карпатах. Ніде на світі немає їх таких неосвічених, відсталих, як там. Ніде, зрештою, на світі, не зробили вони автохтонні й людності стільки шкоди, як карпато-українській людності корчмарством і лихварством. Тай продовжують те робити: ніде на світі не заховалися до нашого часу середньовічні корчми, а тільки но в Карпатах... По другім боці, не критися-мем і з тим, що ніоден народ в Європі не пе стільки спіртових напоїв, як наш карпатський. От про споювання й лихварство, ліпше ніж про що інше, розповідають і нові народні пісні.

Жид звичайно орендує корчму; звичайно дає пить на борг, під запис. В записах пишеться в двічі й більше супроти випитого, паний хіба згадає, скільки випив? Зanedбаному людові корчма є кльобом: туди він зходить, як тільки вільний, сходяться всі члени родини разом чи поодінці. Одна пісня іронічно про те говорить:

„Лише орендар нам статкуе
Бо горівки поборгуе;
Як в неділю, так і в свято
Сидить в корчмі син і тато“...

Жид радо витає гостей: тож його гешефт. А селянинові та гостинність може стать тай і не раз справді стає господарства:

„Жид-корчмар постіль промітає та й просить сідати.
Та й ми там, брате, з кумом гей зчѣиста сідали.
Було трохи господарства та жиди забрали“...

Якої слави зажило жидівство у карпатської автохтонної людності показує ось який вірш:

„Жидик дотив не ме їсти, доків не вшахрує.
Й жидок чим старенький, тим борода більша.
Доста же тот жидок шахрай, а жидівка гірша“...

Шахрайське поступовання жидівства при споюванні, боргуванні й при розрахунках за працю стверджене й закріплене для історії цілою низкою пісень. Воно все доводило до визиску й руїни автохтонну людність, що в патріархальнім побуті своїм, в порівнанні з жидом, дитинно-правдива й юнацько-наївна. Хижак „первацького капітало-надбання“, жид-посередник перебере зпочатку рухомости, а далі й нерухомости, тих газдів, що з ним мусять мати діло. Насамперед пянство переводить господарство автохтона до рук жида, але й звя-

зана з тим лихва. От гуцул:

„Піде в жида гроші зичить, не вмів рахувати.
Жидик сидить, довго пише, вдвое загинає.
Єк овечки так коровки за дурно займає.
Єк займив жид худобу, нема що робити,
Коби ми си газда трафив, йшов бис си наймити“.

На худобці то не кінчається; за овечками й коровками видераються з рук автохтона випаси. Лихварство й спекуляція, опанувавши села, досягла й верховини.

„Подивім си, люди добрі, бай на тоти села
Як жидівська ужей віра все поприсідала:
...вже стали полонини жидам продавати...
Давно газди газдували, доїли на міру,
Тепер пішли полонини під жидівську віру.
А ще Господь, брате, знає та й що буде з нами,
Більше жидів як у місті вже полонинами“...

За полонинами — випасами йде до жидів і поле й копальні. Вчорашні власники піль і мінеральних покладів під землею зайдами спекулянтами позбавлені землі й обернені в наймитів жида, що над ними знущається. Так було в галицькім м. Бориславі після того, як в його околицях стали добувати із землі нафту та віск. Після розповідає:

„Ой, мовили Бориславці, що будуть панами,
А вже поле попродали та й пішли з торбами...
Ой, ви жиди бориславські, та майте сумління,
Уже воску нема в ямах, лиш саме каміння.
Ой уліз я та й до ями, взяв камень лупати.
А жид з гори вивойкує: киблики давати,
А я йому повідаю, що в ямі каменець,
А він мені повідає: пропав твій паперець...*)
Ой ви жиди бориславські, стокроть вашій мамі,
Ой, що я ся набідував у тій вашій ямі!“

Але карпатсько-український люд над усе ставить шкоду від корчми, горівки (коралки чи паленки). Знає, що то його згуба, а жида добробут і що, колиб покинули пити, то жидам-корчмарям довелось погано:

„Ану лишім, господарі, всі горівку пити,

Аж тоді мут жидиньита дрантиві ходити“
кличеться в одній гуцульській пісні. В другій з гуцульсько-покутських пісень про те, що стало з жидом-орендарьом корчми, колиб газди перестали пити, розповідається ще більш мальовничо:

„Що ти пічнеш, орендарю,
Як не будеш пити?
Перестанеш красно їсти
Хороше ходити;
Будеш у нас молотити,
Жінка шмаття прати
А жидики нехлюйники
Свині завертати;
Вже не будеш панувати,
Громаду голити,
Будеш ціпком вибивати
В шабаш воші бити.

*) Паперець — попірсовий гріш.

Облізе ті бородище
За наші дорібки,
Бось нас збавив, щось ми мали
Хліба тай худібки“.

Та, на жаль, легше здумать, ніж кинути пить. Пили карпатські українці і пють далі; пропивають „пацьборки, корали“, худобу, полонини й поле. Може менше ніж раніш, бо нічого стало пропивати, але всеж пропивають. В ріднім краї стало тісно й хто міг вибирався до далекої Америки:

„Щоб жидам, щоб панам ,даром не робити!“
Колиж до Америки зачинилися двері, що застається?
— Не пити! чи як можна менш пити. **Вчитись усім грамоти** українською мовою, бо на мові матерній, на мові отих старих пісень у три рази скорше навчиться дитина, як на мові чужій. **Розвивати кредитові, консумційні й інші кооперативи, що усувають хижака-посередника й лихваря.** А при тім усім миром рішучо домагаться від влади **закриття корчем**, — годі споювать і жебрачить простий наш люд!

На Буковині в 1925. р. існувало 2393 корчми, з того числа в руках жидів було 1459, або 61%, та в румунів 504, німців 136 і, врешті мадярів 4. З того видно, кому з шинкарювання хліб, а кому руйнація. Будьмож свідомі і не даваймося на поталу різним паразитам!

Проф. О. Мицюк.

Я. Дуб.

Чи більшовизм банкрутує?

Протягом часу вже виробився певний трафарет, після якого в деяких колах періодично ширяться чутки, що більшовизм з неминучістю наближається до швидкого банкрутства. Ці думки та переконання про загибель більшовицького панування на Сході Європи набірають реальності та імовірності особливо тоді, коли влада робить різні круті заходи, щоб перебороти ті чергові труднощі, які вже нераз спричинилися до виникнення тієї або іншої дуже небезпечної кризи.

Нема ніякого сумніву, що в останнім році в Світіському Союзі запанувало знову фінансово-економічне напруження давно вже небувалих розмірів. Це напруження щільно пов'язане з тією політикою швидкого упромисловлення Союзу та ударної примусової колективізації рільництва, що з konieczністю привела до принаймні тимчасової руїни сільського господарства, до зменшення фінансових спроможностей країни та до ще більших загальних злиднів поміж народніми масами.

Права опозиція на чолі з Бухаріним, Риковим та Томським предбачала ці наслідки нинішнього курсу політики компартії й тому досить гостро виступала не лиш проти ударної колективізації рільництва, а також проти гасла виконання п'ятирічного пляну за 4 роки. Проте переміг партійний апарат на чолі зі Сталіним, проголосивши лідерів цієї опозиції не тільки опортуністами, а навіть так мовити агентами дрібної буржуазії та заможних селян.

Перші 2 роки п'ятирічки начебто були виправдали

сталінську політику, бо хоч і не без значних труднощів вдалося не лиш виконати вироблений плян упромисловлення, а навіть значно перевищити чергові завдання відносно колективізації рільництва. Тимчасом протягом третього вирішального року п'ятирічки різно виявилось, що ті успіхи були досить проблематичні, бо розбудова важкої промисловості відбувалася почасти коштом легкої та особливо коштом сільського господарства. Мало того примусова колективізація спричинилася до небувалого занепаду скотарства, а також до значної затримки розвитку рільництва.

Тому саме тепер у Світіському Союзі запанувала хронічна недостача всіх споживчих промислових виробів та навіть майже всіх харчових продуктів за винятком хліба та цукру. Мало того, п'ятирічка за цей час так виснажила матеріальні ресурси країни та захитала в такій мірі світіську валюту, що нині доводиться компартії вживати драконівських заходів, щоб добитися певної господарської рівноваги й уздоровити фінанси Союзу.

Себто різні заходи світіської влади, як то зміна системи державного кредитування, запровадження суворого госпрозхарунку, ліквідація т. зв. зрівнялки, знеосібки, безпереривки й т. д., подиктовані суворою необхідністю та навіть небезпекою господарської катастрофи. З цієїж метою проголошено, що в будучині слід дбати не так про швидке закінчення колективізації решти селянських господарств (на Україні колективізовано вже понад 70 проц., в Росії 45 проц., а в цілому Світіському Союзі 50 проц. або майже 13 мільйонів селянських господарств), як про належне забезпечення машинами існуючих колективів і про їх кращу організацію.

Всі ці заходи скеровані на те, щоб не лиш легка, а також важка промисловість нагромаджували власні капітали, необхідні для дальшої розбудови промислу, щоб колективи виправдали покладені на них надії та дійсно стали головною базою розвитку сільського господарства. Бо нині приватне селянське господарство так зруйноване, що не може вже далі постачати світіській владі матеріальні ресурси в колишніх розмірах, а тимчасом колективи ще так примітивно організовані та устатковані, що часто не лиш не виконують різних завдань і плянів компартії, а вимагають навіть допомоги від світіської влади.

Крім того протягом 1931. р. компартія остаточно переконалася, що без радикальної реорганізації системи праці годі мріяти про бажане змеження собі вартості, про належне піднесення якості виробництва та про підвищення видаєності праці, а головне неможливо булоб забезпечити країну так необхідним для розбудови цілого народного господарства технічними кадрами та кваліфікованими робітниками.

Адже без тих останніх промислове будівництво відбувається досить пиняво й коштує надзвичайно дорого, а ново збудовані фабрики й заводи не дають сподіваних господарських ефектів. Разом із тим без фахових кадрів неможливо належним способом реоргані-

зувати різного роду перевіз та дуже важко, як слід, машинізувати рільництво.

Саме з цих причин компартія стала на шлях різних радикальних змін і так маневрує, щоб не тільки усунути чергову небезпеку фінансового банкрутства, а навіть виконати свій господарський план за 4 роки. Це вже не перший раз совітська влада переживає величезні труднощі та шляхом досить зручних маневрів часово переборює чергові кризи. Мабуть і цим разом вона спроможеться знайти вихід. Тому то ще зарані твердити про банкрутство п'ятирічного плану, а тим більше про загибель більшовицького панування на Сході Європи.

Такі погляди та прогнози мають сьогодні мабуть не більше підстав, як і віра й твердження комуністів про те, що сучасний капіталізм знаходиться вже на передодні певної катастрофи та навіть котиться до своєї неминучої загибелі. Нам здається, що дійсність покищо не виправдує цього так мовити фаталізму. Покищо ні Польща, ні Німеччина чи балканські країни не знаходяться ще перед безпосередньою небезпекою революції, а так само в Совітському Союзі чи на Совітській Україні ще не відчувається тих характерних підземних рухів, що виразно свідчать про неминучість вибуху великого землетрусу.

Правда тим, хто уважно слідкує за розвитком подій у Совітському Союзі та в Європі, вже доводиться помічати деякі ознаки подібних можливих вибухів, але то ще не відомо, чи вони настануть раніше не менш можливих міжнародних ускладнень на Сході Європи. Якраз тому компартія прикладає всіх зусиль, щоб найскорше закінчити першу п'ятирічку, бо таким робом Совітський Союз значно зміцніє економічно, технічно та мілітарно. Мало того, компартія вже виробила нову п'ятирічку та мріє про те, що протягом ближчих десяти років Совітський Союз дожене найпередовіші промислові країни Європи, якщо до того часу не прийде до ніяких внутрішніх чи зовнішніх несподіванок.

Щож, мріяти всім вільно! Ми маємо теж власні мрії...

Тимчасом доводиться констатувати, що з різних причин добування вугля та виробництво чавуну відстають проти плану, а тим самим затримують розбудову промисловості й реконструкцію транспорту. Так в 1931. р. Совітський Союз після плану мав видобути 80 мільйонів тон вугля (з того Україна 56 міль. тон), а фактично видобуток вугля не перевищить 65 міль. тон, з чого на Україні буде видобуто 45 міль. тон. Так само замість 8 міль. тон чавуну (з того Україна мала дати 4,8 міль. тон), буде вироблено всього коло 6,5 міль. тон, з чого на Україні до 4 міль. тон.

(Докінчення буде)

ВЕЛИКОДНЕ ЧИСЛО „С. Д.“ і „С. Д. У. М.“ (6—7.) вийде між 20—27. квітнем б. р. Пригадується впоследнє шановним передплатникам, які залягають передплатою, щоб у протязі місяця квітня 1932. р. її вирівняли, бо

Editor și red. responsabil: Sylvester I. Nykorowycz.

Другий Укр. Науковий Зїзд у Празі

20. березня б. р. відбувся, по майже річний підготовці, Другий Науковий Зїзд наших учених на еміграції. Не дивлячись на тяжку економічну кризу, що найтяжче мабуть відбивається на еміграції, Зїзд був дуже численним і було чи-мало приїзжих і з-за кордонів Чехії, яка гостинно дозволила відбутися українцям цей зїзд на своїй території.

Зїзд відбувся в помешканні Карлового університету в Празі. На святочному відкритті було кілька визначних чеських заступників уряду, наукових установ та заступників міністерств. Президія зїзду одержала силу привітань, як від своїх українських установ, організацій та поодиноких діячів, так і від всіх майже чеських високих шкіл та від де-яких закордонних чужинців і університетів.

Головував на Зїзді академик проф. д-р С. Смаль-Стоцький. Протягом п'яти днів, від 20—24. включно, учасники зїзду пильно працювали, як на пленарних засіданнях зїзду, так і на засіданнях поодиноких секцій. Підчас зїзду було прочитано більше ста наукових докладів по різних галузях науки. З тих докладів можна собі було скласти правдиву уяву про ту колосальну наукову працю, яку перевели наші учені на еміграції, при несприятливих умовах життя й дуже малих засобах. Протягом 10 років перебування на еміграції наші учені, маючи волю працювати над тим, що їх найбільш вабило і будучи далекі від утисків окупантів, що навіть у сфері науки диктують підвласним українцям, не тільки відновили нашу науку, але й дали багато цінних світових надбань. Є українські винаходи, що заслужили собі не мало почесних нагород. І тіж самі окупанти наші користуються працями наших учених на еміграції, перевидаючи цілі праці й звичайно не платячи за них, бож вони платять лишень „своїм підданним“, як висловилося совітське видавництво в листі до одного проф. емігранта, підручник якого вони видали без згоди автора.

Зїзд пройшов, як зазначив Голова його при закритті зїзду, без жадної чужої допомоги, лиш своїми українськими коштами й силами. І це в сучасну тяжку добу можна вважати справжнім героїзмом.

Підчас зїзду відбулась дуже гарно уладжена виставка українських еміграційних видань, яка наочно підтверджувала наші наукові надбання за кордоном.

У зїзді брали участь не лиш члени, але й гості. На засіданнях перебувало 1100 осіб і це показує й те зацікавлення, яке зїзд викликав у широких емігрантських колах і безперечну його потребу. Академічний Комітет, що був ініціатором цього зїзду за всю свою тяжку працю мав добру нагороду і йому належить і признание й подяка всього нашого народу.

в противному разі спиниться дальшу висилку журналу. Проситься не ждати тільки на інкасанта! Окремих напінень не висилається! — „С. Д.“

Tipografia „Mercur“, Cernăuți, str. Regina Maria 27

Самоствійна

Національно-громадський
та літературний журнал

Виходить 5. і 20. кожного місяця.

Редагує: Комітет Письменників.

Думка

Рік II.

Чернівці, 20. квітня—5. травня 1932.

Число 6-7.

Панас Кущенко.

Воскресний день

В цей день пісні, було колись,
По всій Україні лились,
Складали всі поклони,
І радісно народ увесь
Вітав стрічних: „Христос воскрес!“
„...воскрес“, — гуділи дзвони...

Тепер, в цей день, по селах там
Стоїть порожній божий храм
І замілі дзвони;
У крові весь народ, в сльозах...
І шепчуть спрагнені уста
Не пісні, ні, — проклони!

Та прийде час, терпець урвесь,
Народ тоді повстане весь
Від Сяну аж до Дону!
І як воскресний день прийде,
Заграють дзвони знов, та вже
Народові вільному!

В. Б. Олесенко.

Христос воскрес!

Христос Воскрес, Христос Воскрес!
Так грають дзвони світом...
Пташки співають, гей з небес
Їх пісня лине з цвітом...

Христос Воскрес, Христос Воскрес!
Так шепчуть квіти в полі...
Лиш за кордоном, там ще десь
І Він і Ми в неволі...

Та встане й нарід наш увесь,
Ще здійме янгол камінь...
І загремить: Христос Воскрес
І Ми на правду! Амінь!

Опанас Шевчукевич.

Воскрес!

Земля мертва була пуста — пустинна, сонна, темна.
Нараз потряс її, збудив той клич: воскрес!
І в ній поплила вогняна струя жива, спасенна,
І пісня полилась жива з душі: **воскрес!**

Воскрес! Воскрес! — пташки садочком, лісом залунали,
Листки шептали таємничо так: **воскрес!**
Моря, потічки, річки з радости дрожали,
І після полилась жива з душі: **воскрес!**

* * *

Народ, сліпий народ розп'яв, убив його святого?
Христа розп'яв? — Себе розп'яв! — Христос воскрес!
Ніхто не всилі вбити духа творчого — живого!
Дух творчий вічний дух! — Хто ним прозрів — воскрес!
Христос любов. Він шлях небесний до живого Бога —
І хто з людей Христа прийняв — Христос воскрес!
А хто з людей остав мертвим на клич Христа живого,
Той вічний труп, бо дух лише в живій душі воскрес.

Воскрес! В душі воскрес! Живий Христос воскрес!
Радіймо!

На всі світи знімим могутній клич: **Воскрес!**
Шляхом Христа ідім, любов'ю всіх і вся огріймо!
Жива душа співа: Воскрес! Воскрес! **Воскрес!**

Три постаті - три символи

Коли я вдивляюся в перший період нашої національної революції — від часів Центральної Ради до закріплення більшовиків у Східній Україні, а поляків у Західній, — я бачу, як над невиразною масою укр. політиків та громадських діячів висять три постаті, що відкидають тінь свою далеко в історію, — постаті Грушевського, Винниченка й Петлюри. Перший з них був Головою Центральної Ради, незаперечним авторитетом у всіх питаннях національної політики, найбільшим знавцем минулого цілої Східної Європи, членом кількох Наукових Академій. Другий — Голо-

вою Генерального Секретаріату Центральної Ради, себ-то фактично — Головою нашого першого Кабінету Міністрів чи Уряду, а потім Головою Директорії. Третій — Воєнним Міністром, а потім фактичним провідником цілої антибільшовицької боротьби аж до остаточної поразки національного укр. війська й виємігрування за кордон України.

Три постаті — три трагедії! Той, хто знав їх, усіх трьох, з незаплямленого передреволюційного минулого, відданого служенню укр. національній справі, — той, хто бачив їх при роботі в перші часи укр. революції, — той, хто був присутній при тих — іноді глибоко драматичних суперечках — в яких обговорювалася лінія політики тодішнього укр. Проводу, — глибоко драматичних, бо в тодішніх трудних обставинах було ясно, що кожний схиблений крок може бути погубним для молодого укр. Держави, — не міг сумніватися в глибокій чесності всіх цих трьох тодішніх наших провідників, в їх справжній відданості укр. національній справі.

З того часу пройшло більш, як 10 років. Гра подій й недостатня національна свідомість мас поклали перед тодішнім проводом такі величезні труднощі, — що зрештою він їх не міг перебороти, і вороги заволоділи цілою укр. територією, а сам Провід, і рештка армії та свідомої патріотичної інтелігенції опинилися на еміграції.

„Переможців не судять“, — так говорить народня мудрість. Але зате переможених судять і то звичайно за суворо. І укр. національний провід тих часів, того першого періоду укр. національної революції теж отримав свого часу від свого громадянства суворий осуд.

Найтяжчий осуд в очах укр. еміграції, мабуть, загальом цілої національної укр. думки випав на долю Винниченка, що в найкритичніші хвилини боротьби укр. народу з більшовицькими окупантами декілька разів змінював фронт і то кидав громи й блискавки на більшовиків, то навпаки запобігав у них ласки й кидав громи й блискавки на тих, хто тільки що, слухаючи Винниченківських-же палких слів та відозв, боронили Україну від більшовицької навали; то знову вертав до своїх бувших товаришів, то знову вертав до своїх більшовицьких симпатій. І так без кінця... А зрештою дозволив собі на нечувану розкіш пімститися на пам'яті свого бувшого партійного товариша й співробітника в Кабінеті Міністрів при Укр. Раді — С. Петлюри, виступаючи на процесі його убийця, більшовицького агента Шварцбарта, проти всіх національно думаючих українців і разом зі всіма ворогами укр. народу.

На тлі укр. сірої дійсності 1917—1918. р. Винниченко був незвичайно імпозантною постаттю, з даром якоїсь магнетичної сили, з умінням впливати на маси, й палким переконуючим словом й загальними щирими відозвами. Універсали Центральної Ради, що покладали підстави укр. самостійності, виходили з-під пера Винниченка. Кожний, хто зустрічався з ним, відчував в ньому багату, талановиту натуру, швидкий розум, непогамовану енергію...

А проте нема тепер постаті з числа бувших укр. провідників, що тішилися-б здається більшою зневагою й ненавистю серед укр. громадянства на еміграції, як саме В. Винниченко. Ще недавно укр. часописи обійшла звістка про „нудизм“ Винниченка, — звістка, цілкомито брехлива, але зліплена, по свідоцтву самого Винниченка з ненависти його ворогів...

Менший осуд упав на славного „батька“ Грушевського, що, не вважаючи на цілий свій дореволюційний та й революційний — з часів Центральної Ради — авторитет, який не дозволяв жадному свідомому українцеві піднести голос проти особи чи навіть думки старого професора, що його ім'я — в очах українофобів — було ніби символом цілого українства, — поволі почав втрачати цей свій авторитет, почав викликати — саме серед борців за укр. визволення — неприховане подразнення, яке виливалося нероз у гострих нападах у пресі... Коли в 1920. р. старий провідник укр. національної думки почав усе більше наблизитися до більшовиків, щоб потім переїхавши на Україну й зовсім віддатися на їх призволяще й ласку, — для національно-думаючої еміграції старий Грушевський ніби помер. Бо, здавалося, краще було такій людині відразу померти, ніж так тяжко зрадити...

Найменшим з трьох був Симон Петлюра. Широкою колом укр. громадянства, в протилежність Грушевському й Винниченкові, — він був зовсім не знаний, навіть і в самій Центральній Раді з'явився, коли навкруги Грушевського й Винниченка вже давно кипіла робота над організацією першої укр. національної влади. А проте, своїм щирим піднесенням словом, своєю невсипущою працею, своєю незвичайною відданістю національній справі, Петлюра дуже швидко виходить на одне з чільніших місць, яке й затримує до самої смерті. Великий ентузіаст, і головне людина з глибокою вірою, Петлюра, стає на чолі воєнної оборони України від напасників, і на цілі цієї оборони він усе жертвує, — свою працю, енергію, дні без спочинку й ночі без сну. Здавлений ворогами зі всіх сторін, він поволі відступає — віддає місто за містом, село за селом, але не здається й не складає зброї. При першій нагоді переходить в наступ, пробує тут, пробує там, зрештою має під собою тільки й територію, що під залізничним вагоном, — але — не зраджує! В момент великої небезпеки наважується шукати союзників, сподівається знайти їх в поляках, — відмовляється під їх тиском в ім'я свого уряду від частини укр. земель і — знаходить зраду у поляків, осуд — у українців. Вмирає від руки більшовицького агента на вулиці Парижу, — переможений, але не подоланий, зраджений і зрадницьки забитий, але все вірний ідеї боротьби за Україну. Вже тепер громадська укр. опінія здійснює з нього первісний осуд і починає вбачати в ньому національного героя...

Але до чого все це?

До того, що ці три наші найбільші постаті є одночасно три великі символи, є три великі трагедії, є три різні ключі для зрозуміння нашого недавнього минулого й — сподіваємося — близького майбутнього.

Віriamo, що в скорому часі почнеться другий період укр. національної революції, яка знову поставить перед цілим укр. народом питання Проводу. Бо які-б не були добрі чи злі народні маси, але з добрим Проводом і злі маси можуть доказати чудеса, а з негідним — і добрі можуть все попартачити. Отже, який критерій діяльності має бути в Проводі? Де той центр опертя, на який він має спиратися?

Ось візьмим — Винниченко. Де в нього той критерій? де в нього той центр опертя?

В ньому самому. Винниченко — артист, цікавий талановитий письменник, незвичайно вразливий на всякі прояви життя й думки, — настільки вразливий, що під впливом якоїсь однієї події, якогось одного незначного факту, що вразив його чуйну натуру, всі вчорашні переконання, цілий світ відчущання нараз відмінюються, і людина, що вчора кляла більшовиків останніми словами, сьогодні тими самими словами лає більшовицьких противників, одного дня представляє як Голова Українського Уряду укр. національні стремління й жадання, а на другий день з них глузує й виставляє на людський посміх... І робить це цілком щиро. Так, підкреслюю — **цілком щиро**. Бо він будує цілий свій світогляд на „Чесности з собою“. Памятаєте, як Дара зясовувала цю теорію в романі Винниченка „Чесність з собою“: — Чесність з собою — це нова мораль. Розумієте? Все старе треба відкинути. От тобі життя: дивись, живи й роби свої власні висновки. Розумієте? **власні!** Ці висновки, думки доведи до почуття. Коли доведеш, тоді мусить зявитись вогонь... А вогонь цей є воля, котра й дає акцію. Чим повніше ви доведете вашу думку до почуття, тим палкіший буде вогонь. Вогонь цей спалить усі перепони, усі дрібні старі думки, почуття... Він спалює всі забобони й людина вже цілком інакше дивиться й робить. Розумієте?...

Така є теорія героя роману „Чесність з собою“ п. Винниченка, — теорія, що з нею автор, як видно з контексту, не тільки погорджується в теорії, але й переводить в життя. Для нього — головне: бути чесним з собою, робити те, що йому підказує внутрішній імпульс, отой „вогонь“ чуття, що „дає акцію“, „палить забобони“ й дозволяє людині робити й дивитися цілком інакше, як учора.

Теорія крайного індивідуалізму, що ніяк не може знаходити свого пристосування в організованому суспільстві, а ще менше — серед Проводу того суспільства. Бувають вияви чесноти з собою, що їх ніяк не можна допускати. Пяниця або кластоман (людина, що хворіє на манію нищення) є також люди щирі й чесні з собою, один — коли не, а другий — бє, все, що йому попадається під руку. Але суспільство не визнає їх права на задоволення цих їх імпульсів, навпаки робить все можливе, щоб стримати їх бодай силоміць. Воно признає над ними опікунів, хоч своїм поведінням вони шкодять більш собі, ніж іншим. І з тим більшою силою суспільство протиставиться задоволенню тих жадань, що їх не можна задовольнити, не насилуючи інших. Нова наука кримінології впрост припускає, що

певні убійці, палії, багато злодіїв та волоцюг поступають дійсно під впливом непереможних імпульсів, — отого „вогню“, який „викликає акцію“: роблячи злочин, вони **дійсно** задовольняють **органічну** потребу. Але, не вважаючи на це, суспільство вживає всіх заходів, щоб перешкодити цим дегенератам задовольняти їх занадто щирі й „чесні з собою“ жадання.

І коли так воно відноситься до звичайних рядових своїх членів, — чи може воно допускати, щоб людина, „чесна з собою“ з'являлася на чолі національного проводу й шукала вказівок для своєї діяльності не в студіях об'єктивного оточення, не в пізнанні психології інших, а в егоцентричному порпанні в своїх **власних** відчущаннях, що мали-б визначати цілу діяльність політичного й суспільного діяча, й замість витворювати одну певну трівку лінію зрозумілих для всіх цілей, деморалізувати й збивати з пантелику народні маси постійним відмінюванням тих цілей і поглядів, в залежності від індивідуальних імпульсів.

Трагічною помилкою Винниченка було — з принципами крайного **індивідуалізму** йти на службу **суспільству** — а мало того — намагатися вести суспільство!

Другою великою поstattю нашої національної укр. революції першого періоду є, як я вказував, проф. Михайло Грушевський. І як що на В. Винниченка можна дивитися як на трагічний символ індивідуалістичного принципу „Чесности з собою“, то на М. Грушевського можна дивитися, як на не менш трагічний суспільницький символ „Чесности з народом“:

— „Я був вихований, — пише він в „Борітеся — Поборете“ (1920. I. 12.), — в старих традиціях радикального укр. народництва, яке вело свою ідеологію від кирило-методіївських братчиків і твердо стояло на тім, що в конфліктах народу й влади вина лежить усе на стороні влади, бо інтерес трудового народу — це найвищий закон всякої громадської організації, і коли в державі цьому трудовому принципіві не добре, це його право обрахуватися з ним...“

Цей принцип відбився трагічно на поведінці старого ідеолога укр. руху особливо під кінець нашої першої національної революції, коли укр. народні маси, розагітовані зручними більшовицькими агітаторами, потребували енергійного Проводу, свідомого справжніх інтересів тих народніх мас, а не тимчасових їх жадань, розпаленої заздрости й пімсти. Люди типу й принципів проф. Грушевського — наші демократи й народники — замість **вести** народні маси до раз наміченої цілі, пильно прислухалися до їх голосу, щоб від них **не відставати**. Поставлені на чоло проводу вони свідомо від проводу відмовлялися, вони хотіли бути лиш слугами, виконавцями волі тих мас, — незалежно від того, чи та воля вела до життя чи до — самогубства.

Старий професор, людина глибоких студій, М. Грушевський дійсно вмів пізнавати цю народню волю, вмів своєчасно розпізнавати зміни в її настроях, — і тому своєчасно до них пристосовувався. Бувший лідер інтелігентської організації Туповців, з яких вийшла

пізніша дуже поміркована радикально-демократична партія М. Грушевський, зі зростом революційного настрою укр. селянства, записується до найбільшої селянської партії укр. есерів, і з повільним лівінням народніх мас, відбуває таке саме повільне лівіння, переходячи з центру есерів до їх лівої фракції, щоб потім зрештою примиритися навіть з насадженням на Україні більшовизмом, що мовляв ніби зробився виразником настрою укр. мас. Тому, вірний своїм принципам, проф. М. Грушевський поїхав з еміграції на Україну служити й цьому новому „українському“ режимові, а тепер, після недавніх відомостей, мусів перенести свою службу — по волі тих, що не служать, а панують — з України до недалекого Ленінграду. Не можемо визнати в М. Грушевському прототипу потрібного нам революційного Провідника, бо таким він ніколи й не був, — але схилиємо голову перед його глибокою трагедією.

Справжнім революційним провідником укр. народу в часи першої укр. національної революції був далеко не такий помітний, далеко менш талановитий і інтуїтивний, ніж Винниченко, далеко менш глибокий та освічений, ніж Грушевський, — Симон Петлюра. Не дурно, неважаючи на всі його помилки — хто не робить помилок? — звемо його національним героєм, і недурно наші вороги охоче хрестять цілий укр. революційний цей рух іменням Петлюри („Петлюровці“), як дореволюційний звязували з іменням Грушевського. І як що Винниченко є символом „Чесности з собою“, як що Грушевський є символом „Чесности з народом“, то Петлюра є символом „Чесности з ідеєю“. Приймавши на себе ідею боротьби з московським більшовизмом, як головним ворогом Національної України, Петлюра ні разу, ні на оден день не відступив від неї. І служачи їй, не прислухався, він, як Винниченко, до своїх **особистих** переживань, а ні до „волі народу“, як Грушевський. І як що ми можемо тепер — на віддалі років — закинути йому де-яке недоціювання інших — поза більшовиками — ворогів України, що привело його до кроків, які свого часу викликали в певній частині укр. громадянства сильне огірчення, — то ця — також трагічна! — помилка Петлюри походила саме з його глибокої відданості національній ідеї, що первісно сформулювалася, саме в формі боротьби з московськими більшовиками і не дозволяла йому прислухатися більш уважно до голосу національних мас Зах. України. А всеж коли ми думаємо про наших будучих провідників, якими ми хотіли-б їх мати, ми думаємо не про Грушевського, і тим менше про Винниченка, але все — про Петлюру, **поширеного до ясного усвідомлення укр. національної ідеї**, не лиш у формулі самостійності Української Держави, але й соборності укр. земель, і в формі служення ідеї, не лиш як **індивідуального** посвячення, але й усвідомлення потреб цілої Нації, як найвищого виразу **суспільницьких** ідеалів.

Синтез Грушевського й Петлюри — „Чесности з народом“ з „Чесністю з ідеєю“ ось той ідеал, якого персоніфікацію бажали-б ми бачити в будучому Провіднику нової укр. революції.

Евг. Онацький.

Ів. Яремський.

Коли прийшла воля

I.

Стомився Савко за роботою, й заманулось йому спочити. Тяжко від досвітку до полудня припадати з серпом в руках до густої пшениці тоді саме, коли неба блакить навкруги стоїть чиста-чиста як сльоза, серп-неве сонце пече неймовірно, а в роті чимраз пересиха від снаги...

Стомився Савко за роботою, й заманулось йому вже спочити та жайворонка послухати, що співа в повітрі над нивою наче навісний, або п'яний...

Чи не про волю він так співа, яка прийшла в весняному вбранні, завітчана червоними квітами?...

Заманулось Савкові послухати й того, як в глибині густої трави чікають стрибунці-коники... Але робота не стоїть, треба її допильнувати, щоб зерно не витрусилось, бо від спеки та сухих степових вітрів пшениця пересиха. А не допильнуєш вчасно свого збіжжя — не матимеш чого в зимі їсти. І Савко напружує всі свої сили, щоб ще й ще трохи попрацювати біля своєї ниви, угинається біля пшениці як мурависко, що несе на своїй спині непосильний тягар. Та зрештою сів таки на межі в кінці своєї ниви на спочинок. Подивився він довкола й бачить: позад нього лежить жовта стерня, наче підстрижена щітина, а попереду стоїть його густа та розкішна пшениця, наче густий ліс. І серце Савкове засміялося з задоволення, що він, Савко, матиме хліба на цілу зиму, що можна буде й продати трохи. Аж ось побачив нараз, що в другім кінці його ниви, саме в балці, виткнулись спершу роги, а далі велика голова тварини.

— А це що? — здивувався він і схопився на ноги.

На його ниві паслися воли Бойченка. Був Бойченко перед цим за першого господаря в селі, але настала воля й від нього забрано громадою землю й поділено між біднотою. З того часу він не міг дивитись без зневаги на тих, кому дісталось що з його землі. Дісталась від нього невеличка нивка й Савкові.

Розсердило Савка те, що Бойченко столочує йому своїми волами його працю й стрімголови побіг до волів.

Воли здивовано подивились на нього, наче промовляючи: „а чого тобі, чоловіче, треба?“

Бойченка не було видно ніде. Мабуть пішов оглядати своє поле. якого йому громада залишила на дві нивки.

За кілька хвилин Савко прив'язував воли до свого дрантивого возу.

Саме в цей час вискочив із пекла хвостатий, зареготався, крутнувся на одній нозі й чкурнув через хутори, гаї та яруги стовпом-вихором. Надлетів до Савкової ниви, зашамотів пшеницею й, зірвавши з Савка капелюха, кинув ним до землі. Перехрестився Савко від нечистої сили, щоб не трапилось якогось лиха, але воно вже ввихалось біля його ніг, підморгувало та дрібненько хіхікало.

II.

Де-не-де серед поля манячіли по одинці люди-женці, котрі то випростовувались у весь свій зріст, то знову нахилялись, припадаючи з серпами біля густої пшениці. Їх немилосердно пекло сонце, дратував жайворонка спів про ту довгождану волю, яка прийшла до них весняною, усміхненою, запашною квіткою, а вони ось мусять поспішатись з своєю роботою, яка враз наспіла, не зважаючи нінащо.

Веселі та широкополі стояли лани, осміхалася до сонця неосяжна широчінь, і в голові роєм снувалися різні мрійливі думки про життя та про волю, яка розросталась та набірала сили по містах, але...

— А то чому мої воли біля твого возу? — зачулось нараз позаду Савка. Він підвів голову, випростав напружену спину й витер рукавом сорочки спітніле чоло.

За кілька кроків від нього стояв кремезний присадкуватий Бойченко. Він дивився на Савка ворожо, зненависно.

— Воли ваші столочили мені пшеницю. Чи-ж на те я працюю, щоб ви марнували мою працю? — почав ганити Бойченка Савко. Бойченко спаленів, мов ошпарений. Він не забув ще, як перед ним ціла громада, а з нею й Савко, низенько шапкували та запобігали його ласки, а тепер ось воно як?

— Працю твою кажеш? А на чіім полі твоя праця, га?

„Що йому сказати? — думав трохи спантеличений Савко, — воно таки правда, що поле це його, але-ж хіба я самовільно відобрав його від нього?“

— Не маєте що про це говорити. Землю мені дала громада.

— Що-о?! Яка громада? Гольтіпаки, а не громада пограбували мою кервавицю — рубав слово за словом Бойченко, виливаючи нагнічену біль, яку йому завдано в останній час, — до Сибіру вас загнати-б. Там тієї землі вистарчить на всіх голодранців.

З цим повернувся і пішов до Савкового возу. Слідом за ним пішов і Савко. Бойченко почав відвизувати воли, а Савко вхопився за налігач і не давав їх. І почалась між ними уперта боротьба.

— Пусти-и! — цідив крізь зуби Бойченко в розлюченості.

— Ні, не пущу. Заплати спершу за столочену пшеницю. Минулося вже твоє панування над нами.

На Савковім возі лежав відламок від люшні, яка зламалась в дорозі, коли Савко ранком в поле їхав. Вхопив Бойченко його й стукнув Савка по голові. Підскочив Савко з великого болю, вхопився за Бойченкову бороду й вирвав добрий жмут її, та в ту мить в друге дістав відламком люшні по голові. Попливли перед його очима жовті кружальці й звалився він на землю як підтятий птах. А розлючений Бойченко, наче несамопитий, раз-пораз його стукав, влучаючи в голову.

Савко перевертався, здригавсь ніби з холоду, аж нарешті лежав вже нерухомо. Відлетіла його душа в безмежну блакить.

Зашамотіло здава тяжке колосся пшениці, з докором та жалем подивились на Бойченка воли... А він стояв вже розгублений, перестрашений. Хоч мав в грудях серце запекле, а все таки вжахнувся тому, що трапилось.

„Що-ж це за лихо?“ — говорив наче в сні. Коли дорешти отямився, першою його думкою було рятуватись від цього лиха, але як? Хіба-ж його тепер направиш? Адже ніяка сила вже не верне Савка до життя.

III.

Ще й досі стоїть неба блакить чиста-чиста як сльоза, пече немилосердно сонце й жайворонки не перестає співати своєї навісної пісні... Тихо, тихо в полі. І сумно після пригоди, яка сталась на Савковій ниві.

Стоїть Бойченко та думає, як тепер себе врятувати. А рятуватись треба. Нема тепер старих судів. Прийшла воля й усе розвіялось, десь позашивалось по потайних кутках. За всяку річ тепер судить сама громада. І його вона судитиме. А вже він знає, який буде її присуд. Треба рятуватись.

І поволик він зкрівавленого Савкового трупа в глибину балки.

Там була стара запліснявіла криниця. В ту криницю він і кинув його.

„Ось так. Добре“ — напівсвідомо промовив він, відітхнувши з полекшенням. Вже мав відійти від криниці, аж зауважив, що на нього пильно зорять двоє очей, наче дві розжевлені жарини. Здрігнувся Бойченко.

— Ти тут що робиш? — гукнув до хлопця, який сидів на горбику в буряні по тім боці річки та приглядавсь Бойченковій роботі.

Це був найбільший на ціле село халамидник, Левко Безродько. Він усюди блукав, все чув, все бачив і перший сповіщав про новину своїх товаришів, а навіть і господарів.

Хлопець мовчав.

„Цей бахур мабуть все бачив“ — збентежився Бойченко й почав говорити:

— А йди, хлопче, сюди, не бійся. Ось даю тобі карбованця, щоб нікому нічого не говорив, коли щось бачив.

— Ге-ге-ге! — засміявся хлопець і, наблизившись до річки, сказав:

— Кидайте карбованця сюди.

— А мовчатимеш?

— Мовчатиму.

Біля ніг Левка впав карбованець. Він підхопив його, ще раз зареготався й котигорошком покотився через горби до села. Подивилось у слід йому розжевлене неба око й почало припикати його в спину, ніби підганяючи, аби чим скорше біг до села та розповів людям про те, що бачив на свої очі.

За дві години до Савкової ниви вже бігли люди, а з ними й халамидник Левко Безродько.

— Сюди, сюди! — закликав голосно людей він, прамцюючи до криниці.

На переді цілого гурту, спотикаючись та притискаючи знеможені руки до виснажених грудей, з роз-

більшим голосінням бігла Савкова жінка.

Бойченко не вернув до села.

Аж згодом надійшла звістка, що він десь козакує в однім із повстанських загонів.

Покутував свій гріх, козакуючи.

Чи більшовизм банкрутує?

(Докінчення).

Тому немає сумніву, що протягом 1932. р. видобуток вугля теж не може піднятися до 120 міл. тон (з того Україна малаб видобути за пляном 85—90 міл. тон) а виробництво чавуну до 17 міл. тон, (з чого Україна малаб дати 10 міл. тон). У зв'язку з другою п'ятирічкою, яка ставить своїм головним завданням поширення електрифікації країни та посилення машинізації виробництва, а також радикальну реконструкцію залізничного транспорту, що нині перебуває в досить плачевному стані, передбачається підняти видобуток вугля до 400—450 міл. тон (з того Україна має дати 200 міл. тон), а виробництво чавуну до 45 міл. тон, (з чого Україна має виробляти 20 міл. тон).

Нам здається, що нова п'ятирічка викличе ще більші труднощі як перша, наколи взагалі совітська влада протримається ще такий довгий час. Це тим більше, що в сільському господарстві навіть перша п'ятирічка не буде виконана за пляном. Що правда, зернову проблему вже начебто в засаді розв'язано, але виробництво технічних культур безперечно не вдасться налагодити, як слід, до кінця першої п'ятирічки. Нічого вже й казати про скотарство, яке хіба протягом 1932. р. досягне лиш передвоєнного стану.

Як бачимо розбудова всього народного господарства Совітського Союзу протягом першої п'ятирічки відбувається без того розмаху, про який стільки галасувала совітська преса, та без сумніву не дасть тих наслідків, про які мріяли більшовицькі можновладці. Адже, як це констатують самі комуністи, і після першої п'ятирічки коло 80 проц. населення Совітського Союзу живитисяме з сільського господарства, коштом якого в великій мірі відбувається упромисловлення країни.

Тимчасом якраз сільське господарство Союзу переживає нині небувалу кризу, а основні маси населення країни опинились у стані звичайних злидарів або кріпаків чи невільників. Ясно, що одна з тих головних проблем, що компартія вважає необхідним розв'язати, щоб таким робом зміцнити своє панування на Сході Європи, а саме антагонізм поміж містом та селом, за таких обставин не лиш далеко від вирішення, а навпаки ще більш ускладнюється. Так саме п'ятирічка ні в якому разі не сприяє усталенню бажаних для компартії взаємовідносин з робітництвом, бо совітська влада запроваджує примусову систему праці та визискує робітників і службовців не менше, коли не гірше, за капіталістів. Себто т. зв. пролетарська диктатура на Сході Європи поволи втрачає під собою навіть той ґрунт і підпору, які вона мала раніш.

Нинішня політика компартії протягом останніх ро-

ків дуже загострила також національну проблему, бо Москва провадить таку колоніальну політику господарського визиску України й інших окупованих нею країн, що останні днем і нічню мріють про той слушний час, коли нарешті настане можливість звільнитися від московської неволі.

Нарешті міжнародні стосунки Совітського Союзу з Європою та іншими державами так і не стабілізувалися, а в обставинах світової господарської кризи вони знову починають навіть загострюватися, бо міжнародній капітал хоч і поволи усвідомлює той факт, що не в його інтересах підпирати розбудову народного господарства Совітського Союзу та тимсамим зміцнювати панування більшовицької диктатури на Сході Європи. Тимбільше що Москва навпаки всіми можливими способами намагається загострити сучасну господарську кризу й ускладнити різні міжнародні антагонізми, як також можливо більше посилити внутрішню політичну боротьбу по всіх країнах світу.

Одним словом, як внутрішнє так і міжнародне становище Совітського Союзу нині так само далеко від належної консолідації та стабілізації, як це було й раніше. З нашого погляду більшовизм і не посилюється в такій мірі, як це декому здається, і не знаходиться ще в такому стані занепаду, як запевняють у свою чергу інші кола. Ні, він, прямуючи до свого неминучого кінця, перебуває певний процес повільного розкладу, питомих усім смертельно хорим організмам чи режимам.

Зрозуміло, що таке повільне конання більшовизму не є в інтересах української нації. Навпаки для нас булоб далеко кориснішим, якби він або швидкими кроками котився до своєї загибелі або так зміцнювався та зростав, щоб справді ставав величезною небезпекою для інших країн, бо саме з-за таких обставин, зі зрозумілих причин, наша нація значно скорше дочекаласяб слушного часу та нагоди для чинної боротьби за своє повне визволення.

Я. Дуб.

Цар Голод

Ледві помітно котило свої хвилі Чорне Море. Час від-часу воно тяжко зітхало, й хвилі його, наче потрівожені цим зітханням, котились хутчій і кидали на камінний берег білою піною.

Далеко над сірим великим містом де-не-де світилися вогні; з-часом вони погасли й ніч — темна й безпросвітна, тяжким покровом заволокла схи виснажену землю.

Великий мир, втомлений від денних турбот, понуро засипав...

Млосна тиша розляглася навкруги й ніби не засипав, а вмирав мир.

Нараз, на темному фоні ночі, пройшла вогнева блискавка й, осліплюючим синім полум'ям, освітила камінні громади великого міста; затрусилася земля, з безмежних глибин її відчувся болючий, розпачливий стогін, і змішався з протяжними дзвонами, що народжу-

вались не знати де й моторошно гули в повітрі.

Заревіло море й зі шаленою силою почало кидати на береги чорні піністі хвилі. Могутні скелі з тяжким зітханням відламували від свого тіла куски каміння й віддавали в жертву ненажерливим хвилям. А вони все дужчали, все вище й вище били в скелі, наче хтіли знищити їх і поховати в страшній морській безодні.

Дзвони — однотонні, затяжні котилися без краю, розходились у повітрі, западали в землю й тонули в хвилях розбурханого моря.

І знову вогнева блискавка розкраяла небо. Земля застогнала від розпачливих божевільних людських скриків; ще дужче заревіло море, й хвилі його, не знаючи перепон, зі скаженим реготом гнали до берега, розбивались у високі темні скелі, й стікали долу тяжкими зеленими пасмами.

До моря наближався Він.

Високий, виснажений, з відкритими голими грудьми, з помертвілим пронизуючим поглядом, з чорною короною на голові, йшов Він по всій Україні з краю до краю, не знаючи ні спокою ні відпочинку.

І там, де проходив Він, все гасло, завмірало...

Полохливі тремтючі зорі, таємничі комети, справляли свій світовий обход і, як завжди, ляляли своє чарівне світло на чорну землю, але людскість його не помічала, земля не приймала.

Повільною тяжкою ходою йшов Він. Проклинаємий, вічно самотній, ніс за собою руїну й загибель.

Він наблизився до самого моря, зупинився на високому скелистому шпилі й так самотній, понурий і таємничий стояв довгий час. Згодом тяжко моторошно застогнав і змучено промовив:

— І так вічно... Зі своєю страшною силою, зі своєю безмежною владою, я мушу ходити й нести на раменах своїх тягар страшних людських страждань, вічно самотній усіма проклинаємий. Я знесилився під цим тягарем, я знесилився від своєї безмежної влади, я хочу відпочинку й спокою... я, безсмертний, хожу з віків, у віки несучи загибель і руїну, проклинаємий усім живущим... Спокою прагну я. Доки блукатиму самотній у страшній силі своїй?... Хто відповість мені? ..

На обрії виринав червоно-крівавий місяць, і здавалося, наче визирав з глибини землі величезний череп і блищав тим особливим блиском, яким світяться істоти темного царства. З глибоких ям-очей цього страшного обличчя, світилося пекельне полум'я й лягало зловіщими плямами по чорній воді. Море робилося все червонішим і бурхливі хвилі ставали як запекла кров; хмари приймали вигляд якихось легендарних потвор і плазували до сірого міста.

Він підняв догори свої руки, потряс п'ястуками, й голосом повним безмежної туги скрикнув:

— Не сила моя більше зносити тягар людських страждань! Не сила! Я проклинаю тебе, всесвітне, проклинаю!...

І враз із чорних морських глибин почувлися дикі шалені зойки; жажливі кріваві хвилі бризкали в небо й заливали землю; все наповнилось страшними скри-

ками, гуркотом і голосінням; смертельним жахом тремтіла земля, ворушилися гори, й наче розпадався на часті великий мир.

І серед цього страшного хаосу, почув Він голос — могутній і всепокриваючий, як трубний звук в долині Йосафата:

— Доки існує життя, ми не спочинем...

Довго стояв Він задумливий, вражений відповіддю. Згодом тихо повернувся й пішов своєю повільною тяжкою ходою, з помертвілим пронизуючим поглядом.

Загорався ранок.

Палаюче сонце, горячим вогнем обгортало конаючих, пекучими жовтими язиками лизало по змучених і знівечених обличчях, і глумилося над спраглою виснаженою землею.

Життя вмірало.

Ілько Гаврилюк.

Борис Гомзин.

Кара

У грубезного комісара П. П. П. у Княжгороді Файдана була книжечка, до якої, крім його власного ока, ніяке інше ніколи не заглядало. На те були причини й досить поважні. І тільки на самоті, добре пересвідчившись, що ніхто не підлягає, комісар Файдан заглядав до неї. Він любив час-од-часу перечитувати довгу низку прізвищ, що там стояли, маючи проти себе різні значки, цифри й характеристики. Переглядаючи ті прізвища, комісар іноді дещо приписував або викреслював. Файдан називав це — робити ревізію в своєму „пансіоні без давніх мов“, а своїх вихованців і вихованок із того „пансіону“ любязно величав „повійками“.

Кажучи просто, в тій книжечці був список секретних співробітників політичного відділу Княжгородської поліції, на чолі якого й був Файдан. Чимало їх там було. Їй багато далиб різні партії та організації, щоб довідатися про те, що в тій книжечці записано, чи ліпше — хто там записаний. У багатьох тоді витяглися обличчя й сталиб враз довші за найдовшу земну довготу, а багато бундючних і маєстатичних у своїх руках „батьків батьківщини“ враз утратилиб свій олімпійський вигляд непомільних пророків, бездоганних вождів і сучасних катонів та зі швидкістю бігуна рекордиста нишком чкурнулиб світ-за-очі. Та, дякувати богам, Файдан умів язика придержати.

На 13. сторінці тієї книжечки стояло **Стефан Гудз**; 26; I, 65; I/2; укр.; боевик.

* * *

Стефан Гудз не все був провокатором. Але його хиба — чи ліпше — хиба його батьків була в тому, що сплодили вони його в добу, що мала два обличчя — одне палало самопосвятою та відзагою, тоді як друге — зрадою й збабілістю. Ще ніколи не стояли так близько побіч себе Христос і Юда. І Авеф, цей великий, геніальний провокатор, ба, король провокаторів був чудовим символом доби. Ніколи ще „лакомство нещасне“ не падало так низько в очах людей, але й ніколи

ще воно не підносилося так високо в очах людей. І ця роздвоєність, що висіла в повітрі, легко передавалася й людям: відбилася вона й на Гудзі. Стефана Гудза доля не призначила на велитня; він був пересінчим сином свого часу, а тому й у нього якось уживалися два чоловічки, два Гудзики, хоч і завжди сварилися з собою. І ця сварня часто-густо й кидала Гудзом по хвилях життєвого моря немов човник без стерня й вітрил. Один той чоловік був нерозважним романтиком, легко немов суха солома запалювався й кидався коміть головою в найнебезпечніші місця, але й швидко як та солома згорав, — зокрема-ж легко закохувався. Через нього Гудз часто попадав у халепу, звідки його витягав за вуха на сухеньке другий чоловічок — розважний цинічний хитрун, що „жити й уживати світу“ ставив понад усе. Це перший дивився з Гудзового вродливого обличчя променистими відвертими очима, тоді як другий змушував ті очі в певну хвилю бігати, як кіт загнану мишу. І хоч Гудзові тільки-тільки минуло 26 літ і він уже встиг побувати в бувальцях, побувати під возом (праця першого Гудзика) й на возі (мудрість другого Гудзика). Його ім'я добре знали в українських стрілецьких лавах; він завзято бився з ляхами під мурами Княжгороду, сумував за золотою блакиттю рідних ланів та неба під чужою рукою Денікіна, аж доки нарешті не опинився в більшовиків. До льохів більшов. чека штовхнув його перший Гудзик (він намірявся зробити повстання проти червоних), та витяг його звідти й посадив у крісло слідчого тієї самої чека (під чужим прізвиськом) ясна річ, Гудз ч. 2. Але Стефан Гудз швидко збагнув, що тут місця не зогрієш, маєтку не доробишся, а, диви, швидче сам накладеш головою. Одне слово — побачив, що шкірка за гиньбу не стане, тай накивав ізвідти пятами, навіть і не подякувавши добродіїв хвилиних своїх. Таки правду казати щось то перекотилося було в Гудзовій душі. З великою бідою допер він до рідної оселі, та вже тут нікого в живих не застав: батьки Богові душу віддали, а сестра десь подалася по хідниках попід мурами копійчину заробляти. Кинувся був Гудз до батьків народу, мовляв, за вас-же бився, за вас горя натерпівся та вхопив там як собака обметиці. Одні гордовито оглядали пошарпаний одяг бідолахи й цідили крізь зуби: щож нічого не зробите, добродію, студій не маєте... Зле... на жаль... А інші дуже ввічливо годували його завтраками, аж охляв од них Гудз. Нарешті опинився він, як пес швентик, на мійському бруці без хати, виснажений і обдертий, із трудним серцем, із якого через край хлюпала люта ненависть до людей і світу. Цілком випадково зустрів його в цьому збідованому стані його приятель і начальник, а тепер місцевий командант боевої української організації „Местників за згвалтовану Батьківщину“. Два слова й справу скінчено, і Гудз став боевиком. Правда, другий чоловічок хотів був пручатися, але нарешті перший захоплений новими перспективами, переміг. Тепер Гудз міг продовжувати перервану освіту, а рівночасно це найліпше прикривало його нову діяльність — члена боевої організації. І Бог його

святий знає чи не скінчивби він своє життя на польській шибениці, збагативши своїм життєписом історію визвольної боротьби; колиб не одна пригода.

* * *

Колись, ще за часів польсько-української війни Стефан Гудз наказав стрільцям своїм дати пару нагаїв графові Ослуховському (маєток його лежав на самій боевій лінії), коли тому чогось забігнулося несвоєчасно виявити свій польський патріотизм, правда, на словах. Та граф уже встиг тим часом і свою ображену титуловану душу Богові на останній суд однести. Здавалося, що історія й за водою спливала та буряном нових днів і нових образ поросла. Та воно й справді тільки здавалося. Не спить людське лихо. Одного негарного для Стефана Гудза дня прийшли зненацька до його хати жандарі, перетрусили мізерію й хоч нічого не знайшли, а все-ж Гудза зі собою забрали на славетну вулицю Ляховича, де звичайно передержували заарештованих, що були під слідством. Брязкнули ключі, гостинно цвенкнула добре нашмарована колодка в дверях камери на одного, й Гудз опинився на самоті. Часи були дуже непевні, право ще тільки входило в свої права, панувало не „prawem“ а славетне „lewem“. Було чого призадуматися. Та Гудза спочатку це все майже не турбувало, недарма він у арештах бував; але коли минув день, а за ним другий і третій, а за тим і ціла низка сухих та голодних днів у напівтемному сакапелку, Гудз почав непокоїтися. Ні на допит не кличуть, ані до нього ніхто не приходить... Ніби забули про нього... Та скільки голови не ломав, не міг знайти відповіді на думки, що обсіли його. А тут ще та їжа — тільки слава, що обід — якийсь летвар, де дві крупини одна другу догоняли та й ніяк піймати не могли. Аж охляв Гудз, уже й ногами ледві човгає. Пробирав стукати, щоб на волю про себе переказати, та тільки лайку від доглядача діставав. Пробирав протестувати: вислухав його мовчки доглядач, пішов і як у воду. Прохав книжок для читання: вволили його волю, дали йому куховарську книгу. Що робити?! — почав був її Гудз читати, а в очах почали мерехтіти ковбаси, біфштекси, шницлі, а шлунок так запротестував. Не багато вже й лишилося, щоб на Кульпарків дістатися. Та ось другого дня потому ввійшов до його касери вязничний стрижей; постриг його та виголив, а доглядач, давши кавалок мила, наказав умитися.

„Куди це?“ — запитав здивований Гудз.

— Побачите, — похмуро відповів доглядач, виводячи його. На вязничному подвіррі сіли вони до авта зі щільно позаслонюваними вікнами. За яких 10 хвилин вийшли вони. Знову на якомусь подвір'ї. Де це було, Гудз не міг похопити, бо було вже присмерком. Повів його доглядач по сходах, ніби кудись на долину, постукав до якихось дверей і, відчинивши їх, злегка штовхнув туди Гудза.

Лискуче елеєктричне світло намить засипало звиклі до п'їтми Гудзові очі. Коли-ж Гудз трохи призвичаївся, то побачив перед себе добре знану всім княжгородським українцям, низькоострижену голову комісара

Файдана, яка завершуючи діжкуватий і дриглистий кавовб, немов величезний кавун хиталася над столом, застеленим білою як сніг скатертю і заставленими різними перекусками та пляшками.

„Го-го... Гора з горою... прошу, прошу ласкаво, пане Гудзе, хай пан буде ласкавий присісти“, весело хрипів ядушний Файдан із добрячою усмішкою, від якої аж підскакували дриглисті лиця, пхаючи рівночасно до своєї пащі величезний „утричі звинений, кавалок ніжнорожевої шинки, облямованої, немов незаймана дівоча шия серпанком, спокусливим біломатовим салом. Зголоднілий Гудз ураз спянів од тієї вистави різних смаколиків і, машинально сівши, ковтнув слину, що ледві йому не скотилася з рота. Файдан спостеріг це краєм ока й зручно підсунув до Гудза полумисок, з якого цинічно дивився на нього, немов глузуючи, масний поштовий оселедець.

„Ану, пане, дайте йому злодієві вправу“ — жартував Файдан, вишкірюючи свої зчорнілі пеньки.

Одну, одну малесеньку мить вагався Гудз. Той перший його Гудзик шепотів йому: „кинь у ту гидку пику тим смердячим оселедцем“. Але другий, навпаки. Захлинаючися слиною, підштовхуючи його попід руку: „плюнь, раніше поїмо, а там видко буде. Цеж ні до чого не зобов'язує. Бери того оселедця, бач, який смачний“. І Гудз узяв... Хвилину він жадібно трошив кусень за куснем, тільки за вухами лящало. Може, колиб він побачив котячі вогники, що раз-у-раз блимали в Файданових очах, то й стративби апетит. Але він нічого не бачив і не чув — він їв, він розкошував, він тремтів дрібним дрожем, втягаючи в себе дразливі пахощі страв.

„Ну, тепер, пане, можемо трохи й побалакати“, сказав Файдан, коли Гудз, увесь розчервонілий і з посоловілими очима, тяжко зітхнувши, зробив першу перерву — „воно знаєте, все на ситий шлунок ліпше балакати. Голод не тітка. Ось тепер пивця саме час хильнути, протиночку... Хе-хе... поставити, а потім — да саро... А пивце сусідське — пілзенське. Пся кость, уміють ті галґани варити пиво це вам не наша шивецька бринда... Так ось, мій любий пане Гудзе, я вже давненько цікавлюся паном і панським життям, давно вже горю бажанням ближче запізнатися з паном. Та все щось у дорогу вскочить. Аж тепер, як бачите...“

Гудзові, що майже дрімав у якійсь приемній знесилі, хоч як не хотілося роззявляти рота, а всеж він не втерпів і мляво рухаючи язиком, промимрив:

— Дивний мені, пане комісар, спосіб знайомитися...

„Ет, пане, не беріть нам за зле. А я ось питаюся пана та чиж пан Гудз наважився балакати... *horribile dictu* — з комісаром Файданом. Хе-хе... Що... Чого-ж пан мовчить... А даремно... слово честі даремно... Не такий уже й негідник отой Файдан... отой уненавиджений панськими приятелями, старий поліцейний лис Файдан... Але... — махнув комісар рукою, — байки все. Придивлявся, придивлявся я до пана й знає пан, жалко мені пана стало... Такий діамант, думаю собі, такий та-

лант і марнується ні за цапову душу в такій калабані як та малопольська українська ворохобня... Ні, ні, чекайте — но... спинив від Гудза, що щось хотів був сказати — „далебі правда. Пан сам себе не знає, а в самих панських очах цілий маєток“.

Файдан витяг масивну срібну цигарницю й почастував Гудза. Той зі смаком утягнув у себе запашний дим.

Файдан хвилю помовчав, а потім враз кинув, немов хочаби приголомшити несподіваністю свого співбесідника.

„Та що ми там теревені правимо. Чи не мавби пан пійти до нас на службу?“

Та Гудз, чекаючи цього, недбало повернув стріл назад:

— Здається, пане комісар, я не дав поводу ображати мене... Я тут гість і взагалі...

„Те-те-те! Даруйте, даруйте... Я такий нешикований... Бачу, що з паном треба як із панною — в рукавичках. Хе-хе. Ви українські патріоти все думаєте, що Файдан україножер, запеклий лях і т. д. А знає пан що? Мені й на панську Україну й на ту Польщу з панського дозволу, на...и! Чи знає пан, що то таке мислівська пристрась? Чи чув пан про пристрасних картярів або там яких пянчуків — так усе те дурниця в порівнанні з полюванням на людей і на людські душі. Ось де спорт, пане. І хто покоштував цього, той уже ніколи того не кине. Як морфій не тягне, як прірва бездонна... Пити, курити можна кинути, але цього ні. Нездарма сьогодні детектив займає перше місце в літературі“ — плямкаючи товстими губами казав Файдан. „А ви, пане, з образою... Ех... А чи знає пан, що пан уже колись, несвідомо, чує, пан, несвідомо, а всеж ступив на той шлях заглядання до чужих душ. Хе-хе. Та тільки пан аж надто погайдамацьки заглянув тоді в душу графа Ослуховського“ з притиском вимовив прізвище Файдан, тільки стежачи за Гудзовим обличчям.

Але Гудз, ураз похопивши куди гне комісар і пославши його в душі до бісового батька, ані повікою не клипнув.

„Як воно все тепер швидко забувається“ — похитав докірливо Файдан головою. „Та хібаж пан забув як він у Терехівцях, ось так собі гарма-дарма обшматав канчуками ясновельможний графський зад... Та зрештою“... урвав він раптом, „як собі пан хоче... Мені це байдужісінько. Як пан своєї співатиме, то й ми своєї... Бож паном цікавиться (тут Гудзові ясно почулися в Файдановім голосі насмішкуваті загрозливі нотки) не тільки той старий дивак Файдан, якому й слово честі, впрост жалко пана, але й польський закон... Розуміє пан — закон“ — підніс многозначно Файдан вказівний палець догори, в його очах засвітився хижий вогник...

Гудз здригнувся. Як з мишею грається сучій кіт — майнуло в нього в голові. Йому здавалося, що ось-ось ця дриглиста гора порослого салом мяса клацне кривими кливаками, упнеться й почне висмоктувати кров, мозок... Аж морозом проняло Гудза.

Але по хвилі Файдан із добрячою усмішкою, про-

понуючи Гудзові вина, тягнув далі:

„Та байка це, пане! Чого не пишуть на вельможних сідалах. Одні, наприклад, живим сріблом розписують там узорі. Не задок тобі, а впрост люстро... Хе-хе... А пан ось хотів уписати на аристократичному римському місці гайдамацьку грецьку хартію вольностей... Ха-ха-ха...“ — заїржав пан Файдан, задоволений своїм дотепом — „для нас, мій пане, графські задки річ байдужа, на те ми й демократи, а проте нас дуже чіпає, що це зроблено бунтівничою рукою руського хлопа, що наважився підвестися на свого відвічного польського пана... перепрошую, це не мій особистий погляд, але так дивиться на справу наш улюблений вожд польського народу.. Розумієте, пан? Ось, тут то й причина. І ми, вартіві біля законів і вірні виконавці волі нашого вождя, ясна річ, поминувши цього не можемо, навіть колиб і хотіли. *Salus patriae suprema lex est!* А що пан дозволив собі заглянути до чужого задка, то й ми, як це нам не прикро, як цього нам не шкода, змушені будемо подивитися й до панської го...“ — прохрипів Файдан, потираючи руки. В його очах знову засвітилися такі хижі вогники, що Гудз аж здригнувся.

— Та цеж проти закону — вирвалося розпачливим зойком у нього з грудей.

„Ха-ха-ха“ — зареготався Файдан. — „А пан, а пан хібаж на основі закону з графом Ослуховським робив? Га? Різниця лиш одна... Пан був дилетантом і бо-ягузом, пан тоді дуже квапився, а тому й сліди полишив. А ми, мій пане, розправимося з паном так, що комар носа не підточить. Ну, коротко кажучи, не заздрю я панові... А в тім це в панській волі уникнути цього. — Ми не памятаємо на зло тих, які вміють заслужити нашої ласки... До речі, пан, здається був і на Великій Україні?“

Гудз мовчки притакнув головою.

„Чи не чув пан“ — тягнув Файдан, лукаво прижмурюючи ліве око — „хто там убив такого Ромуальда Ромішовського. Тут родичі нам дошкуляють. А ми маємо дуже темні вістки про якогось Розова, нема сумніву, що це псевдо. Чи не зустрічав пан того Розова там десь на Великій Україні?“ — прикро дивлячися впрост у вічі Гудзові, гостро запитав файдан.

Похолодий Гудз (Розов це він був сам: під цим прізвиськом він служив у Херсонській чека) ледві спромігся заперечливо хитнути головою.

„Ну, я теж думав, що деб то пан міг щось спільне з таким шубравцем, як той Розов“ — усміхнувся Файдан. — „Та й Ромуальд Ромашовські, між нами кажучи, порядна сволота була, добре, що комусь спало на думку його покнути. Але, пане, він був польським громадянином, — раптом рявкнув Файдан і майже, тикаючи здоровенним волохатим кулаком у Гудзове обличчя, — „розуміє, пан: польський громадянин! І тут знову має прийти до слова польський закон. Га?“ — І перехилившись через стіл, важко дихаючи, Файдан зловісно прошепотів: „Пан Гудз нам даватиме відомости про панську організацію“.

І не Гудз, а хтось інший пробелькотів:

— Алеж мене вбють.

„Тере-фере, пане... Як не вбють там, то тут... Пан розуміє? Колиж згода, то пан попрацює пару літ, а там дістане пас і марш закордон вільним соколом. Шукай тоді вітра в полі. А гроші? Пхе! Нехай лиш пан буде спокійний. Річ Посполита ще не банкрот!“

Гудз мовчав, поникши головою.

Старий лис зрозумів його стан:

„Так ось, я не вимагаю відповіді сьогодні. Пан має тиждень на роздуму, а за тиждень пан мені в цьому самому покої дасть відповідь. А тепер“ — Файдан натиснув на гудзика від електричного дзвонка — „до побачення“.

За дверима вже чекав доглядач і за хвилину тим самим способом Гудз опинився в своїй камері. Йому хотілося кричати, скаржитися, ридати. Він почував, що якийсь нахаба заліз у його душу з брудними гальошами й запаскудив її. Це протестував перший Гудзик, але другий зацитував його, аж нарешті знесилений переживаннями й важкими по вязничній оруді стравами Гудз не заснув. І снилося йому, як він елегантно одягнений їде по Європі на власному авті, а поруч сидить гарна дівчина, від якої дратуюче пашисть парфумами й молодим здоровим тілом.

А на завтра знов був летвар і півтемна камера.

Два тижні борюкалися Гудзики, а на третій Гудз на мовчазний допит Файдана з кривою усмішкою віддушив зі себе пересохлим язиком: „Згода“. А за хвилину писав під диктат Файдана:

Пане комісаре!

Нижчепідписаний є членом боевої української організації. Побачивши на власні очі, яку шкоду приносить українському народові терористична діяльність згаданої організації, інспірована авантюристичними осібниками, і зневірившись особисто в доцільности дотеперішньої моєї політичної лінії, я добровільно пропоную вам свої послуги для боротьби з тією організацією. Думаю, що лиш співжиття з польським народом та мирна творча праця під спільним польським державним дахом дасть можливість культурного піднесення й поліпшення добробуту русинського народу. Відповіді прошу заслати пост ресторанте К. К. К.

11./II. 26.

Стефан Гудз (Орлик).

І коли Файдан, перечитавши Гудзове те писання, акуратно склав його й заховав до портфелю. Гудзові здалося, немов віко над ним зачинилося.

* * *

З того часу під твердим проводом Файдана почалося подвійне життя Стефана Гудза: боеквика Орлика для одних і агента ч. 13 для других. Та перший Гудзик не вгавав, подаючи раз-у-раз голос, та не дармаж Файдан був майстром в ловитві душ. Він так зручно викорінював того першого Гудзика, а з другого боку — підсилював другого, що незабаром уже Стефан Гудз радував його серце. З кожним днем на глибше занурявся Гудз у нове життя. І привичка, бездонна трясина, на якій витанцьовував свій танок в обіймах смерті,

щораз дужче й глибше затягували його в своє сипуче лоні. І Файдан мав правду. Справді було щось у тому зворушливого, що напинало нерви, змушувало їх солідко тремтіти, а серце завмірати...

Іноді ще відгукувалося десь глухо ображеним стоном сумління немов зацькований пес. Та Файдан був насторожі: він знав добре, що в кожній такій його жертві буває свій девятий вал сумління, мент, коли агент такий стає небезпечним для свого павука. І він добре пильнував Гудза. А щодо небуденного талану Гудза, то тут він не помилився. За короткий час Гудз розпукнувся повним квітом. За ним уже числили декілька артистично проведених видач. Тепер уже Гудзові вороття не було. І в запльованій і запаскудженій отим кнуром в образі людини, отим цинічним Файданом, душі непогасною пожежою знялося пристрасне бажання пімсти, пімсти за своє знівечене життя. Пімсти всім і всьому. Пімсти за згвалтовану душу.

Мстити... мстити... — стогнало якесь звіря в глибі Гудзової душі, — мстити отим усім, що ходять у рукавичках, як коти, оминаючи калюжі, отим усім докторунцям, меценасам, отим панотцям із загребушими руками, різним політикам, що спекулювали на визвольному русі, отим паням і паннам, що з побожним видом на людях наодинці переплигнули в вирахованій розпусті саму Месаліну... Мстити отим усім „порядним“.

Іноді ще десь прокидалося сумління, але в вічі зловісно заглядав, кладаючи шелепами, кістяк із косою в руці й жах пронизував Гудза... В такі хвили він здатний був накласти на себе руки або покінчити з Файданом. Та Файдан був на чеку й, похопивши якось, що отой девятий вал наближається, зручно скермував Гудзову увагу на гарну дівчину.

„Пане Гудзе“, — сказав він такого критичного дня з лукавою усмішкою — „маю для вас невеличке завдання. Бачите, прибудила тут до нас якась полька з Великої України, дідько її перевірить, чи правду вона каже, а горішок добрий, будуть із неї люди... Пораджу панові, в нашому ділі з дівками треба вмючи: привязати таку козу треба до себе на шнурочок, треба їй заглянути під спід... чи пак — у душу... Ха-ха-ха... Розуміє, пан, де в дівчат душа? А дівчина тобі як огірочок... це-це-це“ — заплюшуючи масні очі квохтав Файдан. „Я вже застарий, хе-хе-хе, для того, а пан...“

* * *

І несподівано для Гудза, не він привязав ту козу до себе, а вона його пришпилила до своєї спідниці. А дівчина й справді була гарна; казала, що ненавидить українців, бо якийсь український старшина згвалтував її там на Великій Україні. І вона заприсяглася мстити українцям до кінця свого життя, через те й вирішила стати до послуг політичної поліції. Це було якесь чортеня в спідниці, що запалювалося й тремтіло, коли чула про арешти українців. Цілком непомітно вона стала провідною зіркою для Гудза й життя його раптом заграло новими переливчатими барвами. Зпочатку Гудз хотів був силоміць здійснити Файданову пораду — „привязати“ Зоську до себе, та вона виявилася твер-

дим таки горішком. Перша навальна атака скінчилася ганебною поразкою для нього. Зоська, тремтячи ціла від обурення, вказала йому належне місце, але рівночасно якось зуміла вказати Гудзові, що він не байдужий для неї, а трохи згодом, дозволяючи пестити себе, дала зрозуміти, що колись може для нього й відкриваються заповітні двері. А покищо під критичну хвилю вона як вюн уміла вислизнути з його обіймів. І тоді в її сірих очах загорався якийсь зловісний вогник.

Одного разу після такої бурхливої сцени вона, уся тремтячи, сказала Гудзові: „Знаєш, Стефку, я віддамся тобі тоді, коли ми помстимося на тому, хто знівечив мое життя“. На всі благання назвати його, Гудз чув лиш рішуче „ні“, „прийде час, не квапся“ — казала вона, граючися Стефковими кучерями.

Тепер Гудз, ненавидячи того невідомого йому суперника, з якоюсь диявольською насолодою, від якої жагуче напиналися нерви, грав свою подвійну роль: героя й Юди. Щось захопливе й привабне було в тій шаленій грі. Мав правду Файдан. Танок між Богом і сатаною, між життям і смертю, затягував Гудза як трисовина. Але тепер сумління вже не обзивалося... Перший чоловічок умер... Роздвоєність зникла. Гудз жив і уживав. Після чергової провокації, після чергової зради він, тремтячи, завмирав в обіймах „вогнистої“ (як її називав Файдан) Зоськи.

(Докінчення буде).

М. Д-ий.

Ми ще вернем!

(Із спогадів).

Над білими, безмежними плахтами снігу, мережаними де-не-де кущами та лісами, світало.

Півсвітом. — Походом наступав день.

Півсвітом. — Опіром вагалася ніч.

Обхватами. —

Ми в Чорторії Новій. Рік 1919. Пізна осінь.

У наших душах ніодного проміння — радости. — Бо наша судьба оперізана ретязем темряви. Сумного призначення — розкладу. Бо дорога наша — туди... Куди й ночі. У незнане. Бо в грудях наших: тривога, печаль, безрадість. —

— Підем!

Припав бровнінг. Одинока зброя на сім душ.

А було — більше. І цих і тих. — Було! — Недавно!

Сталеві дула пашіли життям. Смерть металася не утомимо — невблагано. — Шеломи за нею. — Земля тремтіла й умивалася теплими багрянними струмками.

Жваво. — Гуком. — Реготом. —

— Було!

— А тепер?

— Не спить!

— Научіть! Хай залебидить, питає найменша дитина:

— Тату! Мамо! Чому так сталося?

— Хто спутав їхні шляхи? Чому розбрилися ма-

нівцями? — Чому стрілець кинув рідну груду, яку ту-
лив, грів пристрасно грудьми, серед зливи, спеки й мо-
розу? Серед смуту й радості.

— Чому не було здвигу а була розтіч? Всіх. —

— Чому, — радше неволя, ніж зимовий похід? Ніж
партизанські скитання? —

— Чому?

— Не чваніться! словами й... усе непевне, кволе,
хворе повернулось домів або на інтернування... (Чорні
Запорожці).

— Чейже розкажуть. Певно: Чому? — Хто були
герої абсурду? — Де змарнувалася й де живе ще ос-
тання надія? —

— Радше розтуліть очі — у провалля минулого й
нині... Бо не буде вічної слави, як не буде однієї путі,
паяння, цілини, спільного горя, спільної великої жер-
тви. — Один крок. —

— Не буде радості!

— Знову прогуде — як не було — громовиця.

— Буде буревій — без дощу.

— Будуть страждання — неволі.

— Злива крові. — Зойки віки.

— Встид. Осуда.

* * *

І ми пішли. Такий був наказ. А наказ — святість.
Та ніхто не вірив у слова: поляки запевняють, що лиш
хвилино нас інтернують, а там, в скорі, дадуть нам змо-
гу згуртуватись і — знову на ворога. —

Мало хто цьому розголосові вірив. —

Не було віри. Бо не було доброзичливих примірів
ляха, а тепер союзники. Ніколи. —

У розпучливу свідомість — ржаві цвяхи:

— Тут і там где вас цвинтарище.

— Схід і Захід вампір. Марна надія.

— Батько Петлюра чуда не вдіє. Бо не хочуть вов-
ки — отамани. Бо не хоче отара — народ.

— Треба зриву! — а був ярмарок.

За селом. На віддалі. Пристанули. — Ще раз гля-
нули. Всі. Туди: де зааніміли гармати, замовкла пісня
стрілецька, урвалася історія — недокінчена. —

На нас гляділо село. Виразно. Радю. Як ніколи.

Воно ворухалось і розливалось гомін будня. Журбу
людей землі. Пісню кохання парного запаху скиби. По-
ту й мозолі. —

І ніяка сила не могла зрушити ці мільйони до жит-
тя й взлету. —

Що прийде й для них мандрівний день — вони не
знали.

Лишень ми, отак стояли, серед снігу, всіми вигнані,
всіми гнаті, на розпутті, вирвали з кривавого серця гір-
кі спомини й кинули їм проклін... прощання. —

Що кинуть чорну землю й ясне сонце — не знали.

І що лиш холодний місяць і далекі зорі будуть їм
розрадою на роздоріжжях — також не знали.

У чорні дні. У розпучливі ночі.

Бо колиби знали, не булиб байдужі. Не спекува-

либся нас радо — ворожо.

Сьогодні. Вчора. Літами.

Ворожа. — Із чужих усіх усюдів неслиб дари — покло-

Під гук пісні нечуваної теклаб кров. Кров чорна.
ни — самоцвіти.

* * *

Стогнали вітри й кидались розмахом у бір.

Під серцем котилися важкі гармати. Підскоком ме-
талися. Давили болем. —

Падав цвіт. Падав сніг. Трусив. Звіздами. Пухом.

Бігли вітри — прихильцем. Хвилями. Відпочин-
ками.

Котилися гармати плигом, розгуком, у грудях, чор-
ною запеклою тугою.

Білий цвіт. Ніжні поцілуї на пожевклих лицях. Не-
похитна мов скала віра на дні хрустальних сердець. —

— Ви собі вимріяли інакше Україну — її воскрес-
сіння... А вже прощання з нею, — то цілком інакше. —
Що?

...По трьох століттях неволі... розколиться кожна
пядь спрагненої землі. — Встане раб. Встане брат. Вста-
не потуга динамітною силою. —

— На ката! крикне й здавить.

Мов у казці.

— Що?

Біло. Як ясно! Скинуло сонце сніп проміння.

А бліді лица — не рум'яняться.

А сумні очі — у глибоких, темних ямах.

А вітер — біг. А вітер — припочивав.

Кругом обручем тиснулися вороги.

Брат із катом — обнялися.

А ми?

Кожний про себе. — Голіруч. — На Миропіль.

Сціпінілі уста змагають молитву гарту — надії.

Повороту лутших днів. Насолоди пімсти. Здійснен-
ня золотих мрій. —

Ми діти. Але він — он цей, наймолодша дитина
між нами.

Коли на заході паленіла революція, старші за ньо-
го, ключем тягнулись до дому. Мов торбарі. Аж лячно,
як манила й тягнула їх міццю до себе на руїнах, у рай-
дузі нових кайдан, сходяча воля й нужда.

Лиш молодші, мов перекотиполе, рвалися у про-
тивну путь. Де має хрест Св. Володимира. — Барвис-
тим багаттям палали їх лица.

Гей! Кубельце, батьківщину звити бажали.

Він наймолодша дитина між нами, — та сьогодні
догоряє його полонінь у стисках виснаження. Там у бе-
зодні його зору, чорним смутком терпіння причепури-
лася у жалобу розчарована його мрія. —

— Ви сподівалися!...

— Що? мовчите? —

Мимо майнув вітер. Але відповіді — не було.

— Та годі! Киньте тугу! — Шляхи страсти перед
нами. Неволі.

— Волі! Волі гранітної! — Знести. Видержати. зли-
дні й нетри.

...Щоб переказати кроваву казку нащадкам. Вог-
нем жадоби, пімсти й перемоги розятрить молодечі жи-
ли. Маяком — дороговказом стати на шляху найви-
шого ідеалу. —

— Хай тремтить ворог! Хай тремтить зрадник!
Вічно!

— Нас не знеможе! Ні в бою — ні в неволі!

— Ми все! Ми всюди! —

* * *

На обрію досягли очі залізно-дорожніх стовпів.

Дві стріли. У серце.

Перша стріла — ахнула: вже недалеко. Вмить скор-
чилася мяз.

Друга стріла — ревнула: Ось тут. Ранною весною.
За тугою. По цих рейках бігли ми. З нами по лиці го-
рячий піт. Стрілка показувала: На Бердичів! — Здобу-
деш? — На Київ!...

По цих рейках відідались львино назад. Сумно,
глухо гомоніли стовпи. Однієї... Далекі дзвони... тієї
самої... тієї самої...

А як літо закосичило дівчата пестрим квіттям, жа-
ром — маком, — ми знову пісню юнацьку — боеву.
Червону калину підняли. І знову почерез рейки біля
Полонного на Бараніву. —

Та вдарив мороз. Зівяли стремління. Охляла очай-
дуність.

Холодні дні й ночі розкидали дурман — тиф. Із за-
довільям заглядав кожному в вічі і повільно стискав
ледяною рукою за горло.

Живі тіні сновигалися й з трудом рили закостенілу
землю.

Мовчки пригортали сирію землею жемчуги.

Ні китайки. Ні курганів.

На обрію очі трівожно хопилися стовпів.

Тріскає голова. Виють дрони. Голосять стовпи.
Шарпає вітер. У дзвони — дзвінки — дзвіночки. Бу-
дить великі — малі — найменші.

Торгає...

— Прощай! Прощай! Прощай!

— Ми ще вернем! Гей! ми вернем! горлає.

— Чуєш! Земле рідна!

Зачарована. Дивна. Невідгадна.

* * *

Миропіль.

Від чорного реброватого скилету відкотився горо-
шок. Цятка живого срібла. — Ще одна. — Третя. —
Перлів шнур. —

Хильцем — ростом, у розстрільну.

Став світ. — Інший світ. — Новий. —

Залізний міст. До нас із крісом, на пробій, жовнір.

— Стуй! — Кинь зброю! Руки у верх! по ляцьки.

Розхитало нами. Вперед — взад — на місце.

Розбіглись руки. За кріси? Їх не було.

Я відчипав бровніг.

Чійсь голос, мов підземний, пручався — кляв.

Напшуд!

Тиша. —

Лиш голосно, твердо, затято скреготав під нога-
ми сніг: Вер-нем!...

— Чуєш! Рідна земле!

Непроглядними й незлічними рядами, ...і непро-
топтаними стежками.

І в кожного з нас будуть груди обухом, а серце
ледом.

Не буде ні жалю — ні туги — ні печали...

Бо не буде пощади!

Ні твоєму чорному духові вічної руїни!

Цвисти мусиш! — Рости! — Пишатись чаром віч-
ної краси, плоду й задовільля!

Прекрасна. Вічна. Могуча.

Мир. Григорій.

Індія

„Країна крилатих мрій, мальовничих пагод та каз-
ково-пишних магараджів“ (Кірфель), „земля слави й
рабства, вічних думок і одноденних держав“ (Ролан) —
ось такими, приблизно, рисами змальовують знавці Ін-
дію, країну, що в сучасний мент котить цілим світом
відгомін недалекої бурі. Характеристики ці дуже різно-
манітні, але всі погоджуються на однім — що Індія
стоятиме перед нами ще довго огорнута таємним сер-
панком східньої містики. Люди, які прожили там не рік
і не два, отверто кажуть, що „ситуація в Індії надто
скомплікована, щоб можна було за кілька років скла-
сти більш-менш ясну уяву про її характер та ество.“ І
не дивниця!

Індією або Індостаном зовемо півострів на півдні
Азійського суходолу, а рівночасно й усі ті дрібні кня-
зівства та провінції від найпівденнішого рогу Цейлю-
ну по самі шпилі Гімалаяів. Простором рівняється Індія
цілій, майже, Європі, а числом населення теж не дале-
ко за нею, бо на розлозі 1,802.629 кв. миль животіє
315,156.396 душ. Вже самі числа показують, що не мож-
на тут говорити про якийсь один нарід, з однією спіль-
ною мовою, релігією, звичаями та метою. Приглянув-
шись ближче, виразно побачимо той перістий конгло-
мерат, який на зовні виступає під спільною назвою
„Індія“.

Представники білої, жовтої та чорної раси, роз-
биті кількома десятками релігій та 360-ма відмінними
мовами та діалектами, „нагадують тут будівлю, зліпле-
ну з глини, каміння, цегол і піску, будівлю, що своєю
нестійною конструкцією загрожує цілій Європі“. Щоб
краще зрозуміти зміст цих слів, висловлених Ремзеєм
Мекдонельдом, спинимось на конкретніших даних про
Індію.

Зі всього, 320-мільйонного населення Індії 90.5%
є чисто сільського люду, а на місто припадає 9.5%.
Вже це нам пояснює, чому Індія займає перше місце
по числу неграмотного населення своїми 92%. Селя-
нин, переобтяжений податками, змалку запрягає дітей

до праці відкладаючи науку „на пізніш“, або й попросту (а це найчастіше) вважає її лишньою. До цієї ж затурканості й темноти долучується ще й та страшна релігійна нетерпимість, яка скрізь шириться поміж темним людом, а в Індії буває найбільше. Тут їй відкриває широке поле діяльності велика кількість релігій та сект. Гіндуси, магомедане, будисти, анімісти, християне, сихі, джайнеї, парси, жиди й ціла низка дрібніших сект постійно сперечаються між собою, ворогують та побоюються. Найбільш поширеною релігією в Індії являється гіндуська. Вона основана на 1) вірі в одне божество, котре втілюється в формі багатьох божків, 2) на вірі і переселення душі і 3) на поділі людства на 4 касті. Отже, як бачимо, мало того, що Інди (Індом зовемо мешканця Індії, а Індусом — прихильника гіндусової релігії) розбиті на групи релігіями — ще й поодинокі релігії ділять своїх віруючих на окремі групи, яким зносини проміж себе гостро заборонені. По закону Ману „всі гіндуси, для збереження всесвіту“ повинні ділитися на 1) священників-брамінів, 2) кшатріїв-вояків, 3) вайсіїв-хліборобів та торговців і 4) судра-засуджених на вічну працю й службу попереднім трьома кастам. Крім цих чотирьох груп існують ще парії, котрих вважають нечистими, та які стоять поза межами суспільства. До них навіть доторкатися заборонено. Згадавши-ж собі, що до гіндуської релігії належить 70% всієї людности, отримуємо повний образ того розпорошення, яке „посіяв бог“ між 320-ма мільйонами люду, якому назовні суджено виступати під одним ім'ям.

Та мало цього! І природа досконало роздробила Індів. В країні немає однієї спільної мови. З 360-ти мов (гіндустані, бенгалі, телюги, марати, таміль, пенджабі, раджистані і т. д.) найбільш поширена гіндустані, якою говорить 95 мільйонів. Спільною мовою, якою договориються між собою вищі класи населення-являється мова англійська, мова завойовника. Англійці повідчиняли багато шкіл, де навчання ведеться виключно англійською мовою, — „навіть в індійським національним конгресі промови виголошуються по англійськи“.

І ця країна, поділена географічними умовами, релігією, кастами, мовою — здається цілком розпорошена й пригноблена — являється раптом „будівлею, що своєю нестійкою конструкцією загрожує цілій Європі“. Оглянувши різноманітність складників Індії, ми зрозуміли, чому її названо „будівлею з глини, каміння, цегол і піску“, — тепер подивімося, в чім полягає її „небезпечність для Європи“.

Коли Англійці в XVII. та XVIII. вв. стали просочуватися в Індію, країна була на передодні руїни феодалізму. До тієї пори історія Індії була „накопиченням навал, завойовань, різанини та пімст, нападів племен та їх ватажків на інші племена з їх князьками“. — В цілім житті Індії не було „ясної й продуманої традиції“. „Індус не цікавився історією, не міркував над змістом подій та значінням минулого для сучасного“ й цим пояснюється, чому він так легко пішов під англійську кормигу. В мент приходу англійців до Індії, там наростала

революція — торгова кляса готувалася усунути від влади феодалів (магараджів, раджив та князків), котрі своїми постійними суперечками доводили до крайнього вичерпання країни. Англійці зручно розв'язали це питання, зреалізувавши соціальну революцію. Принісши з собою тверду владу й порядок, усунувши місцеві непорозуміння та обмеження права феодалів на користь торговців, вони зискали собі не тільки симпатії останніх, але й підтримку селян та ремісництва.

Завдяки цьому Англійцям вдалося майже без бою, при тихій підтримці місцевого населення „подолати тиранів-феодалів і заопікуватися звільненим краєм“. Як і кожний інший колонізатор, англійці переконували Індів, що „європейці несуть їм щастя й спокій — культуру й цивілізацію“ — а тим часом затопили Індію своїм капіталом, щоб черпати з нього нечувані прибутки. Англійці стали на індійський ґрунт під покришкою „Ост Індійської Компанії“. Почала ця „Компанія“ з торгівлі, спершу допомогла місцевим купцям, зручно купила собі їх довіря, а відтак, почувшись в силі, поступово перехопила всю торгівлю в свої руки. Нишком перекупила землі в місцевих торговців, котрих сама завчасу довела до краху, позаводила свої школи, суди й поліцію, зорганізувала армію. Зі зростом маєтків „Компанія“ поступово переходила під протекторат англійської влади, поки цілковито не перейшла до рук корони після невдалого повстання 1857. р. В Індії було встановлено владу, на чолі з віце-королем, волю якого ніякий закон не обмежував. З цього менту стає Індія золотим дном Англії.

Як країна скрізь-наскрізь промислова, не могла вона найти кращого джерела сирівців, як Індія та менш вибагливого споживача, як Інд. Коли до 1900. р. розвивалася там переважно бавовняна промисловість, то по згаданім році мов гриби після дощу ростуть виробництва паперу, вовняних річей, шкіряний і хемічний промисл, залізні та крицеві виробництва; нафту й вугіль добувається на найширшу скалю. Коли раніше Англія заробляла на Індії, вивозячи з неї сирівець, тепер стала вона ввозити в країну свій капітал, відкривати там свої фабрики, захоплювати в свої руки місцевий промисл. Користуючись дешевиною робочих рук, та дешевим сирівцем на місці, вона експлуатує індійське багатство вже в самій Індії.

Вкладаючи в Індію до 1911. р. по 600,000.000 ф. стерл., а від 1911. по 1.800,000.000 ф. стер. річно, англійські підприємці мали від 10 до 75% чистого прибутку з вміщеного капіталу. А щоб краще закріпити ярмо 120.000 чужоземних урядовців на шиї 320 мільйонів трудового люду, Англія придумала „систему експлоатації“.

Полягає вона в тім, що коли посиляється в Індію якийсь новий урядовець, то англійська влада „обдаровує“ його кількома акціями котрогось індійського підприємства. Прибувши в край, урядовець, стає акціонером і тим самим набуває зацікавлення в тім, щоб англійські фірми процвітали якнайліпше, щоб приносили якнайбільший прибуток, бо тоді й на його долю

припадає вища дивіденда. Такий урядовець усе силкуватиметься по змозі більше експлуатувати індійського робітника, та тримати його в покорі. Коротко кажучи — всі урядовці матеріально зацікавлені в своїй службі.

Тому ж, що всі губернатори, судовики, інспектори, по зборові податків, начальники поліції та військові урядовці виключно англійці, неосвідчений інд є іграшкою в руках чужинців. Коли й починалося якесь заворушення, якесь змагання за кращу долю, — Англійці використовували індійський релігійний та мовний поділ; мусульман посиляли на гіндусів, бенгальців на сикхів.

Як знавці людської психології, Англійці „нагородили“ вищі кола Індусів акціями та поназначали їх на уряди, яким найчастіше доводиться зустрічатися з незадоволенням люду (збірщики податків, нижчі чини поліції, яка керується наказами „з гори“, фабричні підрядчики), зробили з них ті „рожеві рукавиці“, котрими тримають індійський робочий люд. Бо звісно, що свій пан та гідганок гірше чужого. „Англійці крізь пальці дивляться на зловживання урядовців індусів (на пр. коли збирачі податків здирають більш, чим приписано) і в результаті, ненависть широких кол населення звертається проти нижчих урядовців, виконавців англійської політики, а буває не раз, що вищий урядовець-англієць являється справедливим суддею, який приймає скарги населення проти зловживань урядовців-індів. Всю „брудну роботу“ виконання усіх жорстоких заходів та експлуаторської політики, англійці полишають самі же індам, а самі грають ролю „непорочних білих богів“, що розсіюють мир і вищу справедливість. Продажних індійських урядовців звязує з англійцями суцільна порука десятків літ експлуаторської діяльності, і вони тримаються за Англійців, знаючи, що при катастрофі влади, вся пімста населення обернеться передусім проти них. Така доля всіх яничар!“ (Джангір Нагієв).

Ось у такім ярмі, скріпленім стриміннями власних перекидчиків, стогне індійський робітник (а він в Індії творить разом з неменш пригнобленим селянином 209,000.000 населення). В той час, коли уділи 32 джутових фабрик зросли в ціні на 368%, „занедбалість, захланність робітництва в Індії не можна рівняти з жадною країною в світі“. В невимовно важких умовах життя, без освіти, темний, затурканий інд працює 12—14 годин денно — тисячами гине від пошестей (чуми й холери) та голоду (за останніх 100 літ було в Індії 31 голодів, котрим впало в жертву 32,000.000 люду).

Середня заробітня платня такого індійського робітника виносить 17 рупій місячно (5—6 дол.), та не дивлячись на цей страшний спосіб визиску, індійський чорноробочий не згодиться покинути своєї роботи ні за що. Його вяже „премієва система“, на основі котрої за кожних 10 років вислужених на фабриці, отримує нагороду-премію в 5—10% від загальної суми, яку заробив він за весь час своєї праці. Участь хочби й в однім страйку позбавляє робітника всіх прав на подібну надгороду — тому й не диво, коли до цієї пори

в Індії могло існувати 19 банків, які виплачували до 100% дивіденди, 137 вугляних компаній, з 90% дивід. 124 чайні компанії з 14% див., 45 джутових підприємств з 400% (!) див., 76 бавовняних з 80%. Всі ці прибутки, які, як бачимо, доходять до казкових чисел, пливуть у руки властителів акцій — англійців, а неосвідчений робітник мовчки несе своє ярмо, являючись найбільш визискуваним еством на світі.

В такім стані безпросвітнього рабства захопила Індію всесвітня війна. Хвилі колотнечі докотилися зі Заходу й розворушили „від бога даний спокій“. Англія, і тут бажаючи загірбати жар чужими руками, звернулася до Індії по допомогу, обіцяючи золоті гори після заключення миру. Щирі, „не цивілізовані ще“, Інди поставили 953.000 своїх синів під прапори Англії, 100.000 Індів упало за інтереси своїх гнобителів, сподіваючись цим викупити якісь пільги 320 мільйонам поневолених братів, 1.000.000.000 ф. стерлінгів погодилася Індія заплатити на покриття англійських воєнних боргів в надії, що Англія її винагородить „хоч якоюсь свободою“.

Але саме в цій надії війною розбурханого краю побачила Англія „світову небезпеку Індії“. Ось у ній і полягає вся небезпека для Європи! Бо звикши до свободи, зорієнтувавшись у ситуації, зрозумівши своє становище, Індуси в першу чергу зірвуть зі своїх грудей страшну п'явку — англійську експлуатацію, а цим візьмуть від Англії 1.400.000.000 ф. стерлінгів річного прибутку. Це „грізна катастрофа для Європи, що своїм капіталом, мов дитина пуповиною, звязана з лоном Індії“ (Лойд-Джордж). Англійські капіталісти не розуміють, чи попросту, не хочуть розуміти, що зручна баба „повитуха — реформа“ може спритно перетяти цю „пуповину“ без небезпеки для „матері Індії“ й для „дитини Європи“. Однак це, що не хоче зрозуміти капіталістична Англія, зрозуміли самі Інди.

Сотні освідомлених Індів повернуло з європейських та американських високих шкіл, тисячі бувалих вояків повернуло з європейських фронтів, ознайомлені з новими гаслами людства, з розумінням про справедливість та людяність. Індія почала розбуджуватися національно й духово — та тут наспіває несподівано, замість подяки й нагороди за вірну службу, звисний „Равлат Акт“. На основі цього акту можна:

1. Кожного Інда заарештувати й держати без ніякого слідства на який завгодно час.

2. Обвинуваченому не говориться імя його обвинувателів і свідків проти нього.

3. Обвинуваченого позбавляється законної юридичної допомоги й ніяких свідків на його користь не допускається.

4. Обвинуваченого передають тайному судові перед трьома Вищими Судовими Палатами, які можуть одбувати засідання, де захочуть і їх місце осідку може бути зіставленим невідомим для громадянства.

5. Оскаржений позбавляється суду присяжних і права апеляції.

6. Оскарженого можна приговорити навіть за такий проступок, за котрий його зовсім не було обви-

нувачено.

7. Обвинувателі можуть приймати докази свідків, неprisутніх, мерців, або й ніколи не живших.

8. Влада дістає всякі, і аби-які засоби для піддержання „закону“ й витягання признання.

9. Всяка особа, що має для друку чи поширення „спокусливі“ малюнки, книжки, підлягає арешту й тюрмі.

10. Кожний (навіть з родини), хто добровільно звязався з бувшим політичним в'язнем, може бути заарештований і ув'язнений.

11. Труси є правоможні без ніякого припису влади.

12. Тягар доказів лягає на кошт обвинуваченого.

Ось така то правда „найкультурнішого“ в світі народу, або просто: узаконнене беззаконня.

Індія під ним затримтіла. Криваві бурі й страйки покотилися від Мадросу до Кашміру. Англія даремно силкувалася за допомогою цього нового закону усувати свідомих і свідоміших Індів. Індія почала організуватися. Визвольні ідеї революційної Росії, як соціалістичні, так і комуністичні, перекинулися через Памір і почали розповсюджуватися поміж мійським робітництвом. На чолі руху стають видатні Інди, як Вадіо, Лайпат Рой, Манабендра, Сенті Деві. Все студентство горить протестом і ненавистю до чужого ярма й панування: прагне до волі! „Не може бути згоди з Британією, поки останній англійський урядовець і вояк не зійдуть з індійської землі!“ Політичним провідником студентства став Джагар Лаль Негрю — він отверто проголошує, що „ніколи ніюдин нарід не досягнув волі без насильної революції“, та що „Індія не сміє покладатися на обіцянки та прихильність володіючого племені!“

Свідома молодь взялася до діла. Почалися бунти й заворушення. Тепер це вже не були релігійні здвиги (як 1857. р.), але всежтаки 19,673.000 освічених борців у порівнянні з 320 мільйонами темного люду — ніщо. Затурканий і приголомшений роками праці робітник не всилі зрозуміти в такім короткім часі бурхливі заклики й нові ідеї революційної молоді — для нього, мрійливого, повільного й млявого орієнтальця, більш підходить спокійна, не рвучка політика найвидатнішого в сучасний мент провідника Індії — **Магатми Ганді**.

Останній набуває особливо великого значіння після страшної Амритсарської різанини.

13. квітня 1919. р. в місті Амритсарі „зібралася восьмитисячна юрба, серед якої було багато жінок і дітей, на мирну демонстрацію. По наказу начальника міста, генерала Майкела О'Двайера, демонстрантів негайно оточило військо й відкрило кулеметний огонь в юрбу. На протязі 10 хвилин було розстріляно 2000 душ. Трупі покинуто на майдані, ранених заставлено повзти на животах містом. Всіх арештованих, не зважаючи ні на рід ні на вік, побито було палицями. Ця подія оголомлююче вплинула на цілу Індію!“ (Джангир Нагіев).

В той мент залунав голос Магатми Ганді.

Зріст Європейського Обєднання Українських Організацій на Чужині.

(УП) Як довідуємось, приступили до Обєднання ще нові центральні українські організації, а саме Українська Громада з Данцігу й Український Народний Союз у Франції. Як видно, клич до обєднання з огляду на надходячі події знаходить щораз то більший відгук і зрозуміння серед нашої еміграції, а це в свою чергу дає запоруку, що Обєднання мимо всіх тих труднощів, що йому їх ставлять у дорозі різні чинники, яким обєднання не на руку, обхопить з часом усю нашу еміграцію й зробить її спосібною до реальної політичної роботи.

Антисемітизм серед комуністів в Німеччині.

(УП) В жидівських кругах в Німеччині викликала велике занепокоєння тактика берлінських комуністів, що в своїй передвиборчій кампанії за Тельманом пішли слідами Гітлера, себто звернули своє вістря проти жидів. Рівнож деякі визначні німецькі комуністи заявляють, що в Центр. Комітеті німецької комуністичної партії нема ані одного жида, хоч це не відповідає дійсності. Також і комуністичний сальоновий орган „Die Welt am Abend“ заявив, що в його редакції вже від довшого часу немає ані одного жида. В жидівських частинах Берліну розповсюджуються тепер кличі чистого антисемітизму й то самими комуністами. Як на це реагують жиди, ще не знати. Занепокоєння на всякий випадок є.

До передплатників.

Із цим числом спинили ми журнал всім тим передплатникам, що досі не внесли передплати за 1931. рік. Вислали ще тим, про яких знаємо, що вони внесуть в коротці свою залежність. Усім дописуємо на крайчику адреси залеглу суму за 1931. р. Просимо негайно вирівняти передплату, бо з наступним числом спинимо журнал і багатьом іншим передплатникам, до чого думаємо, що вони не допустяться. Великі залежності за 1931. р. спиняють нас у виданні чч. 11—12. за минулий рік, щоб доповнити річник, котрий доповнимо зараз, як вирівняється залежності. Рівнож просимо всіх нових передплатників з 1932., щоб ратами вносили свою передплату для їх власного улєкшення, а нам для правильности видавання журналу. Просимо не чекати на інкасанта, а негайно таки вислати залежність, бо два рази дає той, хто скоро дає! Всім тим передплатникам, що вирівняють залежність за 1931. р. і тим, що внесуть передплату (хоч піврічну) на 1932. р., вишлемо безплатно Стінний Календар „С. Д.“ на 1932. р.

Видавництво „С. Д.“

Жертви на пресовий фонд „С. Д.“

На пресовий фонд „С. Д.“ жертвували: по 60 л. пп.: проф. Корнило Рибюк з Акерману, інж. Тит Черський з Бузева, Др. Євген Суховерський, вер. лікар в Сторожинця; уч. Альбота Михайло з Южинця 20 л. — Всім жертводавцям щиро дякуємо.

„С. Д.“

Усім нашим шановним співробітникам, передплатникам і прихильникам бажаєм Веселих Великодніх Свят.

Editor și red. responsabil: Sylvester I. Nykorowycz.

Tipografia „Mercur“, Cernăuți, str. Regina Maria 27

52280

Самостійна

Національно-громадський
та літературний журнал

Виходить 5. і 20. кожного місяця.

Редагує: Комітет Письменників.

Думка

Рік II.

Чернівці, 20. травня 1932.

Число 8.

Політика недержавної нації

(Рефлексії з приводу автономістичних резолюцій УНДО)

Яка має бути політика недержавної нації, запитує де-хто й навіть не помічає, що відповідь знаходиться в самому питанні. Бо хто каже „нація“, той думає про **свідомий своєї окремішности суспільний організм**. Колиж нація не є свідомою своєї окремішности, вона є не нацією, а лиш безформною етнографічною масою, придатною для будь-яких експериментів її вже оформлених в націю сусідів.

Кожний суспільний організм, свідомий своєї окремішности, натурально намагається зафіксувати цю свою окремішність у певних правних формах, і для **Нації** такою правовою формою може бути лиш **власна Держава**.

Таким чином ясно, що для кожної недержавної нації ідеальною є лиш та політика, що веде її до державности. І тут нема жадної рації лукавити чи лицемірити, — скільки не прикривай дійсних жадань недержавної нації плащиками „автономії“ чи яких інших кличів, політичні діячі держави, в якій перебуває та недержавна нація, є настільки політично освічені, що тим „плащикам“ однаково не повірять (як і не вірять!), а народні маси, в політичних науках не дуже вправлені, навпаки цими „плащиками“ лиш дезорієнтуються. Тому політика недержавної нації — **реальна** політика, оперта на точному розумінні реального стану річей — мусить бути перш за все **ясна й чиста в своїх остаточних цілях**, себто в намаганнях з „недержавної“ перетворитися в „державну“.

Це є той пункт, що до нього не може бути **жадних** розходжень для всіх, хто визнає себе членом даної нації. Той, хто його негує, заперечує саму націю й тим виводить себе поза її рямці, ростворюється в безформний несвідомий етнографічний масі, щоб вийти потім з неї членом вже іншої нації. Така ясна й смілива політика не все є рожами вкрита й в окремі моменти історії вимагає великого героїзму й самопосвяти, і то не тільки від рядових членів, як саме від її проводу, але

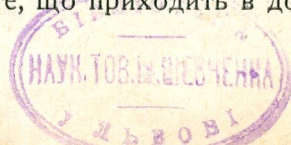
забезпечує на будуче від вельми прикрих і болючих несподіванок. Можна бути певним, що колиб пп. Грабські дійсно не рахували перетворити за 10 чи 20 років усіх „русинів“ у правовірних поляків, ціла політика Польщі в 1919—23 рр. булаб інша. Ілюзії пп. Грабських болючо бють тепер не лиш по нас, але й по самій Польщі. Вони рахували, що матимуть діло ще з етнографічною українською масою, а опинилися перед українською **Нацією**.

Це — щодо **остаточних цілей**.

Але шлях до них довгий і трудний. Зайві ілюзії щодо цього булиб таксамо шкідливі, як теж цілком зайве лицемірря щодо „плащиків“. Політика недержавної нації мусить бути готова прийняти всі несподіванки, всі катаклізми в міждержавних відносинах і, при нагоді, їх, яко мога, використовувати, — але не на них будуватиме перспективи своєї діяльності. Вона звертатиме цілу увагу на внутрішнє консолідування всіх національних сил, на плекання національної солідарности, на плекання етичних вартостей, серед яких почуття **обовязку й відповідальности** перед нацією виступатимуть на перше місце. Коли ми поглянемо на приклади з сучасної боротьби недержавних націй за своє остаточне визволення, ми сконстатуємо, що засоби, яких вони вживають, є найрізніші — від революційної активності ірландських терористів до **легального** пасивного спротиву індуських прихильників Ганді. Різниці полягають у темпераменті й почасти в релігійних віруваннях, але подібність одна й та сама — в твердому незломному характері, в ясному усвідомленні остаточної цілі, в умінні терпіти й жертвувати для ідеї.

Отже політика недержавної нації мусить бути скерована на те, щоб у ніякому разі не надщерблювати тієї єдиної цінности.

Виникають питання „опортунізму“ та „принципіалізму“. Порожні слова, які можна наливати яким завгодно змістом, опудала для страхополохів. Саме слово „опортунізм“ походить від італійського слова „опортуно“, що значить — „те, що приходить учасно“, „те, що приходить в добрий час“. І найбільшому прин-

ципіялістові не має жадної рації відкидати „те, що приходить в добрий час“, — **щоб лиш воно не відводило від головної цілі, щоб лиш воно було свідомим здобутком** на шляху до тієї цілі. Але не „приходить в добрий час“ **ключ автономії для нації, що має вже традицію державницьких виступів на парламентському й інтернаціональних форумах, бо означає він зневіру й згортання прапорів**, бо служить він не вказівкою на першу лінію ворога, яку треба зломити, а **заслону**, що ховає від недержавної нації ясне привабливе світло найвищих осягнень.

Політика недержавної нації мусить бути скерована на те, щоб між її окремими частинами було якнайбільше спаєности, бо „**divide et impera**“ було, є й завжди буде найбільш небезпечним гаслом її ворогів. Тому вона мусить намагатися зв'язати своїх членів однією національною солідарністю, приклад якої не шкода запозичити в найдавнішій недержавній нації — жидівської, — що могла втриматися, неважаючи на свою нечисленність і страшні переслідування на протязі тисячеліть, неважаючи навіть на втрату **території**, завдяки лиш отому почуттю солідарности, що вязала її членів та підтримувала в найбільших національних катастрофах. Другий приклад національної солідарности ми знаходимо в італійському фашизмі, що всіх членів нації, де вони не знаходилися й до яких клас не належалиб, вяже іноді навіть проти їх волі в один компактний пук — фашо. Італійська нація, каже Мусоліні, є бідна пролетарська нація, що має проти себе могутніх багатих супротивників. Вона не може собі дозволити на роскоші внутрішньої боротьби, на божевільні витрати страйків, що їх потягають за собою соціальні конфлікти. І змістом фашизму є власне намагання знайти таку формулу вирішення соціальних (не національних) конфліктів, яка дозволялаб утримання постійної внутрішньої спаєности супроти зовнішнього ворога. Таку формулу фашизм знайшов в корпоративізмі. Без корпоративізму, сказав Мусоліні, нема фашизму. Корпоративізм є змістом, істотою фашизму. А зовсім не ті **форми**, що їх закордоном звичайно приймають за саму фашистівську істоту. Форми ці — диктатура й сильний уряд — знаходимо ми й у країнах, що з фашизмом нічого спільного не мають — і в більшовицькій Росії, і в санаційній Польщі, і в „найдемократичнішій“ Німеччині Брінінга. І коли я зачуваю, що українська молодь „хворіє“ на фашизм, я не певний, чи цей „фашизм“ є правдивий чи підроблений. У всякому разі, треба відзначити, що фашизм є перш за все націоналізм **державний**, в котрому певно не все може придатися для політики нації недержавної. В нації недержавній не може знайтися така партія чи особа, що моглаб перейняти на себе відповідальність **за цілу політику** недержавної нації й переводилаб її на своє власне ризико, — бо немає **того апарату**, що мігби забезпечити цій особі чи партії певний час на переведення визначеної політики та визрівання її плодів. В недержавній нації натурально кипить від провокаторів і шпівнів, у недержавній нації натурально панує

атмосфера недовіря, і лиш політика широкої **громадськості та особистої самопосвяти** забезпечує відповідальним чинникам підтримку широких мас і признання їх права репрезентувати національні ідеали.

Євг. Онацький.

Марко Черемшина

(В п'яту річницю смерті).

Літературна діяльність **Марка Черемшини** зв'язана в перших початках його творчості з Буковиною. Перше його оповідання „**Керманич**“ появилось в 1896. р. в черновецькій „Буковині“ (ч. 73—74), а також першу збірку його нарисів, під заг. „**Карби**“, видало черновецьке академічне товариство „Молода Україна“ в 1901. р.

Автор родився 13. липня 1874. р. в косівському повіті, в селі Кобаках, на другім боці Черемоша, напроти села Іспаса коло Вижниць. Правдиве його ім'я є **Іван Семанюк**, але в літературі він знаний під псевдонімом **Марко Черемшина**. До гімназії ходив у Коломиї й там мав я нагоду пізнати його. Семанюк був уже учеником восьмої класи (в 1896. р.), а я був заледві в приготівці. Приходив він до Михайла Бабюка, свого шкільного товариша, що був разом зі мною на станції й нераз розмовляв зі мною гуцульським говором. Я зріс в Ясенові горішнім на Гуцульщині й заки привик у школі до літературної мови, закидавав зчаста по гуцульськи. Шкільні товариші сміялися з мене, але Семанюкові подобався мій гуцульський говір і радо розмовляв зі мною. Не знав я тоді, що це будучий співець Гуцульщини.

Правничі студії й адвокатську практику покінчив Семанюк у Відні й отворив адвокатську канцелярію в Снятині, де пробув аж до смерті.

Після появи збірки „Карби“ закинув на довгий час свою письменницьку діяльність. Аж в 1922. р. виступає знов на літературне поле з новими, дуже оригінальними повними життя оповіданнями, що появляються в „Літ.-наук. Вістнику“ й у інших періодичних виданнях. Крім власних оповідань поміщує ще й переклади з К. Міксата, Л. Томи й К. Шенгера. Його твори видає в 1925. р. київська Книгоспілка під заг. „**Село вигибає**“ з гарною критичною статтею М. Зерова.

Несподівана смерть перервала його успішну діяльність 25. квітня 1927. р.

Марко Черемшина це співець Гуцульщини, що враз з Осипом Федьковичем і Данилом Харовюком малює гуцульське життя, гуцульську душу. Та між цими трьома співцями є деяка різниця в зображенні Гуцульщини. З однієї сторони гуцули Федьковича це нарід свобідний, повний романтизму й принади, з другої сторони у Черемшини й Харовюка це нарід знищений лихварськими п'явками, недостатками та воєнним лихоліттям.

Передвоєнні оповідання придбали Черемшині славу серед наших письменників, а повоєнні можна без вагання назвати перлинами нашої літератури. Артіс-

тичне викінчення й психологічна глибина його творів забезпечують авторові визначне місце в нашому письменстві в однім ряді з М. Коцюбинським і В. Стефаником.

С. Лакуста.

КАРА

(Конець)

Та останніми часами йому якось почало нещастити, й найліпше задумані комбінації зривалися. Часом здавалося, що його розкусили, тоді холодний липучий піт проступав на чолі й руки ставали вохкими, але зараз же Гудз одкидав думку як нісенітницю.

Якось Файдан викликав його й доручив ліквідувати Городинського, що саме мав приїхати з-за кордону для інспекції боєвих троек. Досі Городинський, за яким ляхи рахували кілька терористичних актів був невловимий: дарма висилали цілі облави, дарма алярмували не тільки поліцію, але й військо, він завжди вмів прослизнути крізь пальці.

Файдан порадив узяти на цей раз помічника й спитав, про кого думає Гудз.

Гудз без надуми назвав Зоську.

„А ви певні за неї?“ — спитав Файдан.

— Як за самого себе, горяче вихопилося з Гудза.

„Ну-ну... — посміхаючися дав згоду Файдан.

Коли Гудз запропонував Зосьці допомогти йому заарештувати Городинського, та як збожеволіла кинулася йому в обійми й, цілуючи його, шепотіла: „Мій коханий, мій любий... Коли повісять того драба, Зоська буде твоєю, чуєш, мій любий?“

І коли ще перед хвилиною в Гудза жеврів якийсь сумнів, усеж Городинський був його близький товариш із українського війська, то тепер вихор ревностів задмухнув той сумнів.

А... А... заскреготав він зубами.

Люта звіряча ненависть запалила його: як? той бугай мав у своїх руках безвладне тіло його Зоськи, його коханої Зоськи?

Вирок був підписаний!

А Зоська, лисицею ластячись до нього, жагуче шепотіла: „А потім ми кинемо це все до дідька й поїдемо кудись далеко, далеко...!“

Пробігли тяжкі дні горячкових приправ. За місяць мав приїхати нелегально з-закордону Городинський. Замало було заарештувати його, треба було **приготовити** все для його майбутнього засуду. Але ці дні рівночасно розквітли для Гудза чарівними хвилями в товаристві Зоськи на Гудзовій конспіративній квартирі. Зоська немов переродилася, стала ніжною, спокійною, зосередженою; але цей погідний спокій ще дужче дратував Гудза, обіцяючи в майбутньому якісь пекучі бурі, так тиха песлива гладина моря ховає в своєму лоні всю пристрасть шалених бурь. Зоська вся світилася якимось унутрішнім вогнем і це здавалося Гудзові глибоко захованою пристрастю, що спалює її з середини. Вона вже не відштовхувала різько як раніш Гудза підчас його небезпечних щораз настирливіших

пестошів — домагань. Ніби знемогаючи сама під солов'ячим тягарем жагучого хотіння, Зоська тільки благала дочекатися її свята, її пімсти. І це озброювало Гудза. Він навіть не почав відчувати якусь гостру дратівну насолоду від того добровільного віддаляювання довгочеканої хвили. Немов спянілий чекав він, мріючи разом із Зоською про те, як і де це буде: Це буде не тут... Ні, ніколи! Це мало бути десь у чужому краю, де багато сонця, де є мінливе то ласкаво-песливе, то пристрасно-бурхливе — море; там, де нема ні поліції, ні вязниці, ні українців, ні поляків, одним словом — нікого й нічого, що моглоб скаламутити їхнє щастя... Там не буде нічого, що було... Там будуть нові Зоська й Стефко, а з ними їхнє кохання...

За голову давно ще призначено добру частину грошей, що її однієї вистарчилоб на перші кроки за кордоном, а в Гудза вже дещо призбиралося за пару літ провокаторської роботи. Можеб він їх і розтренькав, та умови конспірації не давали це зробити, бож у очах світу він був академиком — бідолохою. Тепер усі свої зароблені гроші Гудз поклав у закордонний банк на Зоськове ім'я, мовляв, так безпечніше. Одне ще лишалося перейти, щоб поставити хрест на минулому: скінчити з Городинським, а там...

* * *

Нарешті наспіла довгождання вістка: Городинський їде! Зійде сьогодні вночі в С. По короткій нараді з Файданом укладено плян і розподілено ролі.

Їхні обов'язки були невеличкі: вказати непомітно жандарям на Городинського, щоб не помилитися при арешті, як це вже кілька разів було. Ніхто з агентів крім Гудза й Зоськи не знали Городинського в обличчя, а фотографії в поліції не було. Колиб прогавив Гудз, мала направити помилку Зоська. Вона вже виїхала до С. Гудз мав виїхати за кілька годин.

Тепер він сидів у своїй світлиці, яку винаймив у вдови бувшого австрійського ще полковника. Правда, кімната була під дахом, але мала й велику вигоду — окремий ухід упрост на сходи, що давало можливість уникати контролі австрійської вдови й її служки, крученої Юльці, щоб усе пускала бісика до ставного вродливого парубка.

Гудзові хотілося побути на самоті, щоб трохи заспокоїти напружені нерви. Він глибше занурився в крісло й запалив цигару.

„Ха! Провокатор? — ледві чи не на голос подумав Гудз, — дурні, йолопи, бузівки... носяться з тією Україною, немов дурні з писаною торбою. Україна... Україна! А що мені з тієї України тепер, коли з неї навіть не наїсися добре! Ге-ге. Нема дурних. Були та вже поженилися“.

Йому згадався Файдан. Гудз усміхнувся.

„А правду каже той сучий кіт Файдан“ — снував він далі нитку думок. „А всі ті України, пане, чи там Польщі, це, коханцю, для йолопів або для девокот“. Польсько-українська проблема. Відвічний польсько-український спір. Чи не політики українські вигадали це, щоб писки наперати, а дурні жовтодзьобові та

„людек“ мають за це голови або задниці наставляти?! Розумний із тієї проблеми зробить Борислав і копатиме звідти до схочу. Отим панкам, отим „відповідальним чинникам“ у цвигерах і в рукавичках чистесеньких, бачите, можна тую Україну, як дурну корову доїти..., бож вони докторунці, інженери, директори... А якже! А Гудзові зась! Зараз провокатор! А матері вашій ковінька! Он хочби й Тарачинський — запивається, обжирається, на візниках розбивається... А за чії гроші? Бож він доктор, меценас... А я?... я парій... недоучка... А щоб вас!“ рикнув крізь зуби Гудз — „Ви повії, а не я. Ви теж торгуєте собою, але без ризика, голівку не підставляєте, а я під кулею ввесь час працюю...“

Тук... тук! — легкий стукіт у двері урвав його думки.

— Прошу! А куди це наша Юльця так винарядилася? Гарно, гарно. Слово чести, гарно.

„Пан завжди глузує“ — відповіла, зашарівшись задоволення Юльця, що академик завважив її нову сукню. — „Прошу пана, пані наша поїхала до сестри, а я хотілаб пійти до кіна. Так ось забігла поспитати, чи не треба чого панові“.

— Ні, ні, можете собі Юльцю уживати світу. Я нічого не потрібую. За годину я піду й, мабуть, пізно поверну.

„Ой, щось пан дуже часто „виїєчки“ робить. Чи не загубив часом пан десь своє серце“.

— Та ні, де там мені. Треба іспити складати, так це йду до товаришів, разом вчитися.

„А чи не з товаришками“ — кокетувала Юльця.

— Ні, ні... Веселої забави, Юльцю.

Юльця ящіркою вислизнула за двері, полишивши по собі пах дешевенької пудри.

„І ця туди!“ самовдоволено подумав Гудз, міряючи вслід її пліську постать. А в голові винирнув образ Зоськи, з її крутими м'ясистими бедрами. І думки побігли за тим образом, але Гудз устав — був уже час збиратися в дорогу.

Він підійшов до куфра, відкрив його, відсунув дощину, що закривала потайний сховок і, витягнувши звідти тоненьку книжечку в політурці, знов закрив куфер. Але ледві він тільки сів біля столу, тримаючи ще в руках ту книжечку, як до дверей хтось енергійно застукав. Гудз тільки-тільки встиг кинути книжечку в шухляду столу, як у кімнату ввійшли два чоловіки. Гудз ледві не зімлів, перед ним стояли його ближчий приятель Славко Місюрочка, а другий ніхто інший як сам Городинський.

Ніби доля Гудзова ввійшла до хати. І відчув Гудз, відчув вічно настороженим серцем, гострим нюхом розвідчика — вижлеца, крізь шкіру це відчув... і здригнувся. Але вмить постановив: грати до кінця, грати останню газардову гру... Або пан, або...

І він радо гукнув: „Га! Звідки? Якими шляхами, якими вітрами? Здорові були, вітайте!“

— Сервус, Стефку! Не чекав так рано?! Бачиш, у нас там вістка майнула, що не все тут у вас у краю гаразд, ніби провокатори тут поміж вас завелися, ось

сьогодні й довелося через це трохи змінити маршрут. Ще за рано мабуть мені на ляцькій шибениці гойдатися — усміхаючися рівним голосом сказав Городинський. Од його сухірлявої стрункої постаті вояка-спортівця віяло чимсь твердим, але й пружним немов криця.

Гудз зробив здивоване обличчя:

— Провокатор? Цікаво, хто то мігби бути?!

— Врешті вже в руках, думаю, що швидко й до вузлика доберемося — недбало кинув Городинський.

„Ото сволота“ — прошипів крізь зуби Гудз.

— Та це дурне. Якось там собі раду з тим дамо. І не в таких торапатах бували. Я це припадком скочив до тебе, Стефане, між яких 7 років не бачилися. Зустрів Славка, йшов до тебе з якоюсь справою.

„Так, так, Стефку, я до тебе з однією справою. Слухай, понови свою посвідку, знаєш нашу вступну про самогубство“.

— А стараж як?! — побілілими губами запитав Гудз, намагаючися опанувати нервову дрож, що враз почала трусити його тілом.

„Та, бачиш, перед трусом у Рулика довелося все спалити, а там була й твоя...“

Вихром закрутилося в Стефановій голові. Сумніву в нього вже не було ніякого. Він чув, що прийшли по його душу. Це була остання гра: на кону було його життя. Думка шалено шукала виходу. Покищо треба було виграти час, а там тільки улучити слушну хвилю...

І він недбало кинув: Дорбе! Диктуй, Славку, бо вже забув формулу.

— Так сідай.

Гудз сів до столу й схилювався над папером, міряючи оком віддаль до вікна.

„Відхожу добровільно. Прошу нікого не винити в моєї смерті“ — спокійно диктував Місюрочка. — „Ну тепер постав хочби сьогоднішню дату“ — сказав він, заглянувши через плече до паперу. — „Ну, тепер підпис і кінець!“

„Готово“ — сказав Гудз і хотів підвестися, як чієсь руки змусили його знову сісти, а інші зручно клянцнули колодкою наручників...

„Пропав“ — пропікло розпеченим залізом Гудзів мозок. Гв... хотів був він заревти, але до рота влізло щось майке й притлумило крик.

Городинський зручним рухом щільно перев'язав Гудзові ноги поворозкою.

Потім вони удвійку перенесли крісло зі зв'язаним Гудзом на середину кімнати.

Зблідле, як у мертвяка, Гудзове обличчя вкрилося ясными краплями поту. Очі з невимовним жахом устромилися в Городинського.

А той із легкою усмішкою промовив:

„Товаришу Гудзе, даруйте... Але ви знаєте умови нашої праці. Треба бути на чеку кожної хвили. І коли ми не ввічливі, то тільки тому, що подібні витребеньки, як увічливість, можуть нас задорого коштувати. На вас упало підозріння. Нам доручено виявити, чи правда це

чи ні. Коли це наклеп, то згине провокатор, колиж це правда то теж згине провокатор. А тепер до роботи! Славку — стіл!“ — як одрубав він.

Вони обидва натягнули на руки гумові рукавиці. Місюрочка відкрив шуфляду й витягнув із відти книжечку, що її перед хвилиною кинув туди Гудз й мовчки подав її Городинському.

Це була легітимація агента П. П. П. Но. 13.

Городинський тільки хитнув головою й, витягши з кишені папір, сухим, повним огиди й призи́рства голосом, прочитав (на папері нічого не було): „Найвищий трибунал організації „Месників за зґвалтовану батьківщину“, розглянувши справу члена організації, Орлика, постановив: а) виключити його, як зрадника з числа членів; б) за зраду накласти на нього найвищу кару“.

Гудзове обличчя скривилося звірячою гримасою. Він звиваючись цілим тілом як вун, хотів був нелюдським зусиллям розірвати пути, але намарно. Тоді він увесь змяк, а голова безсило поникла. Але раптом він підвів голову й у очах його заблискла якась хижа радість, рот скривився усмішкою, а очі впилися в обличчя Городинського, ніби він хотів передати свою думку.

Городинський, що уважно слідував за Гудзом, прочитав його думки.

„Думаєте, добродію, що за вас помститься Зоська... Даремні надії... „Зоська“ (голос його якось ласкаво зазвучав, вимовляючи це ім'я), а ліпше Ірина, такий самий член нашої організації як і ви. Різниця лиш та, що вона свята героїня, а ви Юда, плаз... Розумієте? Вона пішла на хрест, вона терпіла ваші смердячі цілунки, вона пішла на весь ляцький файданівський бруд, щоб спасти організацію від такої гідоти як ви, добродію. Пішла в ім'я свого народу. Пішла, бо понад усе поставила волю своєї нації. А ви поставили понад усе власне черево... І гроші, ваш юдин гріш, зароблений ціною крові й страждань ваших товаришів, ваших братів, прийде до нас і піде на те, щоб змити ганьбу з українського імени. За вами піде спати й ваш шеф — шолудивий пес Файдан, щоб не розносив зарази далі. А тепер якнайвищу милість даємо вам три хвилині на молитву.“

Але Гудз не чув уже останніх слів. Із його закльованого рота вирвалося дике мичання, а краєм рота його тонкою цілкою пузирилася піна.

Городинський спокійно подивився на наручний годинник і сказав: „Уже час“!

Тоді вони піднесли безвладне тіло й перенесли до бічних дверей.

Місюрочка витяг із кишені поворозку, зробив петлю, зашморгнув нею Гудзову шию, а другий кінець зав'язав на клямці. Городинський став навколуюшки, витяг зати́чку з Гудзового рота, обхопив руками тіло попід силу й потягнув удолину.

Коли Гудзів посинілий язик вивалився з рота, він пустив тіло з обіймів, послухав серце, помацав живчик і переконався, що Гудз не живий, підвівся з колін.

„Хрест“! — кинув він Місюрочці.

Місюрочка на посвідці намалював хреста.

Городинський тим часом зняв із Гудзових рук наручники, розв'язав поворозку на ногах.

„Готово“! — сказав він. — „Айда“! І вони обидва мовчки вийшли.

А вслід їм, трохи хилитаючися, дивилися шклянні Гудзові очі.

* * *

Другого дня якийсь меткий полячок мойсеевої віри в „брехливому Курерку“ загонисто написав: „Ми вже кілька разів звертали увагу наших читачів на дезорганізацію й розклад, що панує серед молоді т. зв. українців. Самогубство академіка Гудза є найліпшим підтвердженням наших слів. Тільки тяжка моральна атмосфера в колах т. зв. української молоді могла підштовхнути молодого десперата на такий учинок. Звертає увагу й той факт, що самогубець сам намалював на своїй посмертній записці хрест“.

„Галган... попав пальцем у небо“ — буркнув Файдан, читаючи газету за ранковою кавою. Колиж Файданові доповіли, на його наказ викликати до нього агента Но. 37 (Зоська), що й досі її нема, то він тільки свиснув і сказав „чиста робота“. А за пару днів курер увозив Файдана з Княжгороду на відпустку. Відїжджаючи, Файдан подав був прохання про демісію з огляду на зруйноване здоров'я.

Але він нікому не сказав, що в передень подачі прохання, він одержав два листи.

В першому писаному з прикордонного міста сусідньої держави, стояло: „Шкода, що не можу вам переказати це особисто. Раджу Вам, старий дурню, йти на відпочинок. Ви старієте й туманієте. — Но. 37“.

А в другому, писаному на машинці й з хрестом угорі, Файдан прочитав: „Найвищий трибунал організації „Месників за зґвалтовану батьківщину“ виніс вам смертний вирок за Вашу шкідливу протийукраїнську діяльність“.

Борис Гомзин.

Відповідь землякові

(З приводу українського націоналізму).

Любий друже, сьогодні одержав я Твого цікавого листа та, не гаючи часу, відповідаю на поодинокі питання, — як їх Ти сам порушив. Ти зажурено дивишся в нашу майбутність та не бачиш зростаючу українську силу. Справно, хоч і надто гостро, караєш Ти наших колишніх та сучасних провідників, але жорсткий присуд кладеш на нас усіх та ще більше — на себе самого. Не довіряєш Ти нашій минувшині, бо не віриш у прийдешнє, бож не маєш довір'я до сучасності — до себе самого не маєш довір'я! У своїй критиці добре підносиш високо вагу науки та розумових міркувань, справно засуджуєш поверховність і ледацтво, вдало відкриваєш порожню будучність, — але чейже самотнім Твоїм висновком є сумнів і резигнація?

Українську державу нашу не відновлять ні ідеї або теоретичні міркування, ні науки або щасливі винаходи, ані „сприятливі нагоди“ чи „визнання“ великодержавами, та ні самі по собі партії, кляси, гроші й т. д., —

але створять **люди**: такі, як ми з Тобою, земляки наші. Що правда, виникатимуть вони над нами, звичайними смертельниками, своєю вірою та волею. Справа української державності буде для них найвищою й найсвятішою справою їх життя. Вони матимуть стало незломну охоту проголошувати та здійснювати свою життєву мету: перемогти або загинути. Програмою їх існування на цьому світі буде — велич і міць української держави, а дороговказом для них буде добро української нації, її перемога та розквіт. Не всі вони однак йтимуть разом. Декотрі в борні загубляться та підуть за своїми вужчими інтересами й цілями: особисто-матеріальними, становими чи класовими та под. Інші знов поставлять понад усе культ своєї улюбленої справи чи річі: свого фаху, мистецтва або тілесної здатності, науки чи літератури, родинного супокою чи власного підприємства й. т. д. Але й ці не будуть страчені для спільного діла, хоч поміж ними знайдеться чимало таких, що на деякий час відцуруються від участі в жертвах, котрих вимагатиме боротьба за власну державність. І не бракуватиме також мабуть тих, що в скрутній для нації добі, будуть відрікатися не тільки своїх батьків чи братів по духу та крові, але цуратися будуть себе самих: власного імені, рідної мови, особистої гідності та ще дечого.

Ті перші, найбільше непохитні та непримиримі, для всіх інших будуть нерідко тільки „мрійниками“ або „фанатиками“. Це через те, що вони власне переноситимуть на собі головні тягари, повертатимуться до лона рідної нації щойно з першими загравами близької перемоги. Найпізніше прийдуть ті останні: одні для зміцнення рідних лав борців, інші — тільки для досягнення легким коштом особистого добробуту. Але прийдуть в належний час усі: тяжко буде розпізнати хто з них більше для нації заслужився. Найскромнішими будуть ті, що найбільше всього терпіли під чужинецьким ярмом та власній нації себе самих офірували.

Не кажу цим я нічого нового. Було так колись не тільки в нас, але й в інших народів, що мусіли визволятися з-під чужого ярма, як поляки, чехи, фіни, серби й под.

Ми знаємо, що такі велитні, як Наполеон, Вашингтон, Богдан Хмельницький та ін. не виникали особисто ані особливою вченістю, ані надзвичайними фаховими знаннями, ані, зрештою, визначними розумовими здібностями. А все-ж „чомусь“ вони спромоглися в свій час підпорядкувати собі та зєднати для спільної справи й тих найрозумніших, найвченіших і найздібніших. Дійсно чому навіть такий „примітивний“ Сталін зумів зробити собі ретельних прислужників із таких „найвченіших“ і жорстоких теоретиків та практиків комунізму, як Бухарін, Зіновєв і інші?

Ми розпучливо шукаємо сьогодні поміж нашими земляками постатей з такими особистими прикметами й такою суспільною вагою, як були напр. наші: Хмельницький, Мазепа, Шевченко, або навіть Петлюра перед його трагічною варшавською помилкою. Не знаходимо їх та лементуємо, немов очікуючи порятунку від

якоїсь чародійної сили, котру годі збагнути.

А рівночасно забуваємо, що всі ми — сучасники та нащадки — маємо ще промощувати шлях грядучим Мазепам — Хмельницьким. Кривдимо звичайно самі собі: маємо подостатком учених, фахівців у різних галузях та безліч здібних і спритних працівників. Маємо не тільки досить здібних до найтяжчої праці рук, але не бракують нам і голови, котрі здатні рішати з успіхом найскладніші проблеми без прийнятої навіть європейсько-американської саморефлекції. Лишень та біда, що наші „руки“ є надто терпеливі до всякої праці, а „голови“ наші звичайно тільки чекають, аж хто-небудь запряже їх до свого воза. Бож власного воза тягнути ще не навчилися, а це й не легко, коли він загруз у болоті. Отже й запрягають покищо нас **чужі**, а рідні й любі земляки бідкаються на недолю, сперечаються за місце коло чужого воза та... тягнуть. Так вже будували на болотах і на власних кістках Петербург, покоряли так само для чужинців — непокірних кавказців, плундрували для „слави зброї“ чужинців різних „басурманів“... А рівночасно стало нарікали на несправедливості, на утиски, на кривди. Неволю самі співбудували та кричали про своє поневолення. Немов забули, що не критикою чужого та не поліпшенням його, — але повним усуненням та запереченням — можливо розпочати створення свого власного. Зрештою сама незалежність від чужих ще не рятує від поневолення того, хто себе сам узалежнює від різних обставин: „концепцій“, „орієнтацій“, „стихій“, „кон'юктур“ і под. Хіба-ж може бути вільним той, що не вміє позбутися рабського страху перед жертвами, перешкодами чи труднощами? Хіба може боягуз, — навіть здібний на бунт чи на пімсту — витримати до кінця затяжний бій?

Наші діди чи прадіди в своїй добі мали більше підстав боятися ніж ми — сучасники, але, як знаємо, менше лякалися ніж їх нащадки та частіше відважувалися.

Але відвага та завзяття бувають різні. Африканські тубільці напр. найчастіше при бунтах проти білих „братів“ своїх — нападають зі заду та втікають перед рівною чи дужчою силою. Але стати на рідній скибі землі чолом проти ворога, бити його зосереджено та непохитно — цьому тубільці не тільки в Африці ще не навчилися. Бож не перенялись ще жадобою перемогати: не тільки змагатися з безборонним чи слабшим, але відважуватися проти рівної чи й дужчої сили...

Любий друже, не збудує українську державу той, що тільки шукатиме за Твоїм рецептом „об'єктивне“ в житті, ані не створить її ніякий Дон-Кіхот.

Але створять її ті, що наслідуватимуть первісних лицарів-місіонарів войовничої християнської церкви, — ті що підуть шляхами здобувців: на полі духовім чи матеріальнім. Поведе їх не мертва доктрина книжкового націоналізму, але голос серця та гін до виявлення себе самих. Творитимуть вони нові цінності, не дбаючи про „документи“ для архівів чи музеїв: вести їх буде пристрасть, голос власної крові. Гуртуватися вони будуть не на тлі „платформ“ чи „політичних угод“,

але на основі зосередженої волі до творчості. Віддають себе всеціло спільній справі та не будуть „вибирати“ провідників: ті прийдуть самі без покликання, займуть свої місця.

Ані „голосувати“ не будуть поміж собою ці будівничі державности: одна воля й думка зеднає їх усіх: **справа українського національно-державного відродження є тільки питанням власної праці та сили на основі свідомого воління.**

На цім покищо закінчую вступні уваги до Твого листа. Продовжувати буду по-друге.

Твій Марко Гарт.

Инж. Л. Костарів.

Куди йдемо ?

I.

Тяжко собі уявити більш пригноблююче економічне положення — ніж те, що ми бачимо й переживаємо тепер у всіх без виключення т. зв. культурних країнах як нового так і старого світу.

Економічна криза, що глибоко зачепила промисловість, торгівлю й сільське господарство не лиш не дає жадних виглядів на поліпшення положення, але навпаки все поглиблюється й загострюється.

Ще минулого року серед промисловців, політиків і економістів були оптимісти, що заспокоювали себе й других надіями на поліпшення — тепер усі ці надії знищені в коріні й усюди чути неспокійні голоси. Спроб зрозуміти й роз'яснити сучасну світову господарську кризу багато, але майже всі вони не приводять ні до чого — а тому, що всі вони мають за відправну точку або сучасний капіталістичний лад, що панує в усіх країнах, або комунізм, що робить свої експерименти в С. С. С. Р.

Сучасна економічна криза не є вже „звичайною“ черговою „семилітньою“ кризою зростаючого капіталізму... Її не можна пояснити наївними теоріями впливів місяця чи сонця на врожаї в Індії... Тому економісти (теоретики й практики) за її підставу вважають сучасну „перегнану“ раціоналізацію в промисловості, що приводить з одного боку до кольосальної перепродукції всіх без виключення товарів — а з другого боку до зниження та й цілковитого знищення покупної здібности широких мас населення в наслідок безробіття, яке нібито викликано тією раціоналізацією, що приводить до звільнення робітників і до заміни їх удосконаленою машиною або удосконаленим методом праці. Коли стати на цю точку погляду, що безумовно правдиво малює головні моменти сучасної господарської кризи, але не знаходить дійсної причини її народження — то економічне положення цілого світу треба визнати цілком безнадійним.

Проаналізуємо цю теорію. Згідно цієї теорії відправним моментом сучасної кризи треба вважати післявійськову раціоналізацію промисловості, котра разом з переходом цілих галузів чисто військового промислу

на мирну продукцію, викинула на ринок кольосальну масу різномірних товарів і швидко не лиш наситила попит, треба визнати, більший в післявійськовий час (в наслідок підвищення благобуту нової верстви, „натуритив“ й заповнення браку в деяких продуктах в військовий час), а й обставина на ряду з поступаючою далі перепродукцією викликала значне падіння цін товарів — і примусила промисловість обмежити їх продукцію...

На наш погляд, і сама раціоналізація промисловості також має свій початок й свою підставу в цій конкуренційній боротьбі за ринок. Лиш необхідність зниження собі вартости виробів, а тим самим можливості успішної боротьби з конкурентами й збереження „нормального зиску“ — а ніщо інше примусило промисловців до введення цієї раціоналізації.

Але рівно ця раціоналізація продукції, чито виявилася вона в веденні удосконалених машин чито раціоналізованих методів людської праці, разом із обмеженням самої продукції — привели до масового звільнення робітництва й тим самим поклали початок сучасному прогресуючому все більш безробіттю. Це безробіття або зменшення заробітної платні чи часу праці знизило в свою чергу покупну здібність широких кол населення.

До того ще додалася девальвація валюти більшості європейських держав — і все це взяте до купи ще більше зменшило покупну здібність ринку.

Нове зменшення ринку викликало нове обмеження продукції й безробіття нових осіб — „тому, що не купують“, а ці знов перестали бути споживачами — „тому, що не працюють“...

Таким чином накопи ми сталиб продовжувати наші міркування теоретично — прийшлиб до повного „зеро“-продукції, торгівлі, й праці...

Практично так воно не є — всеж і в часи найжорстокішої кризи зберігаються групи населення, покупна здібність яких не паде зовсім або мало — це заможні люди, державні урядники, пенсіоністи, тощо, або групи, покупна сила яких в наслідок кризи падає, але не пропадає зовсім — це дрібні промисловці й торгівці, працюючі робітники, тощо.

Працею на заспокоєння тих груп і обмежується праця промисловості в часи найгіршої кризи — і поскільки потреба цих груп у промислових výroбах не є безмежною — вона скоріш зменшується, ніж збільшується зчасом — то й продукція по мірі її зменшення все обмежується, викидаючи на брук усе нові й нові натовпи „непотрібного“ зараз людського матеріялу...

Ось перебіг сучасної кризи, підстави економічної катастрофи й масового все зростаючого безробіття в усіх культурних країнах нового й старого світу.

Положення ще більш загострюється браком закордонного ринку збуту, заснованням власної промисловості в більших європейських колоніях, системою майже „заборонної“ митної політики більшості країн Європи.

Але для зрозуміння дійсної причини кризи треба не

засліплюватися цією видимою перепродукцією, яка велика вона й не була.

Хай ми знаємо, що природа й людська праця за останні роки нагромадила кольосальні засоби, хай ми знаємо, що мільйони бушелів пшениці, тон цукру та кави, звязків бавовни, тощо, лежать на складах і не можна їх продати навіть по найнижчих цінах... Хай знаємо, що **всіх цих припасів старчилоб на виживу цілого людства на роки** — все це не змінює справи й не виправдує твердження політиків і вчених економістів про абсолютну надпродукцію... Бо ми знаємо також і про мільйони голодуючих не тільки на Сході Європи та в Китаю чи Індії, але й в самій „культурній Європі“ й Америці... Ми бачимо десятки мільйонів людей, які не голодують, але задовольняючи свої крайні животні потреби, не встані задовольнити потреб менш необхідних — як то одяг, обув, урядження своїх помешкань, культурних потреб, тощо. Ми знаємо, що т. зв. „надпродукція“ ще більш поширює це коло „незадоволенних“ вповні чи частинно консументів і жене до економічної катастрофи цілий світ...

Таким чином справа ні в „надпродукції“, ні в тім, що різного роду товарів вироблено забагато — а в тім, що люди, які їх потребують, не можуть їх купити чито в наслідок безробіття чито через погану платню за їх працю. Справа не в хибах продукції — а в хибах розподілу. Сучасний соціальний устрій вже не є в стані регулювати раціонально економічне життя світу — і пригадує нам машину, в якій одна модерна зраціоналізована робота частинно сполучена з другою архаїчною й працюючою з переборами: сучасний авіаційний мотор прироблений на віз, яким, на волах, колись наші прадіди їздили по сіль до Криму... З практики сучасної господарчої кризи ми знаємо й, мабуть, відчуваємо на власнім карку всю хибність ліберально-капіталістичної формули „laisse faire, laissez passer“. Друга формула — її протилежність — формула й практика „соціалізації“ цілого нардоньо-господарського апарату, в СССР, не дала ліпших наслідків і безсила „здобувати новий світ“... Демократична формула рівності дає людині всі права... Крім права на існування — під котрим ми розуміємо право кожного громадянина бути корисним членом своєї Нації й Держави. Це право чомусь не входить в жадний з кодексів „прав людини й громадянина“... І чи не злою іронією зявляються всі ті конституції, що гарантують громадянинові сучасної „демократичної“ республіки всі політичні й громадські права, і залишають цього „повноправного“ громадянина, де коли й з цілою родиною вмерти від голоду під плотом — тому, що для нього не має праці в наслідок „перепродукції“, „скорочення штатів“, відсутності кредитів, тощо. І цей „вільний“, „повноправний“ громадянин архидемократичної республіки пухне або вмирає

від голоду, жебрає на поміч безробітним — а в той час сучасна, модерна фінансова аристократія не знає, як їй витратити гроші: банки завалені ростучими вкладками понижують увесь час відсоток на вклади, не забуваючи, розуміється, в тойже час піднести дисконтний чи позичковий відсоток. Банки повні грошей, а промисловість ледві животіє, одну за другою зачиняють майстерні, гаснуть вогні під кітлами, припиняють свій скажений рух машини... І поміж ними снуються ті, що ще не викинуті з праці, і чекають з жахом дня, коли й вони почують слова або прочитають анонс про зменшення штатів або, навіть, закриття фабрики в наслідок кризи.

(Докінчення буде).

ДО ПЕРЕДПЛАТНИКІВ.

Просимо всіх наших шановних передплатників, щоб совісно й своєчасно сповняли свій обов'язок зглядом видавництва, не лиш читали, але й платили за журнал, бо хто залягає передплатою, той підкопує його існування. Заразом звертаємо увагу й завзиваємо всіх шановних передплатників з краю й закордону, що залягають передплатою, щоб не чекали на окремі напимнення чи на інкасанта, але негайно вирівняли свої залежності й точно вносили передплату, бо кожний зпизнений день, кожний відрочений переказ спричиняють нам непоборимі труднощі. Коли хто з передплатників-довжників не заплатить бодай частину своїх залежностей до 20. червня 1932. р., тому спиняємо дальшу висилку журналу й будемо примушені нап'ятнувати його на сторінках журналу як такого, що свідомо підкопує існування журналу, — до чого, думаємо, ніхто не допустить.

Коли всі передплатники точно сповнятимуть зятягнуті зобов'язання й приєднуюватимуть ще нових передплатників, то журнал підносячися морально й матеріально, виходитиме правильно й сповнятиме як слід і свої обов'язки зглядом передплатників.

Чергове число 9—10. вийде на 20. червня 1932. р.

Видавництво „С. Д.“

Т-во „УКРАЇНСЬКА ШКОЛА“ В ЧЕРНІВЦЯХ.

ПУШКИ: Звіт жертв за листопад 1931: Укр. акад. коз. Чорноморе 18 л.; п. Соколишин Степан 47 л.; п. Глипка і С-ка 96 л.; Курс на Манастирську 100 л.; Курс на Рошу 20 л.; п. Цвйок 65 л.; п. Мороз Євгенія 11 л.; Адміністрація „Час“-у 11 л.; Пушка Укр. Шк. 23 л.

За грудень 1931: п. Соколишин Степан 57 л.; Секція з Полевої вул. 14 л.; п. Цвйок 138 л.; п. Завада Антін 31 л.; Народна Канцелярія 181 л.; Адміністрація „Час“-у 21 л.; п. Мельничук Антін 13 л.; п. Горн 30 л.; п. Антошко Осип 9 л.; п. Глипка і С-ка 110 л.; Півн. Банк 26 л.; Укр. Шк. 6 л.; п. Райлян 13 л.; Секція Нової вул. 202 л.

Всім жертводавцям щира подяка.

Виділ.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: в краю річно 240 л., окреме число 12 л. Для всіх заграничних країв річно 2 ам. дол. або їх рівновартість у іншій валюті.

УРЯДОВІ ГОДИНИ Редакції й Адміністрації 10—13. год. в понеділок, середу й п'ятницю. Наша адреса: „Samostijna Dumka“, Cernăuți, str. Petrovici 2, Roumanie.

Самоствійна

Національно-громадський
та літературний журнал

Виходить 5. і 20. кожного місяця.

Редагує: Комітет Письменників.

Думка

Рік II.

Чернівці, 5.—20. червня 1932.

Число 9.-10.

Юрій Артюшенко.

За оздоровлення Інтелігенції-Мозку Нації

Нація це органічно цілий та неподільний організм, що охоплює всі верстви, всі групи й усі покоління, а мозком, — носієм і виконавцем її великої ідеї є інтелігенція.

Провідне становище в колі інших народів кожна нація добуває висотою культурного рівня; від здібності інтелігенції залежить сучасність і будучність нації.

Інтелігент мусить звязувати в одну нероздільну єдність своє життя з життям цілої нації; мусить присвячувати свої здібності й знання не лиш на боротьбу за своє існування, але й за існування цілої нації; на боротьбу за національне ім'я й національні ідеали.

Отже і в українській нації українська інтелігенція повинна мати належне розуміння національної боротьби й потреби національного виховання.

На нашу думку причиною неспіхів наших визвольних змагань не стільки була мала кількість інтелігенції як те, що ця інтелігенція в національному житті українського народу була маловартісною. Її не можна було порівняти напр. з англійською чи німецькою інтелігенцією, що прищипила своїм масам бажання бути першими з поміж перших.

Останні події світового характеру й події нашого життя заставляють глибоко задуматися над недомаганням нашої інтелігенції й настроями наших мас.

В умах же української інтелігенції, як на українських землях так і на еміграції переходить зараз процес, який можна назвати станом національної ферментації, якому унеможливають скорий та успішний кінець, як зовнішні вороги так і свої деструктори.

Злочин поповнений членом родини кидає тінь підозріння на ціну родину. Національний злочин поповнений провідною інтелігенцією кидає тіні на проміння світла до ліпшого майбутнього цілої нації. Роздвоєння й безперестанна мінливість психіки частини інтелігенції привели до того, що в загалу довіря до інтелігенції захитане.

Насуваються грізні хмари; щораз ближче й ближче чується подув бурі, що ось-ось розляжеться блискавично над нашими головами. Людей сильних, з усвідомленою ясною думкою, зі сталеною міцною волею й незломною вірою в силу національного духа та в єдність і неподільність нації, — людей, що віддадуть для національної ідеї себе й своє життя, — людей, що зуміють розпалити стремління й змагання цілої української нації, а сили й енергію збірної волі її спрямують лиш на здобуття найвищої мети — вимагають ті тяжкі часи, що котяться до нас неначе чорні хмари зі Сходу.

Ми, як недержавна нація, мусимо мати як найбільше змислу й ініціативи до боротьби й видати з себе максимум творчости й чину, бо таке чи інше до нас ставлення інших держав і народів єдино залежатиме від нашої безкомпромісової постави та активності, отже цінности нас самих.

І саме в цей так важкий час інтелігенції — мозок української нації недомагає. Недомагання нашої інтелігенції полягають у тому, що не може вона позбутися тих нездорових домішків, які утруднюють скорому закінченню національного ферментування в умах її.

Коли під інтелігенцією розуміти частину живого національного організму, що змагає до повного здоров'я, розквіту й розросту нації, то ніколи не можемо прийняти такої дифініції як: „Під інтелігенцією розуміємо ту суспільну верству, яка умовою працею заробляє на прожиток“ — (В. Целевич „Вимірання української інтелігенції“, „Нович Час“, ч. 38, 21. II. ц. р.). Бо майже на кожному кроці приходиться зустрічати б. старшин, інженерів, докторів і професорів, що також умовою працею заробляють на прожиток, але які втралили навіть духовий зв'язок зі своїм національним організмом. Особливо звичайним явищем є це на еміграції. Коли прийдете до такої особи й запропонуєте стати передплатником хоть одного якогось національного часопису або журналу, то звичайно одержите відмовлення з тих або інших причин. Порівняйте цих людей хочби з німецькою безробітною родиною, про яку американський журналіст Кнікербоккер в своєму репортажі „Ніччю по Берліні“ — пише: „Тижнево одержують во-

ни 15 марок і 85 феніків. Ця сума мусить прогодувати чоловіка, 5 дітей (4 місяці, 4, 6, 9 і 10 літ) і її (дружину). — „В першу чергу відкладаю з цієї суми 85 феніків на тютюн, без якого мій чоловік не може обійтися. Мешкання коштує 3 марки тижнево, 70 феніків газ і 1 марка на партійну вкладку. Робить це 6 марок і 80 феніків. Лишається 9 марок на прожиття для 7 осіб“.

Колиж такі відірвані від національного організму люди в суспільному житті деколи, в більшості з примусових причин, й беруть участь, то вона не приносить велику користь, а то ще й шкоду. Хід подій, що йдуть мимо них, часто викликає в них огірчення, але взяти активну участь в діяльності, від якої, залежить бажаний конечний вислід цих подій, — вони ухиляються. В наслідок цього виникають далеко йдучі непорозуміння, що приводять до анархії й боротьби в самому суспільстві. Такі й подібні їм приклади привели до того, що робітничі й селянські верстви, а з окрема б. воляки, цілком перестали довіряти інтелігенції та поставилися з упередженням до неї. І це якраз у той час, коли самі українські народні верстви, не зважаючи на сучасну політичну, матеріальну й економічну руїну, видержують теперішнє положення без усяких хитань та ухилів і лиш за браком здорової провідної інтелігенції не можуть з оборони перейти в наступ.

Витворюється в уяві просто божевільний велитень: дуже великий нарід з малим хворим мозком. А для того, „щоб умовою працею заробляти на прожиток“, цей „мозок“, у виді інтелігенції часто не перебірає в засобах для досягнення своєї егоїстичної мети. Тут годі вже обійти культурно, економічно-господарське, а в більшості й прикрите політичне взаїмовідношення української нації до зовнішнього оточення й спекують на ньому, часом для зовсім невиразної й незрозумілої навіть мети. Характеристичними прикладами можуть бути такі представники, як Любченко, Певний, Назарук, Хомишин, Студинський і подібні їм.

Декілька літ перед своєю смертю написав Вашингтон „Farewell Address“, — свій заповіт, де між іншим пише: „Ніколи не забувайте, що нарід, який шукає безкорисної вигоди від іншого народу, поступає божевільно. Це є мрія, яку розвіє досвід і яку так само відкидає й національна гордість“. І як далекі від цих слів, — гідних наслідування, — багато з тих наших, „що умовою працею заробляють на прожиток“.

Виходячи із заложення, що інтелігенцією є ті люди розумової праці, що з власної волі взяли на себе найбільший обов'язок служби на користь нації для досягнення її найвищої мети й підпорядкували все інше цьому найвищому й найважливішому завданню, по якому свідомо й неухильно прямують — ми не можемо людей з табору Любченка, Певного та інших віднести до рядів такої української інтелігенції. Вони належать до української етнографічної суспільної верстви з культурними надбаннями.

Отже на нашу думку треба як найскорше створити національно-моральний кодекс української інтелігенції, кодекс, який визначив би для цілої української інтелі-

генції міцні національні рами, переступ яких уважався-б за національний злочин. Треба скувати цей кодекс в національні сталеві рами, щоб і чужина вже нарешті побачила характерне національне обличчя української інтелігенції. Ліпше втратити декілька „цінних“ одиниць, як має гинути ціла нація. Хай ці рами охоплюють меншу кількість інтелігенції, але питома вага якої буде більша. Черпати нові сили треба передусім з молоді. Наші вороги своїми крайніми ворожими репресіями, терором і тортурами намагаються за всяку ціну знищити здорову, сильну й незломну частину нашої інтелігенції, цю опору української нації. Все це не проходить без належної уваги з боку широких верств українського народу. А тому й створення цих сталевих рам кодексу найде з боку найширших верств української нації підтримку й признання.

Від рішучих і активних кроків нашої інтелігенції в цьому напрямкові залежить майбутність української нації.

М. Райгородський.

Наука про суспільність

Щодня чуємо слова „наша суспільність“, „людська суспільність“ і т. д. Уживаючи слово „суспільність“ маємо звичайно на думці людство, як певну цілість, — або зеднаний гурт людей на основі чогось спільного. У найширшому розумінні суспільність це вираз людського співжиття. Сучасні соціологи здебільшого вважають, що суспільність є там, де численні одиниці зв'язані між собою певними взаємовідносинами, які повстали або на основі певних інстинктів або для якихсь спільних цілей. Наслідком усупільнення гурт свідомих істот перестає бути тільки сумою одиниць, але починає перетворюватися в групову єдність, як це напр. є з нацією.

Характер гуртових проявів людського співжиття звичайно означається цілістю суспільного розвитку. Це є ланцюг дій, що не повертаються назад та взаємно на себе (а то всебічно й різноманітно) впливають. Отже можемо говорити тільки про подібність суспільних явищ, а не про їх тотожність. Як нема двох людей з однаковими головами, так само нема двох вповні однакових суспільних явищ. Але подібність може бути така близька, що й для суспільного діяння можемо встановлювати певні засади — правила, яким підлягає розвиток кожного суспільного явища. Що правда, ці суспільні „закони“ не мають того повсечасного та, мовляв, усесвітнього значіння, як напр. закони фізичні, але уможливають нам пізнання тенденцій суспільного розвитку та зміст суспільних взаємовідносин. У зв'язку з цим важніше зрозуміти тенденцію суспільного явища, ніж описати його назверхню форму або перебіг. Напр. істота кожної революції не є в бурхливих чи кривавих революційних подіях, але в тих змінах (психічних і суспільних), які повстають наслідком революції.

Узагалі ми досліджуємо звичайно тільки наслідки впливів поодиноких суспільних чинників. Для самих

чинників здебільшого не можемо приложити пересічну мірку, бо це є вже галузь можливостей. Ми знайдемо напр. правдивого демократизму більше в монархістичної Данії, ніж, скажім, у Польщі, дарма, що остання має дуже ліберальну конституцію. Не треба забувати, що кожне суспільне явище є вислідом попередніх суспільних процесів і є новою суспільною дійсністю.

Своєрідність суспільної дійсності можемо ілюструвати таким прикладом. Розглядаймо такий ряд: матерія (напр. земля) — організм — свідомість (людська) думка — суспільність. З неорганічного матеріалу не спромоглися дотепер люди висвітлити повстання організму (живої клітини) так само, як не можемо ми з перебігу нашої тілесної чинності (їдження, ходження, спання й т. д.) висвітлити повстання людської думки. Подібно не висвітлимо повстання суспільності поодинокими (або й всіма разом) проявами душевної чинності, хоч безперечно свідомість є передумовою людського співжиття взагалі. Кожна нова дійсність (фізична, психічна, суспільна) є явищем нового порядку. Водопад не є тільки певною кількістю води, наша думка не є тільки сумою уяв, нація (або найширше — суспільність) не є тільки збором (сумою) одиниць.

Про характер і самостійність науки рішає головноріш предмет (що досліджуємо) та метода (як досліджуємо). Самий предмет соціології, себто „суспільність“ або точніше — „усуспільнення“, викликає значні труднощі його дослідження. Передусім суспільні явища є завжди поміж собою зв'язані, немов невидимими нитками. Напр. збагачення народу, підбої колоній й т. д. мають звичайно одним із наслідків розквіт літератури, мистецтва та розмах культури взагалі. Або навпаки: політичне поневолення народу викликає його економічний занепад, а це знов має наслідком культурну відсталість та под. Загально можемо сказати, що суспільне життя є не тільки гуртове (масове), але й комплексне.

При дослідженні фізичних або хемічних процесів ми, хоч і розглядаємо їх з людського становища, всеж не робимо людину **осередньою** особою предмету дослідження, як це буває при студіях суспільних явищ. Та не тільки якусь загальну „людину“, (без ближчого обмеження) робимо ми основою суспільнознавства, — але звичайно вкладаємо до цього поняття „вселюдини“ зміст свого народу, своєї класи, свого стану або партії. Підходячи до суспільних явищ, ми **переживаємо** їх відповідно до нашого світогляду, виховання й освіти, інтересів і цілей, тощо. Тимто й виклад суспільних явищ звичайно буває забарвлений в дусі того психічного й суспільного середовища, з якого походить. Так витворилося напр. „християнське“, „соціалістичне“, та ін. розуміння суспільності. Це є так звана „інтросекція“, як що вживемо прийнятого означення. Ми вносимо суспільну дійсність до нашого нутра та витворюємо для нас самих своєрідний світ.

Але, не вважаючи на різні труднощі, соціологія свій предмет дослідження має. У найширшому розу-

мінні цим предметом соціології є усуспільнення, як процес повстання й розвитку взаємовідносин поміж свідомими істотами.

Метода, себто, як пізнаємо предмет нашого дослідження, означається самим матеріалом дослідження. В соціології переважає метода синтетична, що намагається охопити суспільне явище якомога всебічно та в цілості.

Саме слово „соціо — логія“ (суспільно — знавство) витворене зі сполучки слів двох різних мов: латинської та старо-грецької. Як наука, — мусить соціологія ще сьогодні часом доказувати свою наукову самостійність, — дарма, що соціологічного підходу до суспільних явищ уживають здебільшого й найбільше завзяті противники соціології.

Науково цікавитися суспільними проблемами почали вже старі греки приблизно коло V. ст. перед Хр. А оден із них — Аристотель, що жив мабуть між 384—422 рр. перед Хр. та до нині є одним із найближчих мислителів і вчених, уважається здебільшого за властивого основоположника соціологічного дослідження. Він досліджував головноріш підстави й розвиток співжиття в родині, громаді (волості) та державі. Вже його вчитель — Платон подав у своїх по мистецьки написаних творах вимріяну й недосяжну теорію „щасливої“ держави, в якій при владі найздібніших (мудрців і військових) та шляхом скасування родинних зв'язків і приватної власності (але при широкому використанні неземних цінностей) хотів він затерти причини до внутрішніх незгод і досягнути суцільної державної єдності.

На вповні критичній основі спробував подивитися на суспільне життя італієць Віко в XVIII. ст., що своє вчення навіть назвав „новою наукою“ та значну увагу присвятив питанню людського поступу. Ще більше записав своє ім'я в історії суспільнознавства француз Огюст Конт (A. Comte), який справедливо вважається за батька новітньої соціології. Від часів Конта суспільнознавчий дослід успішно розвивається щораз більше. З часом повстав у соціології цілий ряд теоретичних напрямків (шкіл), котрі нерідко боронили й боронять погляди, що взаємно себе заперечують.

Не абияку роллю відіграв тут старий спір: чи суспільні явища природні, чи тільки штучно утворені та чи суспільні витвори справді реальні (дійсно існують) чи тільки ідеальні (видумані).

У новітніх часах німець Теннієс спробував частинно примирити ці різні погляди своїм розрізненням „іраціональної волі“ („волі, в котрій проявляється мислення“) та — свідомої волі („мислення, в котрому проявляється воля“). Перша, на його думку, є основою спільноти, що утворює родину, племя, народ, — як реальні єдності. Друга — має бути підставою для ідеальних витворів (суспільність, держава).

Але це примиряє становище своєї мети не досягнуло. Чому народ (або й нація) є реальне явище, а держава ідеальна? Цеж дві сторінки того самого (одного) суспільного розвитку.

Власними очима або при допомозі інших змислів не пізнаємо ніякого суспільного явища. Також знаємо, що

предмет нашої досвідченості (тим самим і досвіду) ніколи не покривається з предметом нашого дослідження.

Держава, нація та інші суспільні явища можуть розглядатися з однаковим правом як реальні або ідеальні явища — в залежності від того, який зміст ми до цих понять вкладаємо та **що** в самих явищах шукаємо.

Але завжди потрібно рішитися на одне: будь-або.

Сучасні соціологи переважно на це дають відповідь дослідженням **реального** явища усупільнення, що є основою кожної суспільності.

Інж. Л. Косторів.

Куди йдемо?

(Докінчення)

Спробуємо розібрати, хто несе вину за цю кризу, хто спричинився й спричиняється й надалі до її існування, хто перешкоджає її усунення, наколи воно в сучасних соціальних умовах можливо взагалі.

Як знаємо — абсолютної надпродукції немає — бо потреба мільйонів людей не є заспокоєною не лиш вповні, але й частинно. Є „надпродукція“ відносна, що повстала з тих обставин, що люди, не маючи праці, не можуть купувати те, що їм потрібно.

З другого боку промисловці, в наслідок усе зменшуючого збуту, не є встані продовжувати виробництво в повнім розмірі — бо „благодійність“ не є торговельною засадою та й брак потрібного капіталу й „дорогий кредит“ банків стоять тому на перешкоді.

В тім то й криється пекуче протиріччя сучасної господарки, що промисловий капітал зараз знаходиться в надзвичайно великій залежності від капіталу фінансового й та залежність постійно збільшується.

Як старий рабовласник був зацікавлений принаймні хоч у фізичному існуванні рабів, що були його власністю, так і досвідчений розумний промисловий капіталіст — є з чисто комерційних міркувань зацікавлений у відносному благобуті не лиш власних робітників, але й ширших кол населення. Бо ожебрачення робітників і населення значить для нього страту ринку збуту вироблених ним товарів і тим самим і його власне банкруцтво.

Інакше стоїть справа з промисловим підприємством, що знаходиться в руках анонімного акційного капіталу.

З правила більшість акцій цих підприємств знаходяться в володінні банків — і ті ведуть „промислову політику“ в інтересах своїх власних, в інтересах „найбільшого зиску“ своїх директорів і акціонерів... Для них національна корисність підприємства, рід та напрямок його виробництва не грає жадної ролі — акційне підприємство для фінансового капіталу є величиною абсолютно абстрактною.

І фінансовий капіталіст спекулює цією абстрактною величиною: купує, продає, підвищує й знижує її цінність та й абсолютно не цікавиться тим, що цей

об'єкт гри з'являється соціальним організмом, який у свою чергу складається з живих організмів людей — робітників, урядників, що хочуть їсти, дихати, існувати...

Біржева „гра“... яке характеристичне це слово для означення цих операцій, що їх робить фінансовий капіталіст над благобутем окремих людей, націй, світу... І чим відрізняється ця гра від карточної гри старих російських поміщиків, що програвали своїх кріпосних людей або вимінювали їх на псів...

Але „грюндерство“, „розводнення акційного капіталу“, засновання усякого роду „контролюючих підприємств“, гра на безпідставне зниження чи підвищення ціни акції — ось головні моменти **тепер** шкідливої діяльності сучасного фінансового капіталу.

Ми кажемо **тепер** — бо були часи, коли фінансовий капітал був позитивним чинником в господарському житті світу й спричинився до створення величезних промислових і торговельних підприємств. Але фінансовий капітал уже відіграв свою позитивну роллю, — як у свій час відіграла її феодална аристократія, що колись була й корисною для національного життя. Все це має зв'язок із нинішню кризою, а тим самим із питанням: яким чином можна було-б подолати сучасну „перманентну“ господарську кризу?

Як знаємо головною причиною сучасної кризи є „надпродукція“. Сучасна криза є кризою збуту — зменшення покупної здібності мас населення в наслідок зменшення його покупної здібності й головним чиним **безробіття**.

Соціальна хвороба — масове безробіття не є вже новим явищем в історії культурного світу. Сучасні „демократичні“ держави борються проти цієї хвороби шляхом уділення державної сталої допомоги безробітним... Цей метод не є ні моральним ані тим більше, радикальним методом поборювання кризи. Уділення грошових підпор якимбудь способом є завжди одним з родів жебрацьких милостинь — тобто чимсь **принижуючим** для тих людей, що не зі своєї вини попали до біди в наслідок безробіття й лиш завдяки цій біді примушені цю милостиню побирати. Мало того, цей спосіб є й неморальним і деморалізуючим для людей — бо тим способом підпирається й особи, що **працювати не хочуть** і бажають спокійно жити за рахунок грошей суспільних. Коли взяти ще під увагу, що ці суспільні гроші вилуповуються податками в тих колах населення, які якраз найбільше зруйновані кризою, тобто промисловців, торговців, робітників, селян, урядовців — в той час як фінансовий капітал завжди знаходить способи уникнути високого оподаткування — то цей метод боротьби з безробіттям треба вважати не тільки аморальним, але й шкідливим.

Другим способом боротьби з безробіттям і **самою кризою** є уділення безробітним праці, а тим самим і хліба. Історія, найліпший учитель людства, дає нам вже подібні приклади боротьби з безробіттям. Оден такий приклад століттями старий, до сьогодні є свідком як чеський король Карло IV. поборов тоді безро-

біття та його наслідки тим, що дав будувати в Празі т. з. „гладову зеть“ (мур голоду) — тобто працю може бути й непотрібну в той мент, але корисну соціально.

Підрахуємо — скільки сотень мільйонів, а може й мільярдів поодинокі влади видали в останніх роках на виплату підпори (милостині) безробітним — і можемо собі вявити, що за ці кольосальні гроші могло-б бути проведено й як різні місця, країни й держави були-б обогачені в **наслідок праці людей „безробітних“**.

Але ці „**нужденні праці**“ спричинилися-б не лиш до боротьби з безробіттям, але й до поборювання самої кризи. Вони не тільки заняли-б десятки тисяч безробітних, а й вимагали-б кольосальні маси різного роду сировини, машин, півфабрикатів, тощо. В свою чергу бувши безробітні, заробляючи гроші, могли-б піднести свій „життєвий рівень“ і купувати більш, ніж це вони робили раніш.

Усе це разом узятє відразу відбилося-б й на всіх галузях промисловости та торгівлі, що помалу збільшили-б свою продукцію та оборот і тим самим зменшували-б безробіття й збільшували-б благобут ширших мас населення...

Цей метод не є ще радикальним методом зниження народньо-господарської кризи. Є маса умов, що викликають та загострюють її й їх знищити при сучаснім соціяльним устрою не є ще можливим, але ці „**нужденні праці**“ зараз є можливим зарядчим засобом.

Але виникає питання: чи можна перевести подібні праці тепер, як це було можливе за чеського короля Карла IV? Хто мав би їх заініціювати та переводити?!

Здавалося-б — хто інший має турбуватися благобутем цілого народу як не „демократична влада“, що складається зі „свобідно обраних“ представників цього самого народу...

Але так воно в дійсности не є.

Не кажучи про правдиву істоту сучасної демократії — ця влада не зуміла-б перевести нічого навіть при всіх її найліпших бажаннях. Бо **дійсним сувереном** сучасного життя є ніхто інший як **інтернаціональний фінансовий капітал**.

Придивімся лиш уважно до подій сучасного політичного життя Європи та Америки, щоб легко пересвідчитися в цілій правдивости цього твердження.

Чи не правий лідер англійської „Labour party“ Гендерсон, коли пояснював кризу й димісію „робітничого кабінету“ підпольною працею банків і бірж?! Не треба забувати, що незадовго перед катастрофою англійської валюти, яка власне й зявилася видимою причиною падіння робітничого кабінету, він був занятий проектом ступневої націоналізації банків у Англії. Чи не міжнародний фінансовий капітал перешкодив здійсненню австрійсько-німецької митної унії, загрозивши Австрії відмовою в дальніших позичках? Чи не позичками з боку Європи та Америки керується сучасна політика багатьох „бідних“ держав, як то Польщі, Румунії, Сербії, Болгарії, тощо. Можна було-б навести багато прикладів утручання інтернаціонального капіталу в зовнішню або внутрішню політику сучасних держав.

Кожному мусить бути ясным, що „**нужденні праці**“, які мають поборювати безробіття й кризу можуть бути в ширшому розмірі переведені державою та її апаратом. Шляхи, осушення багниць, регуляція рік, державні й суспільні будови — ось короткий зміст праць, що їх може перевести держава, які потрібні й корисні її інтересам...

Але... відкіля держава візьме ті кольосальні гроші, що їх потрібно на переведення всіх цих праць, наколи ми сьогодні бачимо великі фінансові злидні всіх майже держав — а декотрі з них стоять навіть чи на краю банкруту (Німеччина, Англія, Австрія й дрібні держави), наколи сама фінансова система всіх держав світу знаходиться в скритій залежности від вінансового капіталу — тобто банків. А ледві чи фінансовий капітал погодиться позичити державам гроші на таку „мало рентовну“ річ, як „**нужденні праці**“. Фінансовий капітал не розбірчивий у засобах, він не знає принципів „моральности“, національної необхідности, тощо. Для фінансового капіталу є потрібний „більший зиск“ і то як можна швидкий — бо „гроші мусять обернутися“ й своїм оборотом принести все нові й нові гроші. А що має він робити в „борговими довготерміновими зобов'язаннями“ держави — вони не виявляють взагалі жадного інтересу для світової біржі. Може-б він і погодився на позичку, але чи сьогодні встані держава, тобто цілий нарід, були-б цю позичку прийняти — бо, що — що, а відсотки по ній може були-б більші ніж ця сама „довготермінова“ позичка... Чи ця позичка не була-б подібна до німецьких репарацій, постійно зменшувана? Чи не була-б потрібна для неї „перманентна мораторія“?! Тому можливість добровільної позички держави в банків для організації „**нужденних праць**“ є мало вірогідна — скоріше просто неможлива.

Залишається другий шлях — шлях революційний — тобто вдержавлення, „націоналізація“ цілого банківського апарату. Більшовизм, соціалізм?! Ні! Така міра не є ані „більшовицькою“ ані навіть „соціалістичною“ — вона диктується лиш старим, на жаль, призабутим римським правилом: „благо вітчизни є найвищим законом“. Завданням і обов'язком держави є забезпечення життя й благобуту нації й усунення хочби й радикальними способами всього того, що на перешкоді цього благобуту стоїть або йому загрожує. Не треба бути більшовиком чи соціалістом, щоб визнати цілу шкідливість фінансового капіталу в тих формах і проявах його, які ми бачимо в сучасному житті...

Ощадність — ось гасло сучасної доби економічної кризи — але кому вона на користь йде ця ощадність?! Люди складають свої гроші деколи добуті тяжкою працею до банків і одержують за свою ощадність мізерні відсотки... Банки спекулюють цими грішми, доводячи часто густо спекуляцією до краху, а своїх, „ощадних“ клієнтів до ожебрачення; позичають їх торгівцям та промисловцям під відсотки подвійні в порівнанні з тими, що платять своїм клієнтам, інвестують чужі доручені їм капітали до власних або підконтрольних їм підприємств — і зі всього цього збирають „тучні зиски“,

що обогачують їх директорів і акціонерів... Чи не було-б раціональним наколи зиски йшли-б не до бездонної кишені „жерців“ фінансового капіталу — а до державної скарбниці й обогачували не шкідливу касту фінансових капіталістів, які до того ще в більшості належать до т. зв. „улюбленої Богом нації“ й національно ворожій більшості населення — а підносили-б економічну силу й благодуг нації та національної держави?!

Тому на порядку дня в багатьох державах і в програмах багатьох інколи соціалістичних політичних партій стоїть про ліквідацію сучасних норм фінансового господарства шляхом удержавлення, націоналізації існуючої банківської системи.

Майже в усіх державах уже встановлюється державна контроль банкових і біржових операцій — і треба сподіватися, що ця міра є лиш першим кроком на шляху повної націоналізації банкової справи.

Але ми переконані в тім, що нація-держава нічого не стратить від знищення „модерного глутая“ — а приймає багато — в першу чергу поборення сучасної економічної кризи й повязаного з нею безробіття.

Памяті Аніти Гарібальді

На 4. червня, Італія святкула роковини смерті свого національного героя, та не тільки Італія, але й світ увесь, особливо ті народи, що перейшли, чи переходять, етапи визвольної боротьби — з підбитої, пригніченої, поділеної Нації — до незалежної, вільної, соборної Держави. Бо Гарібальді для цілого світу набрав значіння прототипу борця за незалежність Батьківщини, і недурно й ми, українці, коли хотіли підкреслити перед чужиною й ми значіння нашого національного героя — С. Петлюри, називали його — „нашим Гарібальді...“

На Яникульській горі, з котрої відкривається чудовий краєвид на цілий Рим, з його величними Палацями, з його історичними руїнами, з його нечисленими церквами та кампаніями, з його хвилястими горбами, зеленими від розложистих пиній та струнких кипарисів, святкує римський народ пам'ять свого героя в спосіб, гідний героя й Риму, відкриваючи пам'ятник Аніті Гарібальді, повертаючи з чужинної Франції тіло (чи вірніше — попел зі спаленого тіла) „жінки, мужности котрої (як писав Гарібальді) він сам собі бажав“, „Амазонки, до богині війни подібної“, що на цій самій Яникульській горі боронила Рим від французів поряд зі своїм чоловіком, для котрого вона завжди була „скарбом неоцінимим“.

Чи-ж могла бути краще вшанована пам'ять великого героя, як відкриттям, поряд з його власним пам'ятником, — найкращим, що маємо в Римі з модерного мистецтва, пам'ятника його вірній Дружині?

Досі тіло її, лежало десь у чужинній Франції, в тій Ніцці, що породила героя для Італії, але не захотіла бути італійською, — і лиш тепер фашистський уряд, з великими почестями, перевіз його до Риму, склав в підмурівках нового пам'ятника, щоб могло воно відпочити в місті, задля котрого стільки терпіло й страж-

дало. — Потім, через кілька днів, вирушить воно звідси в останню подорож — до скельної й поетичної Капрери, де, під кущами квіток у безмежному спокою самітного острова, в могилі з граніту, спить Герой сном непробудним, а коли нього — дочка Терезита, що була для нього янголом добрим і живим спогадом про покійну Аніту...

На пам'ятнику, що належить творчості Маріо Рутеллі, Аніта Гарібальді фігурує на коні, як звичайно фігурувала вона в усіх боях. З пістолем в одній руці, з поводами в другій, вона має на грудях дитину, підв'язану широкою хусткою, — яку саме — байдуже. Всі діти Аніти зазнали війну й народилися під гуркіт гармат, під постріл рушниць. Може бути проте, що це — малий Менатті, що народився в ніч після поразки в бразилійських лісах, коли батько, шукаючи за допомогою, не зміг повернутися назад до хибарки, де чекали на нього страдна мати-дружина й мале немовля. Помічаючи, що вороги оточують її зі всіх боків, Аніта збирає останні сили й, з пістолем в руці, мчить баским конем, притискаючи немовлятко до лона. Вісім днів блукає вона по лісі, не тратячи духу ані перед ворожим відношенням бразилійських стрічних селян, ані перед небезпекою від страшних гадів, якими кишать ці ліси, ані перед нелюдською втомою, — аж поки не знаходить свого чоловіка...

На передній і на правій сторонах базаменту розгортаються інші пригоди Аніти: її участь у морських боях, коли в війні за Ріограндську Республіку проти Бразилійської Імперії, Аніта — „гордовита й спокійна, мов статуя Палади“ — витримує напад бразилійської флотії, маневруючи рушницею не згірш від загартованих у боях вояків. Даремно Гарібальді благає її сховатися в трюмі, — Аніта лиш раз спускається до нього, але тільки для того, щоб вигнати звідти — ударами шаблі — двох переляканих матросів...

Тут-же другий епізод, від котрого віє меланхолією й жалем: поле коло річки Корибитани, де маленький відділ гарібальдійців був оточений і мало не винищений більшими бразилійськими силами. Аніта Гарібальді схиляється над одним — зі стількох трупів: їй здається, що вона пізнала плащ свого чоловіка, з котрим розлучили її нещасні події того дня, і котрого вона шукає вже від шести днів... Плащ ніби той самий, але хто пізнає в цьому покаліченому, порубаному трупі давню живу людину? І в великому сумніві вона не знає, вона підносить плащ до гори й приглядається...

І ось ще один епізод — останній. Останній на пам'ятнику, як був він останній і в житті Аніти. Гарібальді, після поразки під Римом і розпачливої втіячки через Тоскану й Марки, несе на руках свою вірну Дружину, що її починає вже вкривати своїм крилом янгол смерті, до хутора маркиза Гвичола, що на Мандріолах. Від кожного невірного кроку, вона здригається:

— Жозе, що це було? Куди ти мене несеш?

— Це я, моє серце... вже скоро...

Того-ж вечора, 4. серпня 1849. р., коли з далекої церкви доноситься дзвін на „Аве Марія“, перегортається

ся остання сторінка великого десятилітнього роману самопосвяти й пригод...

— Жозе... Діти... Італія... ледві шепочуть уста, і Гарібальді, тримаючи її міцно в обіймах, приймає останній віддих.

Але вороги наближаються. Селяни, що загостили втікачів, натискають, щоби Гарібальді негайно тікав далі; вказують, що на випадок його полону, їм всім загрожує шибениця, — і Гарібальді мусить поступитися.

Селяни-ж, боячись, щоби жандарми не знайшли в їхній хаті трупа Аніти, вивозять його в ночі на пустельну прибережну лайду й там ховають в піску. Вітер, через кілька днів, відкриває руку Аніти, і мандрівні собаки починають її рвати. Якась дівчина здимає галас, тіло Аніти вигребують, переносять на цвинтар, — звідки, 10 років пізніше, Джузеппе Гарібальді, — вже не втікач, а тріумфуючий переможець, — переносить його до Ніцци: — „Спи спокійно, Аніто, коло моєї любшої Неньки!“

Під новим пам'ятником на Яникульській горі, в присутності Короля й Королевої, в присутності цілого уряду, спеціальних делегацій з Бразилії й Франції й цілого дипломатичного корпусу; в присутності дітей і онуків Гарібальді, не кажучи вже про тисячну юрбу народу, — Мусоліні тримав промову на честь Аніти Гарібальді:

„Пам'ятник, що його Фашистівський Уряд вирішив присвятити на цій горі пам'яті Аніти, представляє її на коні, в постаті войовничої жінки, що переслідує ворогів, і матері, що боронить дитину. Визначний творець дав нам таким чином не лиш зовнішній образ Аніти, але й образ її духу, що об'єднував, підчас свого короткого, але повного пригод життя, високі обов'язки відважного борця поруч Гарібальді... (А в ньому) любить і подивляється Італія відважного мореплавця, генерала, що досягнув всі перемоги й не відступив ні перед ніякими жертвами, що обіцяв своїм червоним сорочкам не почесити й відзнаки, але „небозвід — як шатро, землю — як ліжко, Бога — як свідка... людину, що була бідна, як аскет, а щедріша, ніж Цезар...“

Евг. Онацький.

Український поклін Ю. Вашингтону

(Оден уривок з моїх подорожей)

В 1932. р. Зєдинені Дєржави Америки святкують двістолітній ювілей народження свого великого творця Юрія Вашингтона. Поруч з іншими народностями — замешкалими в Америці — Українці також поставили свою програму. Цілий плян був виготовлений п. В. Авраменком. Він то зорганізував наново Український Національний Хор під проводом невмірущої слави Олександра Кошиці. Оба вони виготовили святочну програму та з самого серця Америки — міста Вашингтону — на самий наш Великдень (1. V. 1932) пустилися в дорогу, по великих містах, здобувати славу українському народові.

В четвер увечері перед Великоднем виїхав я з Шікаго до Вашингтону та по дорозі душею трівоживсь: — ану як все не піде так як хотілосьби! Ми є непризнана нація — подумав я собі, не маємо своїх заступників (бо не маємо своєї держави), а тут йдемо до Вашингтону як Українці з поклоном Ю. Вашингтонові! Чи зверне на нас хтось хоч найменшу увагу?! Чи взагалі столиця Америки знає дещо про нас, а як знає, то що знає?! Крім цього приходить на думку питання про винайм найбільшого театру в Вашингтоні та про економічну кризу. З тяжким серцем, та геть пізно в ночі, ляг я спати, а експресовий поїзд тимчасом чимчикував дорогою Балтімор і Огайо до Вашингтону.

В п'ятницю пополудні приїхав я до Вашингтону. Зараз віднайшов п. Пігуляка та д-ра Л. Мишугу. Я довідався від них, що майже вся програма є готова, та що оба вони вже цілих три дні вганяють по місті за різними справами.

В суботу 30. квітня в 11. год. рано має явитися українська делегація в Білому Домі. В делегацію входили: — Др. Л. Мишуга як голова, панни Кобан й Уляницька з Вашингтону, панна Ткачук із Скрентон, панна Вислоцька з Пасейку, панна Мигаль з Нью Йорку, панна Гук з Нью Йорку. До цього долучено ще д-ра Г. Г. Скегара з Шікаго й українського репортера Никифорика з Вашингтону. Цих 9 осіб були прийняті в Білому Домі братом Гувера, п. А. Гувером. По вступній промові др. Мишуга передав великодні желання Гуверам, а пані Гуверовій прекрасну тарілку (гуцульського виробу) та тузин красних писанок. Фотограф зняв кілька знімків з делегації.

Зараз звідси делегація поїхала на стацію, бо там мав приїхати п. О. Кошиць і п. В. Авраменко. Тут ми побачили панство Шлапаків, які мали витати обох наших артистів хлібом та сіллю. Пані Шлапак тримала величезну паску, завиту в вишиваний ручник. Зараз при перших дверях на двірці стали в ряд танцюристи та інструктори — чекаючи на гостей. Довкола почало збиратися багато народу. Фотограф вже чекав зі своїм апаратом. Коли п. Кошиць з женою й п. Авраменко підійшли до дверей, п. Шлапак привитав їх старим українським звичаєм — хлібом і сіллю. Коли п. Кошиць прийняв дар та почав дякувати — фотограф зняв знімку. Звідси всі поїхали на обід до ресторану п. Шлапака на 1110—13 уліця, а по обіді всі переїхали до Каїро Готелю, де була приміщена головна квартира співаків та танцюристів.

В неділю рано — на наш Великдень — пустилася страшна злива. Я пробудився о 6. год. рано й, побачивши так уливний дощ, утратив усяку надію на успіх обох концертів. Та коло 10. год. почало випогоджуватися, а вже на полудне гріло сонце, повівав гарячий вітерець. Вашингтон і так чистий, а тепер ще скупаний теплим дощем, виглядав на казочне місто. Старі та великі дерева коло Білого Дому вже давно розвинулися, вишні відцвіли ще в половині квітня, а тепер доцвітали каштани та різні квіти на землі. Воздух пах магноліями та вакаціями. В 3. год. пополудні

трава була вже зовсім суха, а лиш десь-не-десь око могло побачити не висохлу калабаню.

В 1/23. год. вирушили танцюристи (70 пар) з Авдіторіюм театру, (де відбувалася проба), на площу перед Монюмент Вашингтона. Мешканці й туристи міста Вашингтону приглядалися яскравим костюмам і вишитим сорочкам. Такої паради місто Вашингтон ще ніколи не бачило! Довигм рядом — неначе лет диких гусей — а під проводом Авраменка й Пігуляка — танцюристи обійшли 2 рази монюмент Вашингтона, а потім вдалися на своє призначене місце. Тут відтанцювали деякі танки, а фотограф фільмовий знімав їх. До великого натовпу народу промовив кілька слів п. О. Касків та оголосив вечірний концерт.

Під вечір почав падати дощ. Пропаєв концерт — подумав я собі. Скільки зусиль, скільки надій покладалося, а тут маєш дощ! Беру з готелю тексі та їду до театру. Година 8. Вхожу до середини. Майже нікого нема! Мене обгорнула розпука. Їду за куліси подивитися в яким гуморі Авраменко й Кошиць! Там забарився яких 15 хвиль. Виходжу знов на театральну салью й — що за диво! Спідна підлога майже до половини повна, а балькон і льожі також. Вхід з улиці битком набитий; натовп людей такий, що неможна пропхатися. Всюди гамір, а довжезні ряди автів на дворі все довозять нових людей. В 1/29. салья на 2/3 заповнена. Льожі забрані всі до однієї. В льожах сидять дуже визначні гості, такі як: французський амбасадор Клавдел з женою, німецький амбасадор фон Прітвіц з женою, з еспанської амбасадри був сеніор Дон Луїс де Іріцьо з женою, сеніор Дон Мікуел Ехеґрай з женою, а також литовський амбасадор Броніус Казимир Балутіс, який по концерті гостив українських представників у своїх апартаментах. З американської аристократії, що сиділи в своїх льожах, були присутні: — сенатор Роял Ковпланд з Нью Йорку, др. Г. С. Гавинер, пані Валтер Брусе Гав, панна Л. Гарлан, пані Адолф С. Міллер, пані Едвін Б. Паркер, пані Давид М. Лі, пані Геннін Дженнінгс і пані Й. А. Врайт.

Із визначніших Українців з різних міст можна було бачити: д-ра Мишугу, Ревюка, Кедровського, адв. Радика, д-р Демидчука, Скоцка, Мурашка, Маційовського, Свободзяна й адв. Пізняка, всі з Нью Йорку. З Філадельфії були: д-р Дубас, адв. Свистун, д-р Черняк, і представники „Провидіння“. Поміж присутніми був також п. Л. Ясінчук, делегат „Рідної Школи“ в Галичині.

Концерт почався точно в 1/29. Програма (видрукована в англійській і українській мовах) представлялася так:

Програма Українського Свята з Нагоди Двісталіття Юрія Вашингтона.

Дія I. — Спомини з України.

(Балетна картина з гуцульського життя)

Замітка: Український Великдень. Сцена представляє краєвид з могили Т. Шевченка. На сцені йдуть такі картини:

1. Гаївка.
2. Журавлі, танок, що представляє перелет через море. Пісня: „Чуєш, брате мій“.
3. Коломийка в дві пари.
4. Гуцулик, сольо.
5. Сіянка (Коломийка наперед).
6. Гуцулочка-гонивітер, сольо.
7. Гопак колом, цілий збір.
8. Аркан, гуцульський танок легінів.
9. Гонивітер, гурт дівчат.
10. Козачок подільський.

Фіналь: Козак Парубоцький, сольовий танок, виконає артист Василь Авраменко.

Найкраще випала 4. точка, яку виконав 5-літний хлопець, Желехівський. З цього хлопця міг би бути великий артист, як би хтось заопікувався ним та дав йому добре виховання.

Дія II. — Народня Пісня України в Америці.

(Виконає Український Хор Олександра Кошиця)

1. „Кант св. Юрію“, ролігійна пісня — аранжував М. Яциневич.
2. „Псальма страстям Христови“, — аранжував О. Кошиць.
3. „Ой ти зіронько“, любовна пісня.
4. „Ой чумаче чумаче“, — аранжував С. Людкевич.
5. Колядки, танкові пісні — аранжував М. Лисенко.
6. Коломийки, танкові пісні — аранжував Ф. Колесса.
7. „Чорноморець“, історична пісня — аранжував О. Кошиць.
8. „Задумала вража баба“, співана казка — аранжував О. Кошиць.
9. „Козак та Дзюба“ жартоблива пісня, аранжував О. Кошиць.

Хор співав прямо чудесно. Критики в усіх вашінгтонських газетах згодилися що це є одинокий досконалий хор, якому ніхто не дорівнює, а найбільша газета „Вашінгтон Стар“ написала найкращу рецензію.

Поміж II. а III. актом сенатор Ковпланд промовив до публики. Провідні думки його промови звучали так:

„Коли виступають Українці в Вашингтоні, то роблять вони це не задля грошевої користи, а лиш щоб віддати честь нашому великому мужеві Юрієві Вашингтонові. Це народне мистецтво, як спів так і танки, прийшло до нас із урожайних піль України й має за собою драматичну та трагічну минувшину. Молоді Американці українського походження одержали це мистецтво в спадщині по своїх родичах, а тепер хочуть заінкорпорувати його в культуру Америки. Ми приймаємо вас з отвертими руками та просимо вас загостити ще не раз до Вашингтону, а ми прийдемо послухати вашої пісні та побачити ваші танки“.

Дія III. — На Землі Вашингтона.

(Балетні картини, получені з виступом цілого ансамблю)

1. Метелиця вюча.
2. Гречаники.

3. Чумак.
4. Катерина Херсонка.
5. Козачок, сольо дівчинки.
6. Козачок балетний.
7. Гопак колом, в одну пару.
8. Запорожський герць.

Фінал: Поклін тіням Юрія Вашингтона, виконаний цілим збором.

Всі картини й танки укладу артиста балетмайстра Василя Авраменка.

Костюми з усіх земель України — приготовані в гардеробі при школі В. Авраменка.

До танків приграє народня музика.

В III. дії найкраже була виконана точка 5., яку відтанцювала маленька дівчинка. А в точці 7. виступали обоє малі танцюристи. Оплески невгавали через 5 мінут, а діти лиш виходили з поклонами. При кінці малому хлопцеві навкучило кланятися, тому послідним разом махнув рукою, що вже більше не вийде. Публика громом заревіла на це, але він додержав слова й більше не виходив.

Фіналь випав величаво. Всі співаки стали в зад сцени, а 70 пар танцюристів довкола сцени в півкруг. На дручку піднесено образ Ю. Вашингтона а хор почав співати американський гімн. По обох боках поставлено американський і український прапори й хор відспівав „Ще не вмерла Україна“.

* * *

На другий день (у Великодний Понеділок) представники У. Н. Союзу й редакторі „Свободи“, повезли великий вінок із живих квітів на гріб Вашингтона до Монт Вернон (20 миль з міста Вашингтону). До цього товариства долучився я й пані Авраменкова. Навхрест квітів оповивала синьо-жовта лента з надписом: „**Американці українського походження**“. А при гробі ми вже застали другий великий букет квітів від Чехо-Словаків.

По цім наше товариство (яке складалося із 11 осіб) звиділо все господарство й будинки історичних Вашингтонів. А стоїть це все на високій горі, а сподом тече широка ріка Потомак. Вид чудесний, а ще в цю пору, коли відцвили сади, зацвити каштани та озимі жита — прямо рай! Ми навіть знайшли в горах одну грядку українського барвінку в повнім розцвіті!

В 5. год. ми повернули до Вашингтону. Всі ньюйорчане зараз поїхали домів, а д-р Мишуга поїхав до Клівланду на похорон о. Левицького. Я перейшов з Гаррінгтон готелю до Каїро готелю до п. Авраменка.

У вівторок в 1/21. з полудня я мусів виїжджати назад до Шікаго. Жаль було розставатися з таким милим товариством та чудовим Вашингтоном. Коло стації стоїть будинок головної почти, а на нім виднів такий напис:

„Messenger of Sympathy and Love
Servant of Parted Friends
Consoler of the Lonely
Bond of the Scattered Family
Enlarger of the Common Life
Promoter of Mutual Acquaintance
of Peace and of Goodwill among
Men and Nations“.

Відписав я собі оцю вашінгтонську життєву мудрість, сів у поїзд і — їду. В моїй голові, за послідних 4 дні, нагромадилося так багато всяких вражіннь, що навіть такі вогненні фрази не ділають на мене так як би це було під іншими обставинами. Мій експресовий поїзд перелітає бистрим птахом поміж чудові сади повні краси та цвіту. Залізна дорога гадиною веться поміж прекрасними, високими горами стейту Меріленд і Вірджинія. За 2 години наш потяг прилетів коло містечка Мартінсбург. Тут є одно місце, де мені здавалось, що я сиджу на самім верху гльобу та дивлюсь в долину на світ. Але й ще не так! Здається вперед, що поїзд несеться самим верхом гори, яка стоїть над дуже синім морем. Протираю очі і ще раз дивлюсь, і тепер починає щезати перший привид: — та синя краска, то не є море лиш дуже далекі верхи гір! Такої картини в своїх подорожах я ще не бачив ніде! Це було з правого боку, а з лівого, бачу сади повні білого, жовтого, червоного, червоно-білого, жовто-червоного, левандер, та рожевого коліру квіти. Воздух чистий до опяніння.

Такою красою й раєм жене поїзд аж до довгого тунелю Карчер. Звідси вже не чути шипіння та стогнання парової машини. Значить ми виїхали на самий верх гірського ланцюха, а тепер вже їдемо в діл. Попри штреку завважав я дуже маленький—може на одну стопу — потічок, який несе свою хрустальну-чисту воду десь в долину. Й так на наших очах цей потічок росте, бо бачимо як другі малі струмочки з верхів гір, зливаються з ним. За 1/2 години вже бачу, що потік зріс на яких 5 ярдів ширини, а вже перед Мекіспорт тече широка та велика, але zarazом вже брудна ріка.

Та чогось прийшло мені на думку таке: так як ця велика ріка, котра мала свої початки десь в тунелю з однієї самої першої краплини води, так мусіло-б починатися познакомлення взаємної доброї волі поміж людьми й націями — від тієї самої першої краплини — **самоуправа на своїй території!** Отож, послідне речення:

„Promoter of Mutual Acquaintance of Peace and of Goodwill among Men and Nations“

повинно знаходитися не на будинку почтовім, але на Білому Домі! І то не лише самі слова мали-б бути знаменом справедливости американської філософії, але треба ще поставити яскравий примір! **А такого приміру Вудров Вільсон не поставив.** І коли сенатор Ковплэнд хвалить українську культуру, то незнає він, що творці тієї культури являються зараз „man of no country“, а це лиш тому, бо послідне речення є лиш написане на мертвому камені...

Др. Г. Г. Скегар, Шікаго, Ілл.

Е. С., Львів.

Наші основні позиції

Вихідною точкою для українського націоналізму є ствердження факту, що Українська Держава не існує. Тому визвольна справа — здобуття Самостійної й Соборної Держави — стає на цілий ріст перед сучасним поколінням. Що раз більше й ширше усвідомлюють со-

бі українські маси ту істину, що **від політичного визволення** залежить не тільки **всебічний розвиток українського народу**, але саме його життя-буття. А коли так, то постулату політичного визволення не можуть усувати в тінь такі „вимоги життя“ чи „реальні здобутки“, що сконкретизовані в кличах: „зберігати стан посідання“, „в кооперації наше майбутнє“ або „знання — то сила“. Що більше, вони стають шкідливими тоді, коли відтягають маси від політично-визвольних змагань, бо тим самим засуджують український нарід на вічне нужденне животіння паріїв-рабів.

Повстання нашої держави кладе край не тільки грабіжницьким, імперіялістичним гонам наших ворогів, але підриває їх державну могутність. Тому то вони добровільно ніколи не погодяться на українську державність. Але й життя-буття українського народу є неможливе при одночасовому існуванні займанщин на його землях; тому без попереднього усунення займанців не може оформитися суверенне державне існування українського народу. А тому — наша визвольна справа перерішує вибір „нового“ **шляху боротьби**. Вибір цього шляху залежить від питання: чи український нарід взагалі, а кожний його член окрема хоче вільно жити, чи навпаки добровільно бажає своєї смерті. Зосередження всієї енергії народу для здобуття „реальних користей“ спричинює притуплення, знидіння ворожо-психологічного наставлення мас до займанців, а тим самим несе смерть нації, бо **єдино психологічне наставлення** вирішує здатність і волю поневоленого народу жити, бути сувереном-паном на своїй землі.

Ми хочемо жити!

* * *

Кличі й форми організації українських мас, прийняті всіма українськими партіями, є недостаточні для національно-державницького визволення. Бо дійсний зміст праці тих партій це — зберігання стану посідання тобто тих матеріальних, суспільно-економічних і культурних вартостей, що зараз маємо. Така оборонна позиція засуджує згори на невдачу навіть в області тогочасного зберігання. Тим більше безнадійною є в руках партій справа визволення, бо вона спирається в основі на морально-психологічних моментах, а не на самих культурно-економічних вартостях. Правда, ці психо-волеві моменти є в безпосередньому зв'язку з усіма життєвими, незаспокоєними домаганнями суспільно-економічного й культурного характеру, але зрештою незалежні від них. Навпаки, психо-волеві моменти самі є всілі оформити ті домагання в певну систему хотіння, вони всілі підсувати таку, а не іншу розв'язку. Міжтим психо-волевих моментів, що єдино рішають про національно-державницьке визволення, опортуністи добровільно зрікаються, а культурно-економічні вартості розробляють чи намагаються розробляти з займанцем так, начеб він був рішачим чинником. Забувають вони, що **долю народу вирішує тільки його внутрішня сила**.

Тому українські націоналісти, що розуміють єдино-спасаємість морально-психологічних моментів для вирішення національно-державницького питання та що за-

раз виключно дбають про їх посилення, є силою факту одинокі здібні для підготовки українських мас до національно-державницького визволення.

Не диво, що вже тепер можна ствердити велику притягаючу силу українського націоналізму й переможне становище його моральних вартостей супроти усіх українських партій і ворогів-чужинців. Від праці націоналістів залежить чи й коли переможе український націоналізм займанців також у фізичному ударі. Вже тепер кожна проба сил, що має місце на українських землях, укорінює українську національну ідею в свідомість і політичну орієнтацію українських мас; ті пізнають, що здійснення постулату державності може прийти тільки шляхом, що його вказують націоналісти. За разом кожною пробою сил добуває собі націоналізм, хай тепер тільки під морально-ідеологічним оглядом, провідну роль, усуваючи в тінь усі українські партії. Це вказує на правильність обраного нами шляху.

Тому підготувати українські маси й виховати їх для справи визволення є завданням нашого покоління. Головне завдання — національно-державне визволення й все, що з тим пов'язане, не можна робити залежним від побічних, напр. культурно-економічних вартостей, бо розсипуючи всю енергію на ці побічні й дугорядні завдання, відвертається увагу від головного. Отже змістом націоналізму під сучасний мент є довершування завдань, що в висліді приносять національно-державницьке визволення.

* * *

Видвигає національну ідею й дає їй силу зросту її власна мораль та її власний закон. З природи річі, ідея та її мораль є тісно пов'язані, особливо на початках руху, з особами, що її переводять в життя. Тому вимоги до цих осіб набирають першорядного значіння. Як звичайно вимоги ці вичерпує **ідеологія, характер і фактове знання командних і оперативних кадрів руху**. Кожна нестача в цих випадках компромітує перед масами не особи, але ідею, яку вони взяли заступати і за яку борються. Така перша передумова зросту руху.

Видвигнення ідеї й розгорнення національного руху можливе не шляхом хитрого й заподатливого використання випадковими чужими руками якоїсь сприятливої ситуації, але самостійним протиставленням своєї власної ідеї всім іншим і противникам. Це друга передумова зросту руху. Звідси апріорне різке **відокремлення націоналістів від усіх інших політичних груп** дає запоруку ударності руху, а то завдяки одного психологічного наставлення, однієї ідеї, однакового розуміння шляхів її здійснення та одного механічного пов'язання людей. Із другого боку, на практиці, у виявах видних для мас (поодинокі вчинки, масові акції), протиставлення українського націоналізму всім партіям доводить до поділу громадянства на два ворожі табори: щиро-націоналістичний та опортуністично-угодовий. Ніщо інше, лиш відношення до замайнців є пробним каменем цього поділу: оден табір не визнає чужої влади й піднімає боротьбу проти неї, — другий їй кориться, а боротьбу заступає шуканням „модуса вівенді“.

Тому й сила націоналістичного табору й інтензивність його виступів збільшує провалля, що ділить ці два табори, а ослаблення його уможливорює концепції „спільного національного фронту“, що змішуючи зерно з пологою ослаблює, а то й ліквідує всяку боротьбу з займанцем.

Наслідком двоподілу на протилежні табори є ярка й виразна кристалізація ідеї українського націоналізму та кличів його програми. Тому замазування того виразного обличчя української національної ідеї т. зв. „також націоналістами“ й їх постійний поступ у компромісовості (від „Заграви“ через УНДО до УКС-а) є найбільш медвежою прислугою для українського націоналізму.

Актив Української Нації є творцем такого укладу політичних сил, що своє остаточне оформлення знаходить у „фронтовій“ війні українського народу з займанцем. Зараз цей уклад виказує, що точка тяжости його лежить у боротьбі проти займанця, отже що всі опортуністично-угодові партії є лиш побічним продуктом цієї боротьби. Далі треба ствердити факт, що зараз уже майже ціла молодь є опанована націоналізмом і під ідеологічним і організаційним оглядом, та що широкі маси є під, що раз то більшим, впливом кличів націоналізму, даючи їм реальний і життєвий відгук щодня (вибори, народочислення, пацифікація, тощо). Таке поширення національної ідеї виявляє як постійний зріст націоналістичного руху, так постійне зменшування політичного значіння опортуністичних партій. Це zarazом є вказівкою як в міру зросту націоналізму проходитиме він своїми впливами все національне життя.

* * *

Питання програми є пробним каменем кожного руху.

Коли ходить про програму українського націоналізму, то важне наперед є здати собі справу з того: яку програму **намічено**, що з неї, отже в яких рямах її **популяризуємо**, і що зараз **реалізуємо**. Не менш важне є: не розрізнявати програми й тактики, як двох різних і окремих одна від другої річей, як це є в інших партіях (напр. в програмі „Самостійна Соборна Україна“, а в тактиці — автономія), а навпаки взглянути їхній взаємний, дуже близький зв'язок, що в наших мовах доводить навіть до утотоження цих справ. Врешті треба узалежнити питання програми й тактики від **сили ідеї націоналізму**, як свідомого зусилля реального підходу до життя. Це останнє з одного боку виключає схолястичне й безкритичне наслідування чужинецьких визвольних чи державних рухів (ірландців, індійців, фашизм, гітлеризм, тощо), а з другого боку дозволяє розробляти поодинокі ділянки програми в огні подій (реакцією на події, ініціативою актів, добром акцій, способом їх переведення). Таке розроблювання програми в огні подій не грозить небезпекою для чистоти лінії програми, що воно переводитиметься в загальних програмових означеннях (постанови Конгресу) та якщо сама ідея все буде остаточним критерієм добра й зла. Що більше це дає запоруку реальному підходові до дійс-

ности, тривкому її опанованню й органічному зростові сили руху. Кристалізація руху може тривати роки й десятки років, — після чого слідує „виступ“ в один день, що згодом стає історичним днем.

При організованні руху приходять на увагу 3 чинники: кличі, організаційні форми й кадри людей.

Кличі націоналізму повинні ґрунтуватися на **моральних** підставах і корінитися в **психологічних** моментах. Своїм завданням мають вони **перевиховання** мас збудженням їхньої волі до самостійницького життя, отже психічно-волеве наставлення мас, а не культурно-економічні осяги самі по собі. З останньому випадку розбудова культурно-економічного життя в чужому державному організмі іде по лінії вродження в той чужий організм, від якого повинні ми якраз незалежитися. Можливим зростом культурно-економічної сили кермує й регулює всетаки займанець і то не на свою шкоду, і в ніякому випадку цими осягами український нарід не пережине ані не перелічить займанця. Енергія зосереджена тільки на культурно-економічних завданнях ослаблює волю до удержавлення, до влади, притуплює вістря самостійницьких змагань і таким чином веде до неминучих компромісів ради цих культурно-економічних успіхів наших днів.

Не лиш з огляду на збройну розв'язку, але також із виховних мотивів, отже для вироблення агресивності, підметовості й почуття сили, енергія мас повинна бути спрямовка наперед у безпосередню боротьбу проти займанця; отже **спротив повинен бути засобом боротьби**. Щойно надмір енергії найде свій природний вихід у культурно-економічній та суспільній діяльності національного життя. Однак треба й у тих ділянках підкреслити політичний момент так, як від нічого іншого, тільки від політичної розв'язки узалежнена повна реалізація цих культурно-економічних і суспільних кличів. Отже й цим далеким від безпосередньої боротьби ділянкам національного життя, треба надати основний, націоналістичний знаменник, що тоді забезпечить ціле наше національне життя перед масовою опортунізацією його залогень.

Організаційні форми, прийняті українськими партіями, є невідповідні ні для кінцевого перевиховання мас ні для зустрічі чи викликання моменту проби сил із займанцями. У протиставленні до них треба підкреслити морально-подвижну силу кличів націоналізму. **Притягаюча сила цих кличів є саме цією організуючою силою для мас**, яких зрештою ніхто не позв'язує механічно до тієї міри, що вони всі підуть чи не підуть у бій. В данім випадку **кличі вповні виконують організаційні завдання**, цебто завдання, що їх мали-б сповнити організаційні форми. Зате організаційна сітка самих **націоналістичних кадрів** та їхні зв'язки є формою для уможливлення собі свободи рухів і ділань у підготовчій праці й ведення цілого руху. Омотання організаційною сіткою всіх мас є непотрібне й навіть неможливе ні тепер, ні в момент зриву. Націоналістична організаційна сітка має за завдання — **виховати кадри ініціаторів руху**, що зуміли-б в кожний час, й на швидко руку

зібрати хай імпровізовану силу в боротьбі з ворогом.

Тому формою організації мас треба вважати на так „сітку“ зі всіма зв'язками, як **чергу акцій і актів**, переводжуваних у імя тієї самої ідеї, з однією метою й під однією фірмою. Із другого боку для вдержання рівноваги між чуттєвим захватом мас і пляномірним та доцільним використанням енергії мас, є конечна сітка організаторів руху.

Лиш моральні категорії організують трівку маси. Тому не слід відкликуватися в кличах до матеріального мотиву, як рішачого, але до моральної вартості, гідності, самостійності й підметовості народу. Треба йти по лінії не слабшого, але сильнішого спротиву. Завдяки принциповості лінії недотягнення на ній є проривом не тільки лінії, але послаблення моральної сили кличів, яка вяже маси в одну збірну волю, організуючи їх тим способом для здійснення однієї ідеї.

Відносно націоналістичних кадрів треба мати на увазі, до чим менше людей тим більше ідея зв'язана з особами. Тому добір людей, головню в початках руху, є справа першорядної ваги. Рішачим критерієм добору людей повинно бути ніщо інше, як тільки **психічно-волеве наставлення** проти займанця. Ніякі інші прикмети тіла й духа, хоч би вони самі по собі були знамениті, не можуть заступити чи зрівноважити цього психічно-волевого наставлення. Ніяка спеціалізація праці для руху не може йти коштом його.

У наших умовах організаторами руху, активом на оперативних становищах та ініціативних ділянках найкращим буде т. зв. здеклясований елемент, соціально пливкий і змінливий, але волево рішений на все. Бо якраз ділянка нашої праці не вимагає цього від організатора? Під проводом цього летучого, здисциплінованого, свідомого свого обов'язку й не зв'язаного з ніякими „національними цінностями“, елементу можуть інші елементи виконувати поодинокі завдання.

Український націоналізм це змагання до політичного, а тим самим економічного, культурного й суспільного визволення. Успіх цим змаганням забезпечує **чинна участь мас** у боротьбі. Будити, порядкувати, об'єднувати ці змагання, спрямовувати їх на доцільні завдання й оформлювати їх висновки — це завдання **організації**, яка є виразником руху. Організація започатковує рух і проводить ним, а тому вона є **підметом руху**. Завданням її є найти живий зв'язок з масами, щоб забезпечити рухові органічний зріст по мимо репресій з боку займанця.

Правильність зв'язку залежить не лиш від життєвих кличів, але й від вибору виступів і акцій із змаганням до масового їх характеру, далі від методів праці, що повинні бути відносно мас перевиховні й незалежені від посторонньої волі й успіхів на оден момент, а вкінці від принциповості лінії, яку творитимуть найдрібніші осяги аж до всесторонньої їх капіталізації за кордоном.

Підметовість руху є забезпечена тоді, коли настрої

як змінчивий момент не стає самоціллю праці; інша річ, використовуючи настрої, переводити в життя програмові кличі. А далі: держучи в руках ініціативу й право останньої апробати, повинна організація під загрозою відокремлення, наслухувати й держати руку на бичах оперативного апарату, що діючи серед мас, постачає щораз нові вимоги життя та перерішає методи праці. А нарешті: треба порядкувати й зрівноважити різниці в „питомій вазі“ поодиноких земель, що невідклично залежить від організаційної справності апарату.

Концентрація збірної волі й сили руху мусить мати виразний „шильд“, видний для мас. Фірма організації сама собою дає масам те, що творцям руху дає цілість світогляду та боєвих позицій.

* * *

Заінтересовання світу українським питанням набере для нашої справи цю тоді змісту, коли український нарід виступить сам чинно на полі національно-державного визволення. А це-ж залежить від того, на скільки український нарід буде **підметом своєї волі**, а не предметом чужинецького використання.

Та перецінювання значіння світових великодержав і їх упливів, маловіря в сили своєї нації й рівночасно недоцінювання найближчих сусідів-займанців та їхньої політичної рецепти для нас (Андрусів і Ріга), є підставою ідеологічно-політичного опортунізму, що в своїх декляраціях має кличі соборництва, а на ділі толерує й пособляє існуванню й польонофільства, радянофільства тощо... Протиділати впливам більшовизму на західних землях може успішно лиш націоналістичний рух, звернений **однаково проти обох займанців**, а не протибільшовицька акція, ведена крайно-опортуністичним елементом, що має на це явну згоду поляків. Отже найсильніший спротив — так протипольський як і протибільшовицький, тощо — є всилі параліжувати більшовицькі впливи на західних землях і здійснюватися соборницькі вимоги державницького визволення. Від сили акцій націоналістичного руху залежить не лиш унепідкідливлювання впливів більшовизму зараз, але й здібність західньо-українських мас розправитися з більшовизмом в безпосередній зустрічі в ході історичних подій.

Український нарід мусить протиставитися **всім своїм сусідам**. Наші історичні перспективи залежні не від політично-практичних рахунків професійних політиків, але від віри провідників народу та його організаторів і від віри мас. Український націоналізм, що є усвідомленням тієї віри в націю, займає засадниче становище проти всіх займанців і то як зараз, так і в момент можливого зудару Сходу зі Заходом і тим не менше дає підставу для переконання в доцільності і перемогу такого, здавалося-б очайдушного, ставлення справи. Бо оден тільки шлях веде до національно-державного визволення: **через національну боротьбу нашими власними силами до Самостійної Соборної Української Держави**.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: в краю річно 240 л., окреме число 12 л. Для всіх заграничних країв річно 2 ам. дол. або їх рівновартість у іншій валюті.

УРЯДОВІ ГОДИНИ Радакції й Адміністрації 10 – 13. год. в понеділок, середу й п'ятницю. Наша адреса: „Samostijna Dumka“, Cernăuți, str. Petrovici 2, Roumanie.